

Maketuru kula le nje-kayn-kulaje

Kula Kl

Jeju pa tar wɔju dɔ Ndil-me-nda

¹ Ngokɔm Topile, me dɔngɔr maketuru te lem, m-pa tar dɔ neje te tɔyn ke Jeju unn kutu dda, ke neje ke n̂-tɔju kunn kutu kula te ke n̂-dda, ² ndereng ndɔ te ke Lubba unne tel saa darâ. Kete bba kare Lubba tel saa darâ a, nunn ndu ddew te le Ndil-me-nda nare nje-kayn-kulaje ke n̂-mberede. ³ Go yo te laa a, n̂-tɔju rɔe narede ngaa n̂-dda neje dang dang ta tɔjude to nisi kem baa. N̂-dda toke baann ndɔ dɔsɔ ngaa n̂-pa tar dɔ kɔn̂-bbe te le Lubba narede. ⁴ Mare ndɔ nisi ta ne-kusa te ke de a, nunn ndu narede na: «Ɔtuje me bbe te ke Jurusalam ang ta n̂-ngebbeje ne ke Bɔ unn ndu ta karese, ne ke m-pa tare marese kete mban le. ⁵ Jan dda dewje batem maann, a sese, a kingaje batem Ndil-me-nda me ndɔje te neenn.

Tar tel le Jeju darâ

⁶ Nje-kayn̂-kulaje le mbɔnje naa rɔ Jeju te ngaa dujeje na: «Bbasine neenn njaa a tel ke kɔn̂-bbe kare ngann ljarayelje wa?» ⁷ Jeju pa arede na: «To tar lese ta gere ndɔe wase kare ang. Mba Bɔy wɔju ndɔe le, ke kare le ddew singa te laa njaa. ⁸ A a kingaje singa-mɔngu ddew te le Ndil-me-nda ke a ddee dɔse te. Ngaa a telje to nje-tar-naji lem me bbe te ke Jurusalam, dɔ nange Jude te tɔyn, dɔ nange Samari te, ndereng kɔyn nange te tɔyn. ⁹ Goe te ke Jeju pa tar le a, nin kemde te ke darâ ngaa mum dibbi dɔe are dooe ang.

¹⁰ Kare te ke daw daaje lo ke darâ ke go Jeju te le bbay a, a ta koo a, dingawje joo ke ulaje kubbu ke nda arje mbor nje-kayn-kulaje te le. ¹¹ Dingawje le paje arejede na: «Dewje ke Galale, mba ddi bba arje neenn aw aaje lo ke darâ wa? Jeju neenn ke Lubba unne horose te aw saa ke darâ a tel ddee ddew kara baa toke kaw laa ke ooeje neenn.»

Kuwa dɔ naa le nje-kayn-kulaje

¹² Nje-kayn-kulaje le inje dɔ ddingiri te ke ddaw n̂-bbar na ddingiri olibeje le telje Jurusalam. Ddingiri le to ngɔsi baa ke bbe le ase kilo metere kara. ¹³ Toke n̂-teeje Jurusalam a, daalje dawje me key te ke to dɔ mare te taar ke to lo mbɔ-naa lede. Dewje ke eeje teenn to Piyar, Jan, Jake de ke Andere, Pilipi de ke Toma, Bartelemi de ke Matiye, Jake ngonn le Alpe, Simɔ ke daw n̂-bbare to Jelote, ke Jude ngonn le Jake. ¹⁴ Dede tɔyn njaa, daw dooje ta naa daw duju Lubba ke ndɔ tɔyn. Mare deneje, Mari kɔn Jejuje, ke ngakɔn Jeju eeje horode te tɔ.

Dunn Matiyase turu Judase te to nje-kayn-kula

¹⁵ Dɔ ndɔjeje teenn, Piyar in taar horo nje-me-kunnje ke kɔrde ase kɔr kara ke dɔjoo ngaa pa na: ¹⁶ «Ngakɔmje, ne ke Ndil-me-nda unda ta Dabbiti te are pa maketuru te le Lubba ddee to ne ke tɔkɔɔ. Tar le na Judase a tel to nje-kunn nɔ dewje ke uwaje Jeju. ¹⁷ Kete, nee horoje jee nje-kayn-kulaje te njaa ngaa dinya debbe kula ke jaw n̂-ddaje neenn jia te tɔ. ¹⁸ N̂-ndoko ndɔɔ ke nare ke dukae ne mba ne ke maji ang ke n̂-dda ngaa n̂-tee noso me ndɔɔ te le ke gɔse, mee ribba ngaa kula-sien tee tɔyn ungu ddaka. ¹⁹ Dewje tɔyn ke ddaje bbe Jurusalam ooje tare ngaa undaje ri ndɔɔ le ke ndɔn tar lede na, Hakeldama, gel ri le na: ndɔɔ mese. ²⁰ N̂-dda tare maketuru Some te na:

«Maji kare key laa tel dɔ-ndubba

ngaa, dew to te ang.»

Tō bbay n̄-dda maketuru te le lubba na:

«Maji kare mare dew taa ture kula te laa.

²¹ «Yeenn a, mare dewje ke njaje ke je dō ndōje te ke Ebbejeje aw ōru ne nōje eeje neenn. ²² Unn kute dō ndō te ke Jan ddae ne batem ndereng ndō te ke Lubba unne ne horoje te tel saa ne darâ. Maji kare mare dew kara horo dewje neenn le tel to nje-tar naji ke je wōju dō tar kin le Jeju Kiriste horo nje-yoje te.»

²³ Yeenn ngaa n̄-tōjuje dewje joo: Jejebbe ke mare ria to Barsabase ke daw n̄-bbare bbay na Justus, de ke Matiyase.

²⁴ Goe te a n̄-dujuje Lubba na: «Ei Ebbejeje ke e-gere ne ke to me dewje te tōyn, horo dewje te ke joo neenn ōru dew ke mei ndiki, ²⁵ mba kare n̄-dda kula le nje-kayn-kulaje turu Juda te ke tusu kula le inya a aw lo te laa ke ase.»

²⁶ N̄-dda elemteen, a elemteen le oso dō Matiyase te ngaa kare teenn njaa dilae horo nje-kayn-kulaje ke eeje dōku gire kara.

2

Ndil-me-nda ddee dō nje-me-kunnje te

¹ Toke ndō Pentekote ase a, nje-me-kunn isije dō naa te kara baa. ² A ta koo a, mare kōru ne bbar darâ toke mare le tōku yel ke aw ula ngaa taa me key ke disije te le tōyn.

³ Ngaa, dooje ne toke mare le ndōn̄-puru. Ndōn̄ puru le saren naa ngaa isi dōde te kara kara tōyn. ⁴ Ndil-me-nda ddusu mede tōyn ngaa dunnje kutu pa tar ke ndōn̄-tarje dang dang ke Ndil le unda tade te.

⁵ Mare Jiipije ke bbeelje Lubba eeje me bbe te ke Jurusalam tō. Dinje nangeje te dang dang tōyn. ⁶ Toke dewje le ooje kōru ne ke bbar tee mbide te le a, n̄-mbōnje naa toke banya banya. Tar ikide sel, mba dede kara kara tōyn daw dooje tar bbeje lede ta nje-me-kunnje te le. ⁷ Ne

le gange singade ddem, arede rɔ-neel ddem ngaa ñ-paje na: «Dewje tɔyn ke aw paje tar neenn toje to dewje ke Galile ang wa? ⁸ A dda toke baann bba na na kara aw oo tar-bbe laa tade te wa? ⁹ Jeje ke jin nange te ke Parte, Mede, ke Elamite, dewje ke Mejopotami, dewje ke Jude, ke Kapadose, Pɔn, ke Aji, ¹⁰ dewje ke Piriji, ke Pampili, Ejipite ke Libi ke to ngɔsi ke Siren, dewje ke Rɔm ke ddaje bbe Jurusalam, ¹¹ dede tɔyn, Jiipije wase dewje ke aw bbeelje Lubba le Moyije, dewje ke bbe te ke Kerete, ke dewje ke bbe te ke arabi, jaw joo tar neje ke maji ke Lubba dda ke daw ñ-paje tare ke tar bbeje leje.

¹² Dewjeenn tɔyn njaa tar ikide sel, ñ-gereje ne ke da ddaje ang ngaa ñ-paje tar horo naa te na: «Ne ddi a toke be wa?» ¹³ A mareje aw kokoje nje-me-kunnje le na: «Dayje koto ke to ben dare ddade.»

Piyar pa tar are dewje ke banya

¹⁴ Yeenn ngaa Piyar in ar taar, ke nje-kayn-kulaje ke dɔku gire kara ngaa pa ke taar na: «See dewje ke nange te ke Jude, ke sese tɔyn ke isije bbe te ke Jurusalam, maji kare ooje neje neenn ke maje ta e-tukaje mbise ooje ne tar lem.

¹⁵ Baann ang, koto a dda dewje neenn toke aw ejejeenn ang. Lo to ke endɔɔ baa bbay mba gɔl kare to kare jikara baa bbay. ¹⁶ A ne ke aw ooje neenn to tar ke Jowel nje-kila mber-tar le Lubba pa a ddee to ne ke tɔkɔrɔ. Ñ-pa na:

¹⁷ ‹Lubba pa na: ddotu ndɔ a,
ma kare Ndil lem isi me dewje te tɔyn,
ngannse ke dingaw, ke ngannse ke dene
a telje to nje-kilaje mber-tar lem,
ngann basanje lese a kooje ne toke mare le nijeenn,
bbukaje lese a nije.

¹⁸ Tɔkɔrɔ, dɔ ndɔeje teenn le,

ma kare Ndil lem nje-kulaje lem ke dingaw, ke nje ke
ndene
ngaa da kilaje mber-tar lem.

¹⁹ Ma dda ne ke dum dɔ koo me dara te
ke ne-mɔrije nangê dɔ nange te:

Mese, puru, ke tɔku sa-puru.

²⁰ Kare a tuka ndul,
neyn a kase toke mese,
kete bba kare ndɔ le Ebbe-dewje ke to tɔku ndɔ ke ndɔ
ke maji a ddee.

²¹ Yeenn a, dew ke bbar ne ke ri Ebbe-dewje a,
a kinga kaji*.)

²² «Ngann Ijarayelje, ooje tar ke ma ta pa karese neenn.
Jezu ke Najarete le, to dew ke Lubba tɔjuse to ne a nulae
narese. Yeenn bba Lubba are n̂-dda ne-mɔrije, neje ke
dum dɔ koo, ke ne-tɔju-neje dang dang horose te. E-
gereje nejeenn ke maje. ²³ Jezu le dunne dulae jise te ddew
kara baa ke ndu ke Lubba njaa unn toke kete ddem ddew
kara baa ke ne ke Lubba mɔse lew baa ddem. Uwaeje ilaeje
ji dewje te ke maji ang areje n̂-tɔleje kake-dese te. ²⁴ A
Lubba ndole ɔre me ji yo te, mba yo ee ke singa ngaji ta
ngeme jia te ang. ²⁵ Dabbiti pa tar dɔ Jezu te le na:

«Maw moo Ebbe-dewje nɔm te ke kar tɔyn,
mba nee dɔ-ji kɔlum te kare ta ne yekem ang.

²⁶ Mba yeenn a, rɔm neelem nya ngaa
maw mɔsu pa rɔ-neel.

Ne ke maji uta, to da-rɔm kara a kisi ke me-ngebbe

²⁷ mba a kinyam lo te le nje-yoje ang
ngaa a kinya ema Nje-me-nda lei kare m-ndum me buwa-
yo te ang.

²⁸ E-tɔjum ddew kinga tebbe, Ar nɔm te a, ma kinga
koko†.)

* 2:21 2.21 Jowel 3.1-5 † 2:28 2.28 sɔm 16.8-11

²⁹ «Ngakɔmje, ddew ɔru arem kare m-pa tar neenn ke maje marese: kajeje Dabbiti oy, n̂-dubbe, are dɔbare to horoje te baa bbay. ³⁰ N̂-to nje-kila mber-tar le Lubba ngaa n̂-gere to Lubba unda yo bba unn ne ndu kare dew ke gele te isi ngende-mbay te. ³¹ Dabbiti le gere kete to Kiriste a kin buwa-yo te. Yeenn bba n̂-pa tar ke dɔ Kiriste te le na: Lubba a kinyae lo te le nje-yoje ang, ngaa da-rɔe a ndum buwa-yo te ang. ³² Jeju neenn le, Lubba are nin buwa-yo te are jeje tɔyn n̂-toje to nje-najije. ³³ Lubba unne undae dɔ ji-kɔle te darâ. Ninga Ndil-me-nda ke Bɔ unn ndu ta kare le ngaa n̂-saren Ndil le dɔje te to ke aw ooje ke kemse ddem ke mbise ddem neenn. ³⁴ Dabbiti aw darâ ang njaa, a pa na:

«Ebbe-dewje pa are Ebbemje na:

Isi dɔ ji-kɔlem te

³⁵ ndereng ndɔ te ke ma dda kare nje-baanji lei

telje to lo kungu gɔli‡.»

³⁶ «Maji kare dewje tɔyn ke Ijarayel gereje ke maje: Jeju ke e-tɔleje kake-dese te le, Lubba are n̂-to Kiriste ddem Ebbe-dewje ddem.»

Dewje doro muta ddeeje unguje dɔ nje-me-kunnje te

³⁷ Toke dewje le ooje tar le a tar le gange singade ngaa n̂-dujuje Piyar ke kese nje-kayn-kulaje le na: «Ngakɔnjeje, ddi a maji kare n̂-ddaje wa?» ³⁸ Piyar pa arede na: «E-turuje mese ngaa ta na na kara inga batem ke ri Jeju Kiriste. Baann bba Lubba a kɔru tar majangje lese dɔse te ngaa na karese Ndil-me-nda. ³⁹ Mba ndu neenn le to wɔju dɔse, ke ngannse, dewje ke isije ddew ew, ke dewje ke banya banya ke Ebbe-dewje Lubba leje a bbarde.» ⁴⁰ Piyar pa tarje dang dang mba pa ne tar-naji ddem mba kɔsu ne kutude ddem. Ngaa n̂-pa na: «E-teeje horo nje-me-maji

‡ 2:35 2.35 sɔm 110.1

angje te ke bbasine ke ddang areje Lubba ajise.» ⁴¹ Dewje ke ndikije go tar te laa le ingaje batem. Ndɔe teenn kɔr dewje ase ne ke doro muta ddeje unguje dɔ kɔr nje-me-kunnje te ke kete.

Tar me-kara le nje-me-kunnje

⁴² Nje-me-kunnje le unnje rɔde tɔyn mba kaw koo ne-tɔju le nje-kayn-kulaje ke ndɔ tɔyn, daw dulaje nuju naa te, daw n̂-ddaje me-kara ngaa daw n̂-dujuje Lubba. ⁴³ Bbeel dda dewje tɔyn mba Lubba dda neje ke dum dɔ koo, ke ne-mɔrije nya nya ddew te le nje-kayn-kulaje. ⁴⁴ Me dewje ke ooje mede te to kara baa ngaa dunguje neje lede dɔ naa te kara baa. ⁴⁵ N̂-labbeje ndɔɔje lede, ke ne-kingaje lede ngaa n̂-kaynje naa nare ase kem ne ke dude. ⁴⁶ Dooje ta naa ngaa ke ndɔ kara kara tɔyn daw dawje key-polo-Lubba te naa te. Daw dusaje ne ta key te le naa. Daw dusaje ne lede ke koko, ke me ngon̂-kase. ⁴⁷ N̂-pitije Lubba ngaa dewje tɔyn oojede maji kemde te. Ke ndɔ kara kara tɔyn Ebbe-dewje aw ungu dewje ke naw najide dɔ mare te.

3

Piyar are dew ke rɔe oy ddee maji

¹ Mare ndɔ, Piyar de ke Jan dawje ke key-polo-Lubba te mba duju Lubba ke gɔl kare ke muta te lo-kul te. ² Dewje awje ke mare dew ke duje to nje-mete undaeje ta key-polo-Lubba te ke daw n̂-bbar na Ta-key ke Kura. Daw dundae keteenn ke ndɔ ke ndɔ kare n̂-kɔy ne ji dewje te ke aw andeje me key-polo-Lubba te le. ³ Toke noo Piyar de ke Jan ke daw ta kande me key-polo-Lubba te le a, n̂-dujude kare dareje nare. ⁴ Yeenn a, kem Piyar de ke Jan to ke dɔe te ngaa Piyar pa na: «Aaje!» ⁵ Dew le aade mba neje to na kinga mare ne jide te. ⁶ A Piyar pa are na: Mee

ke ande wase nare ta kari ang. A ne ke mee ne a neenn, mari: In taar, e-nja ke ri Jeju ke Najarete!» ⁷ Piyar uwa ji-kɔl dew le are nin taar. Kem naa te neenn njaa gɔleje, ke esengele gɔleje mɔnguje. ⁸ Naal bbate nar taar ngaa n̂-nja. Nande ke de key-polo-Lubba te naw n̂-nja, naw n̂-tal n̂-turu nɔsu ne gaji Lubba. ⁹ Dewje tɔyn ooeje naw n̂-nja ngaa naw nɔsu gaji Lubba le. ¹⁰ Dewje gereje ke maje to nje-ne-kɔy ke isi lew ta key-polo-Lubba te ke daw n̂-bbar na Ta-key ke Kura le aann. Bbeel dda dewje le ngaa tar ikide sel wɔju dɔ ne ke inga dingaw le.

Piyar tɔju tar me key-polo-Lubba te

¹¹ Dew le inya go Piyar de ke Jan ang. A me dewje tɔyn unda dɔ benya ngaa aynje awje rɔde te kɔ baranda te ke daw n̂-bbar na Baranda le Salomɔ. ¹² Toke Piyar oo ne le be a, pa arede na: «Dewje ke Ijarayel, mba ddi bba arje bbeel ddase wɔju dɔ ne ke tee horose te wa? Mba ddi bba aw aajeje toke ne ke ddew singaje te njaa wase mba ngem ke jaw n̂-ngem ndu le Lubba le bba n̂-ddae jare n̂-nja wa? Baann ang.

¹³ Lubba le Abaraham, Ijake, ke Jakobbo, Lubba le kajeje ɔsu gaji Nje-kula laa Jeju ke uwaeje ilaeje ji nje-kɔn̂-bbeje te, ngaa e-mbeteje nɔ Pilate te ke ndiki ta kinyae. ¹⁴ E-mbeteje Nje-me-nda ke to dew ke gate gate ngaa e-dujuje are dɔru nje-tɔl dewje key-kula te darese. ¹⁵ Dew ke nje-dda tebbe ke e-tɔleje le, Lubba ndɔle are n̂-toje to nje-tar naji ne neenn le. ¹⁶ Dingaw ke ooeje ngaa e-gereje ke ar neenn, mbal dɔ koo ke joo meje te ke ri Jeju a, ri Jeju le are singa. Koo me te ke Jeju le a dda are rɔe ddee maji a sese tɔyn njaa aw ooje neenn.

¹⁷ A ngakɔmje, m-gere maji to sese, ke nje-kɔn̂-dɔseje e-ddaje ne baann mba to ne ke e-gereje ang. ¹⁸ Dɔngɔr kete, Lubba njaa unda tar neenn ta nje-kilaje mber-tar te laa tɔyn na Kiriste laa a koo-ndoo are tar le a ddee ne

ke tɔkɔɔ neenn. ¹⁹ Yeenn a, e-turuje mese ta e-telje rɔ Lubba te. Baann bba na toko majangje lese, ²⁰ ngaa Ebbe-dewje a karese mare kare ke a kisije ke me-wul-lɔm ngaa na kula ke Kiriste ke n̂-mɔse kete ta karese: Jeju. ²¹ Karje te neenn, Kiriste le a kisi darâ ndereng ndɔ ke Lubba a tel ke neje tɔyn dɔgɔle te, ddew kara baa toke Lubba unda tare ta nje-kilaje mber-tar te laa ke maji tɔyn are paje. ²² Moyije pa kete na: «Ebbe-dewje Lubba lese a kula mare dew kara horo ngakɔnse te karese to nje-kila mber-tar le Lubba toke ema. A kooje tae ddew neje te tɔyn ke na pa karese. ²³ Dew ke oo tar le nje-kila mber-tar le Lubba le ang a, da kɔre ke ddang horo dewje te le Lubba*.» ²⁴ Nje-kilaje mber-tar le Lubba tɔyn, unn kute dɔ Samuyel te, ke nje-kilaje mber-tar le Lubba ke ddeeje goe te paje tar kara kara tɔyn wɔju dɔ ndɔje neenn le. ²⁵ Ndu-kunn ke nje-kilaje mber-tar le Lubba ndaji neenn to wɔju dɔse tɔ. Eeje kɔ dɔnɔ te ke Lubba ɔsu ke kasese dɔ ndɔ te ke n̂-pa nare Abaraham na: ddew te le dewje ke geli te, Lubba a bbar Tar ke maji dɔ dewje te tɔyn ke dɔ nange te. ²⁶ Sese a Lubba unn Nje-kula laa dɔngɔr ulae kare n̂-bbar Tar ke maji dɔse te kare nɔruse kara kara tɔyn me ne-ddaje te lese ke maji ang.»

4

Daw ke Piyar de ke Jan lo gange sariya te

¹ Toke Piyar de ke Jan daw n̂-paje tar ke dewje bbay a, nje-poloje Lubba, nje-kɔnje dɔ dewje ke aw ngemje ta key polo Lubba, ke *saduseyenje teeje ingajede. ² Wungu ɔnde mba ne ke Piyar de ke Jan daw n̂-tɔjuje dewje ddem, mba Piyar de ke Jan n̂-paje dare dewje le na Jeju in horo nje-yoje te are dewje ke oyje a kinje horo nje-yoje te tɔ.

* 3:23 3.23 Deterenɔme 18.15-18

³ Duwajede dilajede key-kula te ndereng lo-are, mba dɔ loo kul ngaa. ⁴ A mare dewje banya banya horo dewje te ke tuka mbide ooje ne tar le Lubba le ooje mede te are kɔr nje-me-kunnje ase ne ke doro mi.

⁵ Lo are a, nje-kɔnje dɔ Jiipije, ke tɔkuje, ke nje-kɔruje gel-ndu ke eeje Jurusalam mbɔnje naa. ⁶ Ann ke to tɔku nje-polo Lubba, Kayipi, Jan, Alekejandere, ke nje-nujuje le tɔku nje-poloje Lubba tɔyn eeje teenn tɔ. ⁷ Dare n̂-ddee ke Piyar, ke Jan nɔde te ngaa n̂-dujude tar na: «Dew singa-mɔngu te le na wase ke ri na bba aw ddaje ne ne neenn wa?» ⁸ Ndil-me-nda ddsu Piyar ngaa pa arede na: ⁹ «Nje-kɔn̂-bbeje, ke tɔku dewje, n̂-dda maji ke nje-mete, a bbokone dewje aw dujuje ta gere ddew ke n̂-dda bba rɔe ddee ne maji le. ¹⁰ Sese tɔyn, ke dewje ke Ijarayel, maji kare e-gereje to, ke ri Jeju kiriste ke Najarete a dew neenn ar ne nɔse te ke rɔ ke maji neenn. Jeju ke e-tɔleje dɔ kake dese te a Lubba ndole le. ¹¹ Ne a maketuruje le Lubba pa tar laa na: «N̂-to er ke esee nje-kɔsuje key e-mbeteje le aann. Er le tel ddee to singa gɔl key ke dungu nangê*.» ¹² Ne kara baa nase kajije, mba Lubba are mare ri dang dɔ nange te ke a kase kajije ang. ¹³ Toke nje-gangeje sariya le Jiipije ooje ddew ke Piyar de ke Jan ke n̂-toje to dewje ke baa ke dewje ke gereje maketuru ang daw n̂-paje ne tar ke bbeel ang le a, gange singade. A n̂-gɔnjede n̂-gereje tɔ to n̂-toje to nje-buwa-njaje le Jeju. ¹⁴ Ngaa daaje dew ke ar mbɔrde te ke rɔe ddee maji le a, n̂-gereje tar ke da kilaje te ang.

¹⁵ Yeenn a, dunnje ndu kare Piyar de ke Jan n̂-teeje *lo dda tar te le Jiipije te le ke ddang. Ngaa duwaje dɔ naa a, n̂-paje na: ¹⁶ Ddi a ja ddaje ke dewje neenn wa? Mba dede njaa n̂-ddaje ne-mɔri neenn are dewje ke Jurusalam tɔyn gereje ke maje. Ddew ke ja maynje ne tare goto. ¹⁷ Maji

* 4:11 4.11 Sɔm 118.22

kare ñ-ddaje jare tare nja ke kete horo dewje te ang ngaa. Ja kin ke de kare ñ-bbar ri Jeju ñ-pa ne tar dare mare dew ang. ¹⁸ Nje-gangeje sariya le bbarje Piyar de ke Jan le ngaa paje arede kare ñ-paje tar wase ñ-tɔjuje ne ke ri Jeju ang. ¹⁹ A Piyar de ke Jan dilaje te na: «Ddi a to gate gate kem Lubba te wa? Koo tase wase koo ta Lubba wa? To tar lese kare ujaje keme! ²⁰ Ddew ke jeje neenn ja kutu ne taje dɔ ne te ke joo ke kemje ddem ke mbije ddem goto.» ²¹ Ñ-telje dinje ke de bbay a, dinyade mba dingaje mare tar ke a kase kunn ddew kare duwaje ne de ang. Mba dewje tɔyn aw ɔsuje gaji Lubba wɔju dɔ ne ke nday le. ²² Dew ke ñ-dda ne-mɔri dare rɔe ddee maji le bbale uta bbal dɔsɔ.

Nje-me-kunnje dujuje Lubba

²³ Toke dinya Piyar de ke Jan a, daw dingaje nje-buwanjaje lede ngaa dɔruje gel neje ke tɔku nje-poloje Lubba, ke tɔkuje paje arejede le. ²⁴ Goe te ke dooje tar lede le a, dede tɔyn njaa ñ-ñ-dujuje ke ndu ke kara baa: «Ebbejeje, Ei njaa e-dda dara, ke nange, ke ba, ke neje tɔyn ke toje te. ²⁵ Ei ke are Ndil-me-nda unda tar neenn ta kajeje Dabbiti te ke to nje-kula lei na:

«Mba ddi bba dewje aw unndaje ne bula
ngaa daw dunguje ne tar me naa te baa wa?

²⁶ Nje-kɔñ-bbeje tɔyn ke nangê neenn aw ooje taa naa
ngaa tɔku mbayjeje mbɔnje naa
mba ddaje ddɔ ke Ebbe-dewje ddem, Mesi laa ddem.»†

²⁷ «Tɔkɔrɔ njaa, Erode de ke Ponse Pilate ñ-mbɔnje naa
me bbe te neenn ke dewje ke gelde to Jiipije ang ddem ke
Jiipije njaa ddem mba mbete ne Jeju ke to nje-kula lei ke
maji tɔyn ke ila wubbu dɔe te ta kundae dang to Mesi.
²⁸ Toke baann a, ñ-ddaje dare ne tɔyn ke e-mɔse kete ddew
singa-mɔngu te lei, ke ddew me-ndiki te lei le ddee to ne

† 4:26 4.26 sɔm 2.1-2

ke tɔkɔɔ. ²⁹ Yeenn a, ke bbasine neenn, Ebbejeje, maji kare oo singa ke daw n̂-ddaje ke je bbo areje singa jee nje-kulaje lei are n̂-pa ne tar lei ke bbeel ang. ³⁰ Maji kare e-tɔju singa-mɔngu lei are rɔ-toje goto rɔ dewje te, are ne-mɔri, ke ne ke dum dɔ koo toje. Are nejeenn ddee toke baann ke ri Jeju ke to Nje-kula lei ke maji tɔyn.» ³¹ Toke n̂-dujuje Lubba n̂-tungaje a, nange yeke lo te ke n̂-mbɔnje naa teenn. Ndil-me-nda ddusude ngaa dunnje kutu pa tar le Lubba ke bbeel ang.

Nje-me-kunnje unguje ne-kingaje lede lo kara baa

³² Me nje-me-kunnje ke banya le ke keje lede to kara baa. Dew kara horo de te pa na mare ne to le ne ke kare ne baa ang, mba dunguje ne-kingaje lede tɔyn dɔ naa te kara baa. ³³ Nje-kayn-kulaje aw paje tar naji ke singa-mɔngu nya wɔju dɔ tar kin le Ebbe-dewje Jeju horo nje-yoje te, ngaa tɔku me-maji le Lubba to dɔde te kara kara tɔyn. ³⁴ Dew ke ne due ee horode te ang, mba dewje ke eeje ke ndɔɔ wase key labbeje, ngaa ddeeje ke nare, ³⁵ unguje nɔ nje-kayn-kulaje te. Ngaa n̂-kayn naa nare dare na na kara inga ase kem ne ke due.

³⁶ Yeenn bba, mare dew ke ria na Jejebbe ke nje-kayn-kulaje aw bbareje na Barnabase ee ke teenn. Gel ri le na: «Nje-kula dingaw me dewje te». N̂-to dew ke gel Lebi te ke duje Sipere. ³⁷ Nee ke mare ndɔɔ ngaa n̂-labbe, n̂-ddee ke nare nungu nɔ nje-kayn-kulaje te.

5

Tar ngem le Ananiyase de ke Sapira

¹ Mare dingaw ke ria na Ananiyase de ke dene laa Sapira n̂-labbeje ndɔɔ lede tɔ. ² A Sapira ndiki te ke ngaweje Ananiyase are ɔru debbe nare le ngem ngaa aw ke kese aw ungu nɔ nje-kayn-kulaje te. ³ A Piyar pa na: «Ananiyase,

mba ddi a inya are Satan ande mei te wa? Ere ngem are Ndil-me-nda, mba ɔru debbe nare ndɔɔ lei le e-ngem to lei. ⁴ Kete njaa kara ndɔɔ le to lei. Goe te ke e-labbe kara nare to lei tɔ. A baann bba keje dda ne ke to ke be ddee dɔi te wa? Yeenn to Lubba a ere ngem are bbo dewje ang.» ⁵ Toke Ananiyase oo tarjeenn le a tee oso nangê oy. Dewje tɔyn ke ooje tar yo le Ananiyase le bbeel ddade nya. ⁶ Ngann basanje ddeeje keje niinn Ananiyase le awje ne aw dubbuje.

⁷ Ase ne ke kare muta goe te a, dene laa ddee ande dɔde te a, gere ne kara dɔ ne te ke tee le ang. ⁸ Piyar duje na: «Tɔkɔɔ njaa, kɔr nare ndɔɔ lese ke e-labbeje le njaa neenn wa? E-pa arem moo.» Ê-pa nare Piyar na: «Tɔkɔɔ, kɔr nare njaann.» ⁹ Yeenn a, Piyar pa are na: «Baann bba ei ke ngawije unguje tar me naa te mba na Ndil le Ebbe-dewje wa? Oo: Dewje ke dubbuje ngawije a arje taa-key te neenn. Ei kara da kunnije kɔtu ne tɔ.»

¹⁰ Kare teenn njaa, ê-tee noso kɔy-gɔl Piyar te noy. Kake ngann basanje le andeje key a, dooje niinn dene le ngaa dunnje daw ndubbuje mbɔr ngaweje te. ¹¹ *Egilisi, ke dewje tɔyn ke ooje tar ne ke tee le bbeel ddade nya.

Nje-kayê-kulaje ddaje ne-mɔrije dang dang

¹² Nje-kayn-kulaje ddaje ne-mɔrije ke neje ke dum-dɔ-koo nya nya horo dewje te. Dewje tɔyn ke ooje mede te mbɔnje naa kɔ baranda te le Salomɔ. ¹³ Dewje aw paje tar lede maji njaa a, a dew kara tay mba kande horode te ang. ¹⁴ Dewje ke banya banya ke kɔrde aw ke kete ke kete horo dingawje te ddem deneje te ddem unnje mede are Ebbe-dewje ngaa dunguje dɔ nje-me-kunnje te. ¹⁵ Dewje ddeeje ke nje-rɔ-toje ddew-bô. Dilaje nje-rɔ-tɔje le dɔ tiraje te wase dɔ rakeje te. Ê-ddaje toke baann kare ta Piyar aw nday a, ndile baa njaa kara uru dɔ mare nje-rɔ-toje te le.

¹⁶ Dewje banya banya inje ke me ngann bbeje te ke toje ngɔsi ke tɔku bbe ke Jurusalam ddeeje tɔ. Dotoje nje-rɔ-toje, ke dewje ke ndilje ke majang ulaje kemde ndoo n̄-ddeeje ke de ngaa dede tɔyn rɔde ddee maji.

Duwa nje-kayn-kulaje dungude key-kula te

¹⁷ Lo teenn, me dda tɔke nje-polo Lubba, ke nje ke mbɔre te ke eeje me kuwa-dɔ-naa te le *Saduseyenje ngaa dinje, ¹⁸ duwaje nje-kayn-kulaje le dungujede key-kula te ke n̄-dda mba dewje tɔyn. ¹⁹ A mare anji le Ebbe-dewje ddee til te tɔru ta key-kula are n̄-teeje, ngaa pa arede na: ²⁰ «Awje aw arje me key-polo-Lubba te ta e-paje tarje tɔyn ke wɔju do tar tebbe neenn areje dewje ke banya.»

²¹ Nje-kayn̄-kulaje le ooje tae ngaa lo a ta kare a dawje me key-polo-Lubba te ngaa n̄-tɔjuje ne.

Tɔke nje-polo Lubba ke nje ke mbɔre te bbarje tɔkuje kare duwaje dɔ naa lo dda tar te le Jiipije te le Jiipije. Ngaa, dulaje key-kula te kare n̄-ddeeje ke nje-kayn-kulaje le. ²² A dewje ke dulade le teeje key-kula te a, ingaje nje-kayn-kulaje le me sururu te le ang. Nje ke dulajede le telje aw paje arejede na: ²³ «Joo ta key le a to ke lo kute ke maje. Nje-ngemje ta key-kula le kara arje lo-kula te lede. A jɔru ta key le a, joo dew kara me te ang.»

²⁴ Nje-kɔn dɔ dewje ke aw ngemje ta key polo Lubba, ke tɔke nje-poloje Lubba ooje tarjeenn le a, tar ikide sel wɔju dɔ nje-kayn-kulaje le ngaa n̄-paje na: «Ddi a dda ne wa?»

²⁵ A mare dew ddee pa arede na: «Dewje ke ilajede key-kula te le a, arje me key-polo-Lubba te ngaa aw tɔjuje ne dewje.» ²⁶ Yeenn a, nje-kɔn dɔ dewje ke aw ngemje ta key key-polo-Lubba le aw ke nje-kulaje laa ngaa daw n̄-ddee ke nje-kayn-kulaje le, a n̄-dda ke de singa ang. N̄-bbeelje mba dewje a tilajede ke er tɔljede.

²⁷ Goe te ke n̂-ddee ke de a, dawje ke de lo dda tar te le Jiipije ngaa t̄oku nje-polo Lubba dujude na: ²⁸ «Junn ndu ngeng nya jarese kare e-t̄ju ne ke ri neenn ang. A ye a ne-t̄ju lese taa me bbe ke Jurusalam t̄yn neenn ngaa aw ddaje kare tar yo le dingaw neenn uwa d̄je.» ²⁹ Piyar de ke nje-kayn-kulaje le dilaje te na: «Koo ta Lubba maji uta koo ta dewje. ³⁰ Lubba le kajeje are Jeju ke e-t̄je d̄ kake-dese te ngaa e-t̄je le in horo nje-yoje te. ³¹ Lubba le unne undae d̄ ji-k̄le te to t̄oku mbayje ddem nje-kaji dewje ddem. Baann bba kare ngann Ijarayelje ingaje ddew ta turu ddew lede ddem, kare tar majang lede ōru d̄de te ddem. ³² Jeje ddem, Ndil-me-nda ke Lubba are dewje ke ooje tae ddem, n̂-toje to nje-tar-naji neje ke teeje le.»

³³ Toke nje ke lo dda tar te le Jiipije le ooje tar ke nje-kayn-kulaje pajje le a, ungu ōnde ngaa n̂-ndikije kare n̂-t̄de. ³⁴ A mare parijiyen ke ria na Gamaleyel ke to nje-k̄ru gel ndu ke dewje ndikije tar laa nya ee lo dda tar teenn le. Nin taar nunn ndu kare n̂-teeje ke nje-kayn-kulaje le ddaka ngaji. ³⁵ Ngaa n̂-pa nare nje-ddaje tarje le na: «Ngann Ijarayelje, ooje ke maje bba ta e-ddaje ne ke dewje neenn. ³⁶ Mba me nd̄je te neenn, jooje Tedase ke oo r̄e to dew ke ngeng nya unda lo tee. Ngaa dewje ase ne ke k̄r s̄ unnje goe. A n̂-t̄le ngaa nje ke unnje goe le sarenje naa are dew kara nayn ang. ³⁷ Goe te a, Judase dew ke Galile unda lo tee, bbal te ke daw dunda ne ri dewje me maketuru te mba gere ne k̄rde. N̂-dda nare dewje unnje goe. A n̂-t̄le ngaa nje ke unnje goe sarenje naa. ³⁸ Bbasine m-pa marese, undaje kemse d̄de te ang, inyajede areje dawje. Bbo ne ke n̂-ndikije ta dda wase ne ke daw n̂-ddaje neenn in ddew te le dewje baa a, a kunda ngange. ³⁹ Bbo ne ke n̂-ndikije ta dda wase ne ke daw n̂-ddaje neenn in ddew te le Lubba a, a k̄kuje ddewe pin. Areje Lubba oose to dewje ke aw ddaje saa dd̄ ang.» Nje-ddaje tarje le

ndikije go tar laa le ngaa, ⁴⁰ n̂-bbarje nje-kayn-kulaje le, dundajede ke ndey, darede ndu kare n̂-paje tar ke ri Jeju ang ngaa dinyade. ⁴¹ Nje-kayn̂-kulaje le teeje lo dda tar te le Jiipije le ddaka ke rɔ-neel mba Lubba oode to dewje ke ase kare dula kemde ndoo wɔju dɔ ri Jeju. ⁴² Ke ndɔ tɔyn me key-polo-Lubba te wase me keyje te kara dew rɔde tɔju tar ang ddem, dew rɔde kila mber-Tar ke maji le Jeju ke to Mesi ang ddem.

6

N̂-mbere dewje siri kare uma nje-kayn-kulaje

¹ Dɔ ndɔe teenn, kɔr nje-njaje go Jeju te aw ke kete kete. Jiipije ke aw paje tar gereke aw ewnje rɔde ke ri dede ke n̂-toje to Ebereje njaa. Mba ke ndɔ tɔyn bbo ebereje le aw kaynje ne-kusa dene-ndubbaje a, ɔruje kem dene-ndubbaje lede. ² Nje-kayn̂-kulaje ke dɔku gire joo le bbarje nje-njaje go Jeju te ngaa paje na: «To maji kare jeje neenn n̂-tusuje tar le Lubba jinyaje a, jaw mba dda kula ne-kayn ang. ³ Be a, ngakɔmje, e-mbereje dewje siri horose te ke dewje aw paje tar lede maji, dewje ke Ndil, ke kem-kare ddusude areje jinyaje kula neenn jide te. ⁴ A Jeje, ja kunn rɔje mba kula duju Lubba, ke kula tɔju tar le Lubba.» ⁵ Dewje ke mbɔnje naa le tɔyn ndikije go tar ke nje-kayn-kulaje paje arede le. Yeenn a, dewje ke n̂-mberede to: Etiyenn ke koo me te laa bo nya ddem, Ndil-me-nda dduse ddem, Pilipi, Porokɔr, Nikanor, Timɔ, Parmenase, ke Nikolase ke to dew ke Antiyose ke aw bbeel Lubba le Moyije. ⁶ N̂-ddeeje ke dewje ke siri le nɔ nje-kayn-kulaje te le dare n̂-duju lubba dɔde te ddem, dila jide dɔde te ddem.

⁷ Tar le Lubba nja ke kete kete ngaa kɔr nje-njaje go Jeju te aw ke kete ke kete me bbe te ke Jurusalam. Nje-poloje Lubba ooje mede te toke banya.

Dewje uwaje Etiyenn

⁸ Me-maji le Lubba ke singa-mɔngu laa to dɔ Etiyenn te are n̂-dda ne-mɔrije, ke neje ke dum dɔ koo ndang ndang horo dewje te. ⁹ Mare Jiipije ke inje Sirene, ke Alekejandiri ke aw mbɔnje naa key-mbɔn̂-naa te le Jiipije ke daw n̂-bbarde na «Nje ke teeje kɔ bbere te», ke nje ke inje nange te ke Silisi, ke nje ke Aji aw maynje tar ke Etiyenn. ¹⁰ A tar kem-kare laa ke naw n̂-pa ddew te le Ndi-me-nda le uta dɔde. ¹¹ Yeenn ngaa dareje nare dewje mba kare paje na: «Joo Etiyenn lo taji ri Moyije te, ke lo taji ri Lubba te.» ¹² Baann bba dɔsuje kutu dewje, kutu tɔkuje, ke kutu nje-kɔruje gel ndu dare duwa Etiyenn ke singa ngaa daw saa lo dda tar te. ¹³ N̂-ddeje ke nje-tar-najije ke toje to nje-ngemje dare paje na: «Ke ndɔ tɔyn njaa dingaw neenn aw pa Tar ke maji ang dɔ key-polo-Lubba te ke maji tɔyn ddem, dɔ ndu te ke Lubba are Moyije ddem. ¹⁴ N̂-pa na Jeju ke to dew ke Najarete a tuju key-polo-Lubba, ngaa a turu ne-ji-bbeje ke Moyije inya areje are joo ke mbije.»

¹⁵ Kem nje-dda tarje tɔyn to ke dɔ Etiyenn te ngaa dooje keme a, toke kem anji.

7

Etiyenn ɔru gel tar nɔ nje-ddaje tar te

¹ Tɔku nje-polo Lubba duju tar Etiyenn na: «Tar ke daw n̂-pa dɔi te neenn to tar ke tɔkɔɔ wa?» ² Etiyenn ila te na: «Ngakɔmje, bɔydede, ooje tar neenn. Kete bba kare bɔjeje Abaraham ddee lo te ke Karan a, Lubba ke to Nje-ndoko tee ingae kare te ke nisi ne nange te ke Mejopotami, ³ ngaa n̂-pa nare na: «ɔtu nange te lei, me nujuje te lei bbo aw nange te ke ma tɔji.»* ⁴ Yeenn a, Abaraham ɔtu nange te le dewje ke Kalde ngaa aw isi lo te ke Karan. Go yo te

* 7:3 7.3 Jenese 12.1

le bœje a, Lubba are ñ-ddee nange te ke e-ddaje bbe te bbasine neenn. ⁵ Lubba are mare lo Abaraham kara nange te neenn ang, ngonnn lo ke a kase kila gɔl dew njaa kara nare ang. Nee ke ngonnn ang njaa, a Lubba unn ndu ta kare nange le, ke nje ke gele te. ⁶ Lubba pa na: «Nje ke geli te a ddaje bbe nange te ke dang. Da kuwade bbere te ngaa da kula kemde ndoo mba bbal kɔr dɔsɔ. ⁷ A ema Lubba, ma gange sariya dɔ nje-bbeje te ke uwajede bbere te le. Goe te bba da teeje kɔ bbere te le, ta da polom lo te neenn.»† ⁸ Lubba ɔsu saa dɔnɔ ddew kuja mɔtu te. Yeenn a, Abaraham uju Ijake ngaa ndɔ jijoo laa a, uja ganja. Ijake dda baann ke Jakobbo, ngaa Jakobbo dda ddew kara baa ke nganne ke dɔku gire joo ke toje to kajejedede.

⁹ «Me dda kajejedede le wɔju dɔ ngokɔnde Jejebbe ngaa duwaeje ñ-labbeje dare daw saa Ejipite. A Lubba ee saa. ¹⁰ Nɔre dann ne-kem-to-ndooje te dang dang ke ddae ngaa nare kem-kare ddem ñ-dda nare Parawɔn ke to tɔku mbayje ke Ejipite ooe maji keme te ddem. Tɔku mbayje le undae to nje-kɔn dɔ nange ke Ejipite ddem, to nje-ngem neje tɔyn ke me key te laa ddem. ¹¹ Tɔku bbo oso nange te ke Ejipite, ke nange te ke Kanaa are kem-to-ndoo dda dewje nya. Kajejedede ingaje ne ta kusa ang. ¹² Toke Jakobbo ooje na ne-kusa to Ejipite a, nula kajejedede gɔl kara. ¹³ Gɔl joo laa ke nulade a, Jejebbe dda are ngakɔenje gereje ngaa Parawɔn gere nujuje le Jejebbe tɔ. ¹⁴ Yeenn a, Jejebbe ula are ñ-ddee ke bœje Jakobbo, ke nje-nujuje laa tɔyn. Kɔrde tɔyn ase dɔsiri gire mi. ¹⁵ Jakobbo aw Ejipite le ngaa oy nunn, ne ke kese kajejedede tɔyn. ¹⁶ Doto niinnde daw ne bbe te ke Sisem ñ-dubbude buwa-yo te ke Abaraham ndoko ke nare ji ngann le Emɔr te ke to dew bbe te ke Sisem.

† 7:7 7.7 Jenese 15.13-14

¹⁷ «Toke ndo ke Lubba a ta dda ne ke nunn ndue nare Abaraham ta dda ddee ngosi a, kor ngann Ijarayelje ke Egipite le aw ke kete kete, ¹⁸ ndereng ndo ke mare toko mbayje ke siki ke gere Jejebbe ang unn kutu kon do nange ke Egipite. ¹⁹ Toko mbayje le ere nje ke leje ngaa nda kajeje maji ang. Nare n-tusuje ngann engutayje lede dinyade kare oyje. ²⁰ Do ndo te jeenn le a, duju Moyije. N-kura kem Lubba te. N-ngeme key le boeje mba nayn muta. ²¹ Goe te ke n-tuse dinyae a, ngonn le Parawon ke dene unne ngeme toke ngonnoe njaa. ²² N-tou Moyije kem-kare le dewje ke Ejipte are naw n-pa tar ke ndu ke mongu ddem, n-dda ne ke singa ddem.

²³ «Toke ninga bbal doso a, keje kaw koo ngakon Ijarayelje ddee doe te. ²⁴ Naw ngaa noo ngakon ke mare dew ke Ejipte dae maji ang a, nayn ngoru-ddo laa ngaa nunda dew ke Ejipte le n-tole. ²⁵ Neje to ngakonje a gereje to ddew te laa a Lubba a koru ne de ko bbere te. A ngakonje le gereje ang. ²⁶ Ndo kara goe te a, Moyji oo ngann Ijarayelje joo aw doje naa. Ngaa n-ndiki ta dda kare dunguje naa te. N-pa narede na: «Ngakomje, e-toje to ngakon naa a mba ddi bba aw ddaje naa maji ang wa?» ²⁷ A ne ke naw n-dda nje-mare maji ang le nuta Moyije le ke ddang ngaa n-pa na: «Na bba undai to toko-mbay ddem, nje-gange sariya ddem doje te wa?» ²⁸ E-ndiki ta tolum toke e-tol dew ke Ejipte takene le wa?» ²⁹ Toke Moyije oo tar le baann a, ayn aw iya roe bbe-mba te nange te ke Madinya. Ngaa nuju ngannje ke dingaw joo keteenn.

³⁰ «N-dda bbal doso a, mare anji tee ingae me kor te do er Sinay te. Anji le ee me ber-kam te ke aw on puru. ³¹ Ne ke Moyije oo le gange singae. Toke n-ddee ngosi ta tenn koo a, noo ndu Ebbe-dewje ke aw pa tar na: ³² «M-to Lubba le kajjedede, ke to Lubba le Abaraham, Lubba le Ijake, ke Lubba le Jakobbo.» Moyije isa ngaa ndiki ta kaa lo

ang. ³³ Yeenn a, Ebbe-dewje pa are na: «E-tɔru ne-gɔl ke gɔli te mba lo ke ar te neenn to lo ke maji tɔyn. ³⁴ Tɔkɔɔ moo ndoo le dewje lem aw ooje Ejipite ngaa moo ndu sɔm lede are m-ddee ta kɔrude kɔ bbere te. Ke bbasine neenn, aw, mba m-ndiki ta kulai Ejipite.»

³⁵ «Moyije ke ngann Ijarayelje mbeteje ngaa paje areje na: «Naa bba undai to tɔku-mbay ddem, nje-gange sariya ddem dɔje te wa?» Ne a Lubba ulae to tɔku-mbay ddem, nje-kɔrude kɔ bbere ddem ddew te le anji ke Moyije ooe me ber-kam te. ³⁶ Ne a nɔrude n̂-tee kede me bbe te ke Egipite ddew ne-mɔrije te, ke ne dum-dɔ-koo te me bbe te ke Egipite ddem, me tɔku ba-kate te ddem, ke me kɔr te ddem bbal dɔsɔ. ³⁷ Ne ke Moyije le a, n̂-pa nare ngann Ijarayelje na: «Lubba a kɔru ngokɔse horose te to mare nje-kila mber-tar le Lubba to ke ema neenn.»[‡] ³⁸ Ne a, kare te ke dewje aw uwaje ne dɔ naa me kɔr te nar horo kajejedede te ke anji ke aw pa saa tar dɔr er te ke sinay. Ne a, n̂-taa tar ke are tebbe le nareje.

³⁹ «A kajejedede le ndikije ta kooje ta Moyije ang, n̂-mbeteje ngaa, mede ndiki ta tel kaw Ejipite. ⁴⁰ N̂-paje dareje Arɔn na «E-dda mare kɔrje ke a kɔruje nɔje areje, mba ne Moyije ke are n̂-tee ke je me bbe te ke Ejipite le, n̂-gere ne ke ingae ang. ⁴¹ Yeenn a, n̂-ddaje ngonn̂-da to kɔr lede dɔ ndɔje teenn ngaa dareje ne-polo ddem, dɔsuje gaji ne ke n̂-ddaje ke jide le ke rɔ-neel ddem. ⁴² Mba yeenn a, Lubba inyade are n̂-poloje neje ke aw ndoko me dara te ddew kara baa toke n̂-dda tare me maketuru te le nje-kilaje mber-tar le Lubba na:

«Ngann Ijarayelje, bbal dɔsɔ ke e-ddaje me kɔr te le ema a e-ddeje ke daje ke neje ke to ne-polo aremje wa?

⁴³ Otoje key tande kɔr ke ria na Moloke, ke endeterenden le kɔr lese ke ria na Repan,

[‡] 7:37 7.37 Deterenɔme 18.15

neje ke e-ddaje to kərje ta polode le.

Mba yeenn a, ma kaw kese giri Babilone te.}§

⁴⁴ Kajeje eeje ke key tande ke maketuru dɔnɔ to te me kər te. Moyije dda key-tande le are to ddew kara baa ke ye ke Lubba unn ndu are kare n̂-dda. N̂-dda nare to ddew kara baa ke ye ke Lubba tɔje are noo. ⁴⁵ Goe te ke nje ke go kajeje te ingaje key-tande le a Josuwe unn nɔde are dawje ne nange te ke duwaje ji dewje te ke toje to Jiipije ang n̂-taje mba Lubba tubba dewje le nɔde te. Key-tande le nayn teenn ndereng kɔn̂-bbe te le Dabbiti. ⁴⁶ Lubba oo Dabbiti maji keme te ngaa Dabbiti duje kare nare ddew n̂-dda key nare Lubba le Jakobbo. ⁴⁷ A Salomɔ a dda key le are Lubba. ⁴⁸ A Nje-kisi ddotu dara te isi me key te ke ji dew dda ang. Ddew kara baa toke nje-kila mber-tar le Lubba pa na:

⁴⁹ «Ebbe-dewje na: Dara to ngende-mbay lem, nange to lo kungu gɔlum a key ddi bba a ta ddaje karem wa?

Wase lo ddi bba a to lo kuwa-rɔ lem wa?

⁵⁰ Ema njaa m-dda nejeenn tɔyn ke jim ang wa?}*

⁵¹ «See nje-dɔ ketereje, sese ke lubba bbarse a areje mese ketere ngaa ooje ne-bbar laa ang, a aw e-mbeteje tar le Ndil-me-nda ke ndɔ tɔyn. E-toje ddew kara baa ke kasese. ⁵² Nje-kilaje mber-tar le Lubba ke dda bba kasese ddaje kede singa ang wa? Kasese tɔlje nje ke aw ilaje mber le dew ke gate gate kete bba kare n̂-ddee. A bbasine sese njaa kara e-labbeje dew ke gate gate le ngaa e-tɔleje. ⁵³ Ingaje ndu ke Lubba ula ne anjije ke maje, a e-ddaje kula ke turu ndu le ang.»

N̂-tila Etiyenn ke er n̂-tɔle

⁵⁴ Nje ke eeje lo-dda tar le ooje tarjeenn le a, wungu ɔnde ngaa n̂-ngerje ngangede mba wungu ɔnde dɔ

§ 7:43 7.43 Amos 5.25-27 * 7:50 7.50 Ejay 66.1-2

Etiyenn te. ⁵⁵ A kem ne Etiyenn ke Ndil-me-nda dduse le to ke darâ. Noo ndoko le Lubba ngaa noo Jeju ke ar dɔ-ji kɔl Lubba te. ⁵⁶ Ê-pa na: «Ooje, maw maa me dara ke teeyn, ke ngonnn le dew ke ar taar dɔ-ji-kɔl Lubba te.» ⁵⁷ Dewje le utuje mbide uruje ne ekii ke taar. Goe te a, dede tɔyn njaa dinje naa te duruje dɔe te. ⁵⁸ Ê-ndɔreje ê-teeje saa ke ddang me bbe te ngaa ê-tilaeje ke er ê-tɔle. Nje-tar najije ke undaje tar dɔe te le unguje kubbuje lede nɔ mare basan te ke ria na Sɔl kare ê-ngem. ⁵⁹ Kare te ke daw ê-tilaje Etiyenn ke er le a, Etiyenn le duju Lubba na: «Ebbemje Jeju e-taa kewn lem.» ⁶⁰ Goe te a Etiyenn le ungu mekeje gɔle nangê ngaa uru ekii ke taar na: «Ebbemje, unda tar majang neenn dɔde te ang.» Go tar teenn njaa a noy.

8

¹ Sɔl to kara le dewje ke unguje tar gel nje-tɔlje Etiyenn te.

Ne-singa ke inga nje-me-kunnje

Dɔ ndɔe teenn njaa, dewje ulaje kem Egilisi ke Jurusalam ndoo. Nje-me-kunnje sarenje naa dɔ nange te ke Jude, ke Samari a nje-kayn-kulaje a naynje. ² Dewje ke aw bbeelje Lubba dubbuje Etiyenn ngaan ê-nɔeje nya. ³ A Sɔl unn kutu tuju Egilisi. Nande me keyje te, nuwa dingawje ke deneje ke singa ngaa nungude key-kula te.

Pilipi tɔju tar Samari

⁴ Dewje ke sarenje naa le awje aw tɔjuje Tar ke maji ke lo lo. ⁵ Yeenn a, Pilipi tee aw mare bbe te ke Samari ngaa tɔju dewje tar le Kiriste. ⁶ Nje-bbeje ke ddeeje toke banya le njaa tɔyn aw tukaje mbide aw ooje ne tar le Pilipi le. Mba dooje tar ne-mɔri ke naw ê-dda ke mbide ddem dooje neje le ke kemde ddem. ⁷ Ndilje ke maji ang banya banya teeje me dewje te ke ddang. Daw ê-teeje a duruje ekii ke

taar. Ngaa dewje nya ke rɔde oy, ke nje-meteje ddeje maji. ⁸ Dewje ke me bbe teenn le isije ke koko nya.

⁹ Mare dew ke ria na Simɔ isi me bbe teenn lew baa. N̂-to nje-kuma ke aw dda neje ke aw dum dɔ dewje tɔyn ke nange te ke Samari. N̂-dda rɔe to dew ke ngeng nya.

¹⁰ Ngannje, ke nje ke tɔku, dewje tɔyn ooje tae nya. Dewje paje na: «Dew neenn to singa-mɔngu ke in rɔ Lubba te ke daw n̂-bbar na Tɔku singa-mɔngu.»

¹¹ Dooje tae nya mba n̂-dda neje ke dum dɔde bbal banya nya ddew ne-kumaje te laa ke naw n̂-dda. ¹² A dewje tɔyn, dingawje, ke deneje ke ooje mede te ke Tar ke maji ke Pilipi tɔju dɔ bbe-kɔn te le Lubba ddem, dɔ tar te le Jeju-Kiriste ddem, ingaje batem. ¹³ Simɔ njaa kara oo mee te tɔ ngaa n̂-ddae batem. Ninya go Pilipi ang ngaa. Noo tɔku ne-mɔrije, ke neje ke dum-dɔ-koo ke Pilipi aw dda le a gange singae.

¹⁴ Toke nje-kayn-kulaje ke naynje Jurusalam ooje na nje-bbeje ke Samari taaje tar le Lubba le a, dulaje Piyar de ke Jan nange te ke Samari le. ¹⁵ Toke n̂-teeje nange te Samari le a, n̂-dujuje Lubba wɔju dɔ dewje ke Samari kare dingaje Ndil-me-nda. ¹⁶ Mba Ndil-me-nda ddee dɔ mare dew te ke Samari kara ang bbay. Ne ke dingaje njaa a to batem ke n̂-ddade ke ri Ebbe-dewje Jeju. ¹⁷ Yeenn a, Piyar de ke Jan dilaje jide dɔde te ngaa dingaje Ndil-me-nda.

¹⁸ A kake Simɔ oo to nje-kayn-kulaje ilaje jide dɔ dewje te a ingaje Ndil-me-nda a, n̂-ndiki ta karede nare ¹⁹ ngaa n̂-pa na: «Aremje singa neenn tɔ ta bbo dew njaa mila jim dɔe te a, inga Ndil-me-nda.» ²⁰ A Piyar ilae te na: «Maji kare oy ke nare lei tɔyn mba ɔju to a kase ndoko ne-kare baa le Lubba ke nare. ²¹ Mare ne ke to lei wase ne ke osoi te kara to neenn ang. Mba keje lei to gate gate kem Lubba te ang. ²² Inya keje lei, ke maji ang lei ta e-duju Ebbe-dewje kare ta ddew to a nɔru tar kejeje ke maji ang le dɔi te.

²³ Tòkòrò njaa moo a, bbo ke maji ang ke to enga kinga ne ddusu mei ngaa e-to bbere le ne-dda ke maji ang. ²⁴ Simò ila te na: «Sese njaa, e-dujuje Ebbe-dewje wòju dòm bba kare ne ke e-paje neenn ddam ang.

²⁵ Goe te ke Piyar de ke Jan ñ-paje tar naji ngaa dilaje mber-tar le Edde-dewje a, ñ-telje ke Jurusalam ngaa dilaje mber Tar ke maji ke me bbeje te nya nange te ke Samari.

Tar le Pilipi de ke dingaw ke nange te ke Etiyopi

²⁶ Mare anji le Ebbe-dewje pa are Pilipi na: «Unn ddew ke aw ke dagoo, ke in Jurusalam ke Gaja. Kare teenn dew ee dò ddew te le ang. ²⁷ Pilipi le òtu ke ngòru aw ngaa, ninga mare dingaw ke ddew. Dew le to *enuku, ñ-to dew ke Etiyopi. Ñ-to tòku dew ke aw ngem ne-kingaje le Kandase ke to tòku-mbay-dene ke Etiyopi. Dingaw le ddee Jurusalam mba polo Lubba, ²⁸ ngaa aw tel ke bbê laa. Nisi me sarete te laa naw ñ-tura maketuru le Ejayi ke to nje-kila mber-tar le Lubba. ²⁹ Ndil pa are Pilipi le na: «Aw ke ngòru aw inga sarete toonn.»

³⁰ Pilipi ayn ngòru aw inga sarete le ngaa oo ndu dingaw ke Etiyopi ke aw tura maketuru le Ijayi. Pilipi duju tar enuku le na: «E-gere tar ke aw e-tura me maketuru te neenn njaa wa?» ³¹ Dingaw le ila te na: «Toke dew umam ang a, ma gere tar le toke baann wa?» Yeenn a, ñ-bbar Pilipi le kare aal sarete le isi mbòre te. ³² Tar ke me maketuru te ke naw ñ-tura le toke be: «Ñ-to ddew kara baa ke bate ke daw saa ta kuja gòse, ñ-to toke ngonn bate ke daw duja bien a nò ang. Nòru tae ñ-pa ne tar ang.

³³ Ñ-ddae dare ñ-ddee to ne ang ngaa dare naji laa ang. Na a kase kòru gel nje ke gele te wa?

Mba ñ-dda dare tebbe laa ke dò nange te unda ngange.»*

* 8:33 8.33 Ejayi 53.7-8

³⁴ Enuke le pa are Pilipi na: «M-wali nya, e-pa arem moo. Naa njaa gate a nje-kila mber-tar le Lubba le aw pa tar laa neenn wa? To tar laa njaa wase tar le mare dew ke dang wa?» ³⁵ Yeenn a, Pilipi unn kutu pa tar dɔ tar te ke enuku le tura me maketuru te neenn le bba tɔju ne Tar ke maji le Jeju are. ³⁶ Toke daw dawje bbay a, n̂-teeje ta mare maann te ngaa enuku le pa na: «Maann a to neenn a, ddi a ɔku ddew kare minga batem wa?» ³⁷ [Pilipi pa are na: «Toke unn mei tɔyn are Jeju a, ase kinga batem». Dingaw le pa na: «Moo mem te to Jeju to Ngonn le Lubba.»]† ³⁸ N̂-duju nare Sarete le ar lo kara ngaa Pilipi de ke enuku le joo kem n̂-ddisije dawje me maann te ngaa Pilipi ddae batem. ³⁹ Toke dinje me maann te le n̂-teeje a, Ndil le Ebbe-dewje unn Pilipi ɔtu ne are Enuke le ooe ang. A Enuke le aw lo laa ke koko. ⁴⁰ A ne Pilipi n̂-tee nange te ke Ajote ngaa n̂-tɔju Tar ke maji me bbeje te tɔyn ke ddew ddew n̂-tee ne bbe te ke Sejare.

9

Ebbe-dewje Jeju bbar Sɔl

¹ Kare teenn, keje dda singa, ke keje tɔl nje-njaje go Ebbe-dewje te dɔrɔ nayn me Sɔl te. Yeen a naw rɔ tɔku mbayje te le nje-poloje Lubba ² n̂-duju maketuruje ta kaw ne kare nje ke key-mbɔ-naaje te ke Damase. Maketuru le a kunn ddew kare ta, toke ninga mare dewje ke toje to deneje wase dingawje ke aw unnje ddew le Ebbe-dewje, n̂-tɔde n̂-ddee ke de Jurusalam.

³ Toke Sɔl le ee ddew boo ngaa tee ngɔsi ke bbe ke Damase a, kem naa te neenn njaa lo ndoko darâ uru dɔe te gukue. ⁴ N̂-tee noso nangê ngaa noo mare ndu dew pa saa tar na: «Sɔl, Sɔl mba ddi bba aw e-ddasem singa wa?»

† 8:37 8.37 Tar neenn to me dɔngɔr maketuruje te ke duja ke jide ang.

⁵ Sɔl le ilae te na: «Ebbe-dewje, ei na wa?» Ndu dew le ilae te na: «Ema Jeju aann, ema a aw ddasem singaann. ⁶ A in taar ande me bbe te neenn a da tɔji ne ke maji kare e-dda.»

⁷ Nje-buwa-kaw-loje laa arje baa nding nding ngaa bbeel ddade. Dooje ndu dew ke aw pa tar le a dooje dew kara ang. ⁸ Sɔl in taar, teyn keme a oo lo ang. Duwa jaa bba dande saa me bbe te ke Damase. ⁹ Keteenn, noo lo ang, nusa ne ang, nay maann ang ndɔ muta.

¹⁰ Mare nje-nja go Jeju te ria na Ananiyase ee me bbe te ke Damase le. Ebbe-dewje bbare ke ni na: «Ananiyase!» Ñ-ndiki te na: «Me neenn Ebbemje!» ¹¹ Ebbe-dewje pa na: «Aw ddew te ke daw ñ-bbar na ddew ke ndɔju, ta ande me key te Judase dew ke bbe te ke Tarse ke ria na Sɔl. Naw ñ-duju Lubba teenn. ¹² Ke ni sɔl le oo mare dew ria na Ananiyase ande key ngaa ila jia dɔe te kare noo lo.» ¹³ Ananiyase le ila te na: «Ebbemje, dewje nya paje tar neje ke maji ang tɔyn ke dew neenn dda ke dewje lei ke to nje-me-kunnje Jurusalam ke nageenn baa. ¹⁴ Neenn njaa kara, tɔku nje-poloje Lubba areje ddew kare nuuwa dewje tɔyn ke aw bbarje rii ñ-tɔ dewje tɔyn ke bbarje rii.» ¹⁵ A Ebbe-dewje pa na: «Aw, mba dew neenn le to dew ke mundae dang kare ñ-dda nare dewje ke toje to Jiipije ang, ke tɔku-mbayje lede, ke ngann ljarayelje gereje rim. ¹⁶ Ema njaa ma tɔje ne-kem-to-dooje tɔyn ke a ddae wɔju dɔ rim.»

¹⁷ Yeenn a Ananiyase le aw ngaa ande key le, ila jia dɔe te nga pa na: «Sɔl, ngokɔm, Ebbe-dewje Jeju ke ingai ddew te ke aw e-ddee ne ulam rɔi te kare e-tel oo lo ddem, kare ta Ndil-me-nda ddusi ddem.» ¹⁸ Kem naa te neenn njaa ne ke to ke le gondojeenn in keme te gayn nangê ngaa noo lo. Yeenn ngaa ni taar ninga batem. ¹⁹ Go ne-kusa te ke nusa a, ñ-tel ninga singa.

Sɔl ila mber Tar ke maji bbe te ke Damase

Ñ-dda ndo ngaji ro nje-njaje go Jeju te ke eeje bbe te ke Damase. ²⁰ Njange njange baa a, Sol aw ila mber key mbon-naaje te le Jiipije na Jeju to Ngonn le Lubba. ²¹ Dewje toyn ke ooje tar le Sol le arje nding nding ngaa paje na: «Dew neenn a aw ula kem dewje ke aw bbarje ri Jeju ndoo me bbe te ke Jurusalam ang wa? Ñ-ddee neenn ta kuwa nje-me-kunnje tode kaw ke se kare toke nje-polo Lubba ang wa?»

²² A Sol le aw ubba ke kete kete me tarje te ke naw ñ-toju are Jiipije ke bbe te ke Damase ooje tar kara ta pa ang kare te ke naw ñ-toju ke ddaka to Jeju to Mesi njaa.

²³ Ndo nya nday ngaa goe te a, Jiipije le unguje tar me naa te mba tolje Sol. ²⁴ Tar le oso mbi Sol te. Daw ñ-ngemje ta ndokoje ke dila ñ-guku ne do bbe le til, ke kare ta tole. ²⁵ A, mare ndo til te, nje-njaje goe te uwaeje ilaeje me kare te ngaa ulaeje ddaka ke do ndoko.

Sol aw Jurusalam

²⁶ Toke Sol le tee Jurusalam a, sange ddew ta kande horo nje-njaje go Jeju te, a dede toyn njaa ñ-bbeeje to bbeel mba dooje to ñ-to nje-nja go Jeju te ke tokoro ang. ²⁷ Yeenn ngaa Baranabase uwa Sol le aw saa ro nje-kayn-kulaje te ngaa, noru gel ddew ke Sol oo ne Ebbe-dewje dewbo ngaa Ebbe-dewje pa saa tar, ke ddew ke Sol pa ne tar le Jeju ke bbeel ang are dewje me bbe te ke Damase. ²⁸ Unn kute keteenn njaa, lo toyn ke nje-kayn-kulaje aw awje te me bbe te ke Jurusalam a, naw ke de naa te naa te. Naw ñ-toju tar ke ri Jeju ke bbeel ang. ²⁹ Naw ñ-pa tar ke Jiipije ke aw paje tar gereke ngaa naw ñ-mayn ke de tar, a dede daw ñ-sangeje ddew ta tole. ³⁰ Toke nje-me-kunnje gereje tare a, dawje saa Sejare ngaa dulaeje Tarese. ³¹ Do ndoje teenn, ddekeke to me Egiliseje te toyn ke toje nange te ke Judee ke, Galate ke Samari. Egilisi aw sange ke kete

kete, nje-me-kunnje aw ddaje bbeel le Ebbe-dewje ngaa korde aw ke kete kete ddew singa te le Ndil-me-nda.

Piyar ɔru rɔ-to rɔ Ene te

³² Piyar aw nja ke dɔ bbe dɔ bbe. Mare ndɔ a, n̂-tee dɔ nje-ko-meteje ke bbe te ke Lida. ³³ Lo teenn, ninga mare dingaw ke rɔe oy ngaa to tuwa-rɔ-to te nangê bbal jijoo. Ria na Ene. ³⁴ Piyar pa na: «Ene, Jeju Kiriste ɔru rɔ-to rɔi te. In taar bbo ei njaa e-mɔse dɔ tuwa lei.» Kem naa te neenn njaa nin taar. ³⁵ Dewje tɔyn ke bbe te ke Lida, ke dewje tɔyn ke ndake lo te ke Sarɔn ooje mede te ke Ebbe-dewje.

Piyar ndɔl Tabbita ke oy

³⁶ Me bbe te ke Jope, mare dene ke to nje-nja go Jeju te ee teenn. Ria na Tabbita wase Dɔrkase. Kande ri le na: Kɔn mbur. Kula ke maji dɔrɔ a n̂-dda ngaa naw nare ne nje-ndooje ddem. ³⁷ Dɔ ndɔjeje teenn, rɔe toe ngaa noy. N̂-toko ninne ngaa dila me key te ke to dɔ mare te taar. ³⁸ Nje-njaje go Jeju te ke eeje bbe te ke Jope ooje na Piyar ee bbe te ke Lida ke ew ke Jope ang. Yeenn a, dulaje dingawje joo dare Piyar na: «N-wali nya, e-ddee njange rɔje te.» ³⁹ Piyar aw ke de ke ngɔru. Toke n̂-tee a, dare naw me key te ke to dɔ mare te taar le. Dene-ndubbaje nɔnje ddeje ne rɔ piyar te. N̂-tɔjeje dɔ kubbuje ke taar, ke kubbu kulje ke Dɔrekase le uju kare te ke n̂-nayn ne ke de baa. ⁴⁰ Piyar are dewje tɔyn teeje ddaka, ngaa ungu mekeje gɔle nangê duju Lubba. Goe te a, n̂-turu rɔe ke rɔ ninn te le ngaa n̂-pa na: «Tabbita, in taar.» Tabbita le teyn keme. Toke noo Piyar le a, nin nisi taar. ⁴¹ Piyar ula jia uwae ne ke taar. Piyar le bbar nje-me-kunnje, ke dene-ndubbaje ngaa tɔjude Dɔrekase kem baa. ⁴² Dewje ke Jope

tɔyn ooje tar neenn ngaa dewje nya ooje mede te ke Ebbe-dewje. ⁴³ Piyar nayn ndɔ bayn nya Joje rɔ nje-dda kula endaar te ke ria na Simɔ.

10

Anji pa tar are Kɔrunay

¹ Mare dingaw ee me bbe te ke Sejare, ria na Kɔrunay, n̂-to nje-kɔn dɔ mbambaje ke dunda ride mbɔn̂-naa lede na mbɔn̂-naa ke Itali. ² Ne ke nje ke key laa tɔyn daw n̂-ddaje bbeel le Lubba, naw numa Jiipije ke toje to nje-ndooje ddem, n̂-duju Lubba ke kareje tɔyn ddem. ³ Mare ndɔ noo mare anji le Lubba toke le nijeenn ande key laa dɔ kare te ke a kase gɔl kare muta ngaa bbare na: «Kɔrunay!» ⁴ Kɔrunay le aae ke kem bbeel ngaa pa na: «Ebbe-dewje na ddi wa?» Anji le pa are na: «Lubba oo duju lei, ke kuma ke aw uma nje-dooje. Mee oy dɔi ang. ⁵ Bbasine neenn njaa, ula bbe te ke Joje are mare dew ke ria na Simɔ ke dawn n̂-bbare na Piyar ddee. ⁶ N̂-to key le mare dingaw ke ria na Simɔ tɔ ke to nje-dda kula endaar ke key laa to mbɔr ba te.»

⁷ Toke Anji ke pa tar ke Kɔrunay le ɔtu a, n̂-bbar nje-kulaje laa joo, ke mare mbamba laa kara ke ee kɔe te ke aw dda bbeel le Lubba. ⁸ Nɔru gel neje le tɔyn narede ngaa nulade Joje.

⁹ Ndɔ kara goe te ngaa kare te ke daw n̂-njaje ddewbɔ bbay ngaa n̂-teeje ngɔsi ke bbe ke Joppe a, Piyar aal aw lo te ke n̂-dda taar, dɔ key te mba duju Lubba ke gɔl kare ke ase kare dɔku gire joo. ¹⁰ A bbo ddae are n̂-ndiki ta kusa ne. Toke daw n̂-dda ne-kusa ta kare a, noo ne toke le nijeenn. ¹¹ Noo kem dara ke teyn, a noo mare ne ke in me dara te le aw ddisi. Ne le toke le pal-kubbu ke tate ke duwa tae ke sɔ ddee uwa nange. ¹² Daje ke gɔlde sɔ, daje tɔyn ke aw akeje nangê ke eelje tɔyn ke aw inje me dara

te eeje me pal-kubbu te le. ¹³ Mare ndu dew pa are na: «Piyar in taar, e-tɔl ɔn.» ¹⁴ A Piyar ilae te na: «Baann ang! Ebbemje. Mba musa ne ke ndu mbete ke ne ke maji ang ndɔ kara ang.» ¹⁵ Ndu dew le tel pa are bbay na: «Maji kare oo ne ke Lubba dda are ddee maji to ne ke maji ang kemi te ang.» ¹⁶ Neenn le to toke baann gɔl muta ngaa goe te a, dunn ne le n̂-tel ne darâ.

¹⁷ Piyar sange ddew ta gere gel ne ke noo ke ni le pin. A kare teenn njaa dingawje ke Kɔrunay ulade le sangeje key le Simɔ ingaje ngaa arje ta key te le. ¹⁸ N̂-bbarje ne n̂-dujuje se Simɔ ke daw n̂-bbare na Piyar to neenn wa?

¹⁹ Toke Piyar nayn aw eje dɔ ne te ke oo le bbay a, Ndil-me-nda pa are na: «Oo, dingawje muta aw sangije. ²⁰ In taar e-ddisi ta aw ke de bbo are mei sangi ang, mba ema a mulade.» ²¹ Piyar ddisi inga dingawje le ngaa pa arede na: «Ema ke aw sangemje le a mar neenn. E-ddeeje neenn mba ddi wa?» ²² Dilaje te na: «Kɔrunay, nje-kɔn dɔ mbambaje a ulaje. N̂-to dew ke gate gate ngaa naw n̂-bbeel Lubba. Jiipije tɔyn aw paje tar laa maji. Anji le Lubba pa are kare n̂-bbari me key te laa, kare noo tar ke a ta pa kare.» ²³ Piyar are dande key ngaa arede lo-to. Lo-kare te njaa, nunn ddew naw ke de.

Piyar aw rɔ Kɔrunay te

Mare nje-me-kunnje ke Jope danneje. ²⁴ Lo-kare ke goe te a, n̂-teeje Sejare. Kɔrunayn bbar nje-nujuje laa ke nje-buwa-kuraje laa ke n̂-ndikide nya naw n̂-ngebbe ne Piyar dede le. ²⁵ Kare te ke Piyar a ta tee a, Kɔrunayn tila keme ngaa oso nɔn̂-gɔle te mba wale. ²⁶ A Piyar uwae ke taar ngaa pa na: «In taar, mba ema kara m-to dew mari.» ²⁷ Ngaa toke piyar aw pa tar ke kɔrunayn aw ande ne ke key a, noo dewje banya banya mbɔnje naa. ²⁸ Piyar pa arede na: «E-gereje ke maje to dare ddew Jiipije kare

uwaje buwa-kura ke dewje ke gelde dang ang ddem ta tee me key te lede ang ddem. A ema Lubba tɔjum to, to maji kare moo dew to dew ke maji ang kem te ang wase m-sange dew ang. ²⁹ Mba yeenn a e-bbarem a m-ddee bbo meje ang. Yeenn a, m-ndiki ta gere gel ne ke e-bbarem mbae.» ³⁰ Kɔrunay pa are na: «Dda ndɔ muta bbokone ngaa, mee me key te lem maw m-duju Lubba dɔ kar te ke gɔl kare muta. A ta koo a, mare dew ula kubbu ke ndɔren ar ne nɔm te, ³¹ ngaa pa na: «Kɔrunay! Lubba oo ndu nɔ lei ngaa nole mee dɔ neje te ke aw are nje-ndooje. ³² Ula bbe te ke Jope e-bbar Simɔ ke daw n̂-bbare na Piyar. N̂-to bbe le Simɔ nje-dda kula endaar ke key laa to ta ba te.» ³³ Kare teenn njaa, mula mari a, e-ndiki te ngaa e-ddee. Bbasine, jeje tɔyn jee nɔ Lubba te ta koo tar ke Ebbe-dewje unda tai te kare e-pa areje.»

Piyar pa tar key le Kɔrunay

³⁴ Piyar ila te na: «Bbasene m-gere ngaa to tɔkɔɔ njaa Lubba ɔru kem dew ang. ³⁵ Horo gel-dewje te tɔyn, dew ke bbeel Lubba ddem, dda ne ke gate gate ddem a ddee maji kem Lubba te. ³⁶ Nula ke tar laa nare ngann Ijarayelje, to Tar ke maji ke are me-wul-lɔm ddew te le Jeju-Kiriste, ke to Ebbe-dewje tɔyn. ³⁷ E sese e-gereje ne ke tee nange te ke Galile ngaa taa dɔ nange Jude tɔyn go batem te ke Jan ila mberere. ³⁸ E-gereje ddew ke Lubba ula ne singa-mɔngu le Ndil-me-nda dɔ Jeju te ke Najare ke maje. N̂-dda maji ke dewje tɔyn ke lo lo ddem, naji dewje tɔyn ke Esu uwade bbere te ddem mba Lubba ee saa. ³⁹ A jeje n̂-toje to nje-tar-naji neje tɔyn ke n̂-dda dɔ nange te le Jiipije ddem, bbe te ke Jirusalam ddem. N̂-tɔje kake-dese te ngaa n̂-tɔje. ⁴⁰ Ndɔ muta laa a, Lubba are nin buwa-yo te n̂-tee ngaa are n̂-tɔju rɔe. ⁴¹ N̂-tɔju rɔe le dewje tɔyn ang, a nje-tar najije ke Lubba mberede kete, ke jeje ke jusa saa ke jay

saa ne go kin te laa horo nje-yoje te a ñ-tɔju rɔe nareje.
⁴² Nunn ndu nareje kare jila mber Tar ke maji jare dewje,
 ngaa ta ñ-pa jarede to Lubba undae to nje-gange sariya
 dɔ dewje ke isije kem baa ddem dɔ dewje ke oyje ddem.
⁴³ Nje-kilaje mber-tar le Lubba tɔyn paje tar laa na: «Dew
 ke oo mee te ke Jeju a, Lubba ɔru tar majang laa dɔe te ke
 ri Jeju.»

Ndil-me-nda ddee dɔ dewje te ke toje to Jiipije ang

⁴⁴ Toke Piyar nayn aw ɔru gel nejeenn bbay a, Ndil-me-
 nda ddee isi dɔ dewje te tɔyn ke aw ooje tar le. ⁴⁵ Tar iki
 nje-me-kunnje ke toje to Jiipije ke dannje piyar le sel mba
 dooje a, Lubba are Ndil-me-nda dewje ke toje to Jiipije ang
 tɔ. ⁴⁶ Dooje ddew ke dewje ke toje to Jiipije aw paje tar
 ke ndɔñ-tarje ke dang dang ddem, aw ɔsuje ne gaji tɔke-
 mbange le Lubba ddem. Yeenn a, Piyar pa na: ⁴⁷ «Dewje
 le ingaje Ndil-me-nda toke jeje tɔ a mare dew a kase kɔku
 ddew kare dingaje batem maann wa?»

⁴⁸ Piyar le are ddew kare ñ-ddade batem ke ri Jeju ngaa
 dewje le dujuje Piyar le kare dda ndɔ rɔde te ngaji bbay.

11

Piyar ɔru gel tar are nje-me-kunnje ke Jurusalam

¹ Nje-kayn-kulaje, ke nje-me-kunnje ke eeje nange te
 ke Jude ooje na dewje ke toje to Jiipije ang kara taaje tar le
 Lubba tɔ. ² Toke Piyar tel ke Jurusalam a, nje-me-kunnje
 ke toje to Jiipije aw inje saa. ³ Ñ-paje na: «Ande key le
 dewje ke ujaje mɔtude ang ngaa usa ke de ne mba ddi wa?»

⁴ Yeenn a, Piyar unn kutu kɔru gel neje ke tee le ke goe
 goe arede na: ⁵ «Misi me bbe te ke Jope maw m-duju Lubba
 a, moo ne toke le nin. Moo mare ne toke le pal-kubbu ke
 tate ke duwa tae ke sɔ, ne le in me dara te ddisi ndereng
 tee lo te ke mee te. ⁶ Kem to ke dɔe te ngaa m-teenn a,

moo daje ke gɔlde sɔ ke dɔ nange te, daje ke mû, daje ke aw akeje nangê, ke eelje ke aw ilaje me dara te. ⁷ Ngaa moo ndu dew pa arem na: «Piyar, in taar e-tɔl ɔn!» ⁸ Mpa na: «Baann ang Ebbemje! Mba musa ne ke ndu mbete wase ne ke maji ang ndɔ kara ang.» ⁹ M-tel moo ndu dew le me dara te na: «Maji kare ne ke Lubba dda are ddee maji a, oo to ne ke maji ang kemi te ang.» ¹⁰ Neenn le to toke baann gɔl muta ngaa goe te a, dunn ne le tɔyn n̂-tel ne darâ. ¹¹ Kare teenn njaa, dingawje muta ke dulade rɔm te inje bbe te ke Sejare teeje me key te ke jisi te le. ¹² Ndil pa arem na mɔtu maw ke de bbo meje ang. Ngakɔmje ke misan neenn danemje ngaa jande me key te le Kɔrunay le. ¹³ Nɔru gel ddew ke anji tee ingae ne me key te laa ngaa pa are na: «Ula dew bbe te ke Jope are Simɔ ke daw n̂-bbare na Piyar ddee. ¹⁴ Simɔ le a pa tarje kari. Ei, ke nje ke key lei a kingaje kaji ddew tarje teenn le.» ¹⁵ Toke munn kutu pa tar a, Ndil-me-nda ddisi dɔde te ddew kara baa to ke n̂-ddisi dɔje te kunn kute te. ¹⁶ Yeenn a, mole mem dɔ tar te le Ebbe-dewje ke pa na: «Jan dda dewje batem maann, a sese, a kingaje batem Ndil-me-nda.» ¹⁷ Lubba arede Ndil-me-nda ddew kara baa toke nareje kare te ke junn ne meje jare Jezu-Kiriste. Yeenn a, m-to dew ddi bba ma kase kɔku ddew Lubba kare dda mare ne wa?» ¹⁸ Dewje le ooje tarjeenn le a ewje rɔde ngaa ɔsuje gaji Lubba paje na: «Lubba are ddew dewje ke toje to Jiipije ang kare n̂-turuje mede mba kinga ne kaji tɔ.»

Kunn kutu Egilisi ke Antiyose

¹⁹ Nje-me-kunnje ke sarenje naa wɔju dɔ ne-singa ke ingade go yo te le Etiyenn awje ndereng teeje bbe te ke Penisi, Sipere, ke Antiyose. A me bbeje teenn le Jiipije ke karede baa a n̂-tɔjude tar le Lubba. ²⁰ A mareje horode te ke gelde to dewje ke Sipere, ke dewje ke Sirene teeje

me bbe te ke Antiyose a paje Tar ke maji le Ebbe-deweje Jeju are dewje ke toje to Jiipije ang tɔ. ²¹ Singa-mɔngu le Ebbe-deweje to dɔde te are dewje nya ooje mede te ke Ebbe-deweje ngaa turuje ddew lede.

²² Nje-me-kunnje ke Egilisi te ke Jurusalam ooje tar neenn le ngaa ulaje Barnabase Antiyose. ²³ Toke Barnabase le tee ngaa oo me-maji ke Lubba dda ke nje-me-kunnje le a, nee ke koko nya ngaa n̂-ndejede kare dundaje mede tɔyn dɔ Ebbe-deweje te. ²⁴ Mba Barnabase le to dew ke maji, ke dew ke Ndil-me-nda dduse ddem, me-kunn laa bo nya ddem are nya ddeje to dewje le Ebbe-deweje.

²⁵ Goe te a, Barnabase le ɔtu naw bbe te ke Tarse mba sange Sɔl. ²⁶ Toke ningae a, n̂-ddee saa Antiyose. N̂-ddaje bbal kara Egilisi te ke Antiyose ngaa n̂-tɔjuje ne dewje ke kɔrde banya banya. Bbe te ke Antiyose a dewje unn kutu bbar ri nje-njaje go Jeju te to keretiyenje.

²⁷ Dɔ ndɔe teenn, mare nje-kilaje mber-tar le Lubba inje Jurusalam awje bbe te ke Antiyose. ²⁸ Ndil-me-nda unda tar ta mare te kara ke ria na Agabusu. Nin taar nga n̂-pa na: «Mare ndɔ a tɔku bbo a koso dɔ nange te tɔyn.» A tɔkɔɔ njaa bbo le oso dɔ ndɔ te ke Kolode to tɔku mbayje. ²⁹ Nje-njaje go Jeju te ooje ta naa kare dew kara kara unn ne ke ase singae mba kula ne kare duma ne nje-me-kunnje ke isije nange te ke Jude. ³⁰ N̂-ddaje toke baann. Dareje neje le Barnabase de ke Sɔl dare dawje ne dare ansiyenje ke nange te ke Jude.

12

Erɔde tɔl Jake ngaa ila Piyar key-kula te

¹ Dɔ ndɔe teenn, tɔku mbayje Erɔde unn kutu dda ne ke maji ang ke mare dewje ke Egilisi te. ² Nare n̂-tɔl Jake ngokɔn Jan ke tɔku kiya. ³ Toke noo to ne ke n̂-dda le unn

koko are Jiipije a, nare duwa Piyar bbay. Kare ke duwa ne Piyar le to kare ke Jiipije aw ddaje kusu mapa ke ñ-dda ke um ang. ⁴ Erɔde le are duwae ngaa dilae key-kula te. Ninyae ji mbambaje te dɔku gire misan ke ñ-kayn horode sɔ sɔ kare ta ñ-ngemeje. Neje kare kusu pake ndayn bba ta gange sariya dɔe te kem dewje te. ⁵ Piyar ee key kula te, a nje-me-kunnje aw dujuje Lubba til ke kare woju dɔe.

Anji le Ebbe-dewje ɔru Piyar key-kula te

⁶ Me til te ke lo-kare a, Erɔde a ta gange sariya dɔ Piyar te le a, Piyar le aw tibbi horo mbambaje te joo. Ñ-tɔe ke kula njamji joo ngaa mare mbambaje aw ngemje ta key le tɔ. ⁷ A ta koo a, mare anji le Ebbe-dewje unda lo tee ngaa me key-kula le ndoko. Anji le ɔru kar Piyar are ndol ngaa pa na: «In taar njange.» Kula njamjije ke jia te le gaynje nangê. ⁸ Anji le pa are na: «Uwa bberi ke endaar-kuwabber lei bbo ula ne-gɔl lei.» Piyar le dda toke baann. Anji le pa bbay na: «Ula kubbu-kul lei bbo unn gom!» ⁹ Piyar tee me key-kula te le oso goe te. Neje to ne ke anji le aw dda le to ne ke tɔkɔɔ ang, mba noo to ni a naw ñ-ni. ¹⁰ Ñ-ndayje lo ke dɔngɔɔ, ke ye ke joo ke mbambaje aw ngemje a, ñ-teeje ta key te ke ñ-dda ke nare. To ta key ke daw dande ne ke me bbe te le. Ta-key le teyn ke dɔe baa nɔde te. Toke ñ-teeje ddaka ngaa dunnje mare ddew a, kem naa te neenn njaa anji le tusu Piyar inyae. ¹¹ Yeen ngaa Piyar gere rɔe ngaa pa na: «Bbasine m-gere ngaa. Tɔkɔɔ njaa, Ebbe-dewje ula anji are ɔrum me ji Erɔde te ddem, me ne te ke maji ang ke Jiipije ndikije ta dda sem ddem.»

¹² Toke ñ-gere gel ne le a, naw key le Mari kɔn Janji. Jan le daw ñ-bbare na Marke tɔ. Keteenn, nje-me-kunnje mbɔnje naa banya banya aw dujuje Lubba. ¹³ Toke piyar unda ta-ndoko a, mare nje-kula ke dene ke ria na Rode ddee mba koo. ¹⁴ Ñ-gere ndu Piyar le ngaa rɔe neele nya,

a nōru ta-ndoko le ang a n̂-tel ke ngōru nande key ta kaw pa to Piyar a ar ta-ndoko teenn. ¹⁵ N̂-paje dareje na: «Ayn wooy wa?» A Rode le tel pa bbay ang na: «Tōkōrō njaa nee teenn!» Dilaeje te na: «Yeenn a, anji laa ann.» ¹⁶ Piyar unda ta-ndoko bbay bbay ngaa kake n̂-ddeeje dōruje ta-ndoko a, Piyar a ar neenn a, tar ikide sel. ¹⁷ N̂-dda jia narede kare dewje rōde ngaa nōru gel ddew ke Ebbe-dewje ɔre ne me key-kula te. Ta kutu ne dō tar laa a, n̂-pa na: «Awje e-paje tar neenn areje Jake, ke kese nje-me-kunnje.» Goe te a, nōtu ngaa nunn ddew naw ke mare lo te dang.

¹⁸ Lo are a, mbambaje le jōkuje rōde nya ngaa n̂-paje na ddi a inga Piyar wa? ¹⁹ Erōde are daw n̂-sange, a dingae ang. N̂-nduju tar nje-ngemje ta Piyar le a, nunn ndu kare n̂-tōlde. Goe te a, Piyar le in Jude aw Sejare. N̂-dda ndō ten keteenn.

Tar yo le Erōde Agiripa

²⁰ Erōde ee ke tar ke dewje ke bbe te ke Tir ddem dewje ke bbe te ke Sidōn ddem. Nje ke Tir ke nje ke Sidōn le ooje ta naa ta ddee nōe te. N̂-gōlje tar ke Balasetusu ke to nje-ngem neje le tōku mbayje dare noso gode te. N̂-ndikije kare ddekeke to horode te, mba ne-kusaje lede inje nange te le tōku mbayje le bba aw ddee nange te lede.

²¹ Ndōe ke dōju le ase a, Erōde ula kubbu tōku-mbay laa aw isi ngende-mbay te laa ngaa pa tar arede kem dewje te tōyn. ²² Dewje uruje ekii na: «Tar ke ta Lubba te a neenn bbo tar ke ta dew te ang.» ²³ A kare teenn njaa, anji le Ebbe-dewje unda Erōde, mba nare dewje ɔsu gaje turu Lubba te. Yeenn, a koreje ɔenje ngaa noy.

²⁴ A tar le Lubba nja ke kete kete ngaa aw taa lo. ²⁵ Toke Barnabase de ke Sōl n̂-tungaje kula lede Jurusalam ngaa daw n̂-telje a, dawje ke Jan ke daw n̂-bbare na Marke.

13

Ndil-me-nda mbere Barnabase de ke Søl

¹ Nje-kilaje mber-tar le Lubba, ke nje-ne-tɔjuje eeje me Egilisi te ke Antiyose. Ride na: Barnabase, Simeyɔn ke daw ñ-bbare na Dew-ndul, Lusiyusu ke to dew ke bbe te ke Sirene, Manayen ke de ke Erɔde ke ɔn bbe ke Galile ñ-tɔkuje naa te, ke Søl. ² Mare ndɔ ñ-mbɔnje naa mba polo Ebbe-dewje ngaa ñ-mbeteje ne-kusa a, Ndil-me-nda pa na: «Undaje Barnabase de ke Søl dang mba kula ke m-bbarde mbae.»

³ Yeenn a, goe te ke ñ-mbeteje ne-kusa, ngaa ñ-dujuje Lubba a, dilaje jide dɔde te ngaa dinyade dare dɔtufe.

Barnabase de ke Søl dawje Sipere

⁴ Ndil-me-nda ula Barnabase de ke Søl are daw dawje ke bbe te ke Selisi, ngaa dunnje to keteenn ta kaw er ke dɔ dere-maann te ke Sipere. ⁵ Toke ñ-teeje bbe te ke Salamine a, ñ-paje tar le Lubba dare dewje me key mbɔñ-naa te le Jiipije. Jañ-Marke ee teenn mba kumade.

⁶ Goe te ke ñ-tɔyje dɔ-dere maann te le tɔyn ngaa ñ-teeje bbe te ke Papose a, dingaje mare Jiipi ke to nje-kuma ke to nje-kila mber-tar ngem. Ria na Bar-Jeju. ⁷ Ñ-to dew ke ee mbɔr Sergiyusu Polusu te ke to nje-kɔn nange le. Sergiyusu Polusu le to dew ke gere ne nya, nula ñ-bbar Barnabase de ke Søl, mba bbo koo tar le Lubba ddae. ⁸ A Elimase (Daw ñ-bbar nje-kuma ke ndɔn tar le gerekeje to Elimase) ndiki ta kɔku ddew Barnabase de ke Søl le, ngaa ñ-dda tɔyn kare nje-kɔñ-bbe le oo mee te ang. ⁹ Yeenn a, Ndil-me-nda ddusu Søl ke daw ñ-bbare na Pøl tɔ ngaa aa Elimase le, ¹⁰ ngaa pa nare na: «Ei, nje-ngem, nje-kula dewje naa te, ngon le Esu, ei ke e-ndiki ne ke gate gate ang, ndɔ ke dda bba a kunda gange turu ddew neje ke ndɔju ke Ebbe-dewje mɔse wa? ¹¹ Bbasine neenn njaa

Ebbe-dewje a kundai, kemi a tɔ. A koo lo ang ngaa mba mare kare.»

Kare teenn njaa keme il biriri, lo ndul dɔe te, nila ke lo kara baa naw n̂-sange dew kare ila kake jia te. ¹² Toke nje-kɔn̂-nange le oo nejeenn baann a, oo mee te ke Lubba mba ne-tɔje ke dɔ Ebbe-dewje te le gange singae.

Pɔl de ke Barnabase dawje bbe te Antiyose nange te ke Pisidi

¹³ Pɔl de ke nje-buwa-njaje laa dunnje to bbe te ke Papose ngaa n̂-teeje bbe te ke Perje dɔ nange te ke Pampili. A Jan tusude inyade keteenn tel bbe te ke Jurusalam. ¹⁴ Pɔl de ke nje-buwa-njaje laa le dinje bbe te Perje le dawje bbe te ke Antiyose dɔ nange Pisidi te. Mare ndɔ-kuwa-rɔ le Jiipije daw dandeye key-mbɔn̂-naa te le Jiipije ngaa disije nangê. ¹⁵ Goe te ke n̂-tura maketuru me maketuru ndu te, ke me maketuru te le nje-kilaje mber-tar le Lubba a, nje-kɔnje dɔ key-mbɔn̂-naa le Jiipije le are n̂-pa darede na: «Ngakɔnjeje, bbo eeje ke mare tar ta pa kare dewje neenn kare arede singa a, e-paje.» ¹⁶ Pɔl in taar, dda jia arede ngaa pa na: «See ngann Ijarayelje, ke esee dewje ke aw bbeelje Lubba, ooje tar neenn. ¹⁷ Lubba le dewje ke Ijarayelje mbere kajeje ngaa dda are gelde banya bbalje te ke disije ne nange te ke Ejipite. Goe te a, n̂-tee ke de ke ddang nange te ke Ejipite te le ddew singa mɔngu te laa. ¹⁸ N̂-gemde ngɔsi ke bbal dɔsɔ me kɔr te ¹⁹ Goe te ke n̂-tɔl gel dewje siri nange te ke Kanaa a, nare nange le gel dewjeenn le ddee to le kajeje. ²⁰ Go nejeenn tɔyn ew ase ne ke bbal kɔr sɔ ke dɔmi. Goe te a, nare nje-gangeje sariya ddeeye to tɔku-mbay dɔ kajeje te ndereng tee ndɔ te le Samuwel ke to nje-kila mber-tar le Lubba. ²¹ Goe te a, kajeje le dujuje kare Lubba unda mare tɔku mbayje dɔde

ngaa Lubba arede Sawul ke to ngonn le Kise, dew ke gel Benjamin te. Sawul le ɔn bbe bbal dɔɔ.

²² « Goe te ke Lubba ɔru tɔku-mbay dɔ Sawul te a, nare Dabbiti ddee to tɔku-mbay lede. Lubba pa tar le Dabbiti le na: «Minga Dabbiti ngonn le Jese. N̂-to dew ke mem ndike. Ne a na dda neje tɔyn ke mem ndiki.» ²³ Nje ke gel Dabbiti te a uju Jeju ke to Nje-kaji dewje ke Ijarayel ddew kara baa ke ndu ke Lubba unn. ²⁴ Kete bba kare Jeju unn kutu kula laa a, Jañ-Batise ila mber-tar batem turu ddew are ngann Ijarayelje tɔyn. ²⁵ Kare ke kula le Jañ-Batise a ta kunda ngange a, naw n̂-pa na: «Ejeje to m-to na wa? M-to dew ke aw e-ngebbeje le ang. Ooje, mare dew ke mase tutu kula endaar ne-gɔl laa ang aw ddee gɔm teenn.» ²⁶ Ngakɔmje, sese ke gel Abaraham te, ke esee keseje ke aw e-bbeelje Lubba, maji kare e-gereje to Lubba ula ke tar kaji neenn wɔju dɔje. ²⁷ Nje ke bbe te ke Jurusalam, ke tɔku-mbayje lede gereje Jeju ang. N̂-gereje me tar ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje ngaa daw n̂-turaje tare ke ndɔ kuwa-rɔ kara kara tɔyn le ang. N̂-ddaje ne ke nje-kilaje mber-tar paje le. Yeenn a, n̂-gangeje sariya yo dɔ Jeju te. ²⁸ Dingaje mare ne mba kunda ne tar dɔe te kare n̂-tɔle ang ngaa n̂-dujuje Pilate kare are n̂-tɔle. ²⁹ N̂-ddaje ne tɔyn ddew kara baa ke tar ke n̂-pa dɔe te me maketuru te ngaa dɔru ninne kake-dese te dila me buwa-yo te. ³⁰ A Lubba are nin horo nje-yoje te, ³¹ ngaa n̂-tɔju rɔe ndɔ banya nare dewje ke inje saa nange te ke Galile danneje ndereng bbe te ke Jurusalam. Dede le ngaa bbasine n̂-ddeeje to nje-tar-najije laa nɔ dewje te ke Ijarayel. ³² Jeje kara, jila mber-tar neenn jarese tɔ. Tar ke maji ke Lubba unn ndue wɔju dɔe are kajeje le, ³³ Lubba dda are Tar ke maji le ddee to ne ke tɔkɔɔ horoje jee ngannde te ddew kin te ke nare Jeju in horo nje-yoje te, ddew kara baa toke n̂-dda tare me

maketuru te le SŌm 2 na:

⟨E-to ngonnum,

ema a muji bbokone.⟩*

³⁴ «Lubba are nin horo nje-yoje te mba kare da-rŌe tel aw ndum buwa te ang ngaa. Mba ne njaa n̂-pa na: ⟨Ma karese neje ke tŏkŏrŏ ke munn ndum ta kare Dabbiti.⟩

³⁵ Mba yeenn a, n̂-pa tare me maketuru te le Lubba tŏ na: ⟨A kinya da-rŏ dew lei ke gate gate kare tuju ang.⟩

³⁶ «A goe te ke Dabbiti le dda kula ke me Lubba ndiki dŏ ndŏ te laa tŏyn tunga a, noy, n̂-dubbe mbŏr kaejedede te ngaa da-rŌe tuju. ³⁷ A da-rŏ Jeju tuju me buwa-yo te ang, Lubba are nin horo nje-yoje te. ³⁸ Yeenn a, ngakŏmje, maji kare e-gereje to ddew te le Jeju le bba daw n̂-pa darese to Lubba a kŏru tar majang lese. Ndu le Moyije ase dda kare dew ddee gate gate kem Lubba te ang. ³⁹ Are, ddew te le Jeju bba dew ke oo mee te saa a, a ddee to dew ke gate gate.

⁴⁰ Yeenn a, aaje rŏse mba ne ke n̂-dda tare me maketuru le nje-kilaje mber-tar le Lubba neenn a ddase. Tare le na:

⁴¹ ⟨Ooje! See nje-dabbe dewje,

areje bbeel ddase bbo e-gotoje ke ddang,

mba ma dda mare ne ndŏ ke isije ne kem baa,

bbo dew ŏru gel ne le arese a,

a ndikije te ang.⟩†»

⁴² Kare te ke Pŏl de ke Barnabase daw n̂-teeje ke ddaka a, dewje le dujujede kare ndŏ-kuwa-rŏ ke guku a, n̂-telje dŏ tar teenn le bbay. ⁴³ Toke dewje ke mbŏnje naa le sarenje naa a, mare Jiipije nya, ke dewje ke toje to Jiipije ang ke aw poloje Lubba unnje go Pŏl de ke Barnabase. Pŏl de ke Barnabase n̂-paje tar darede ngaa n̂-ndejede kare n̂-naynje ke ndŏ tŏyn ddew me-maji te ke Lubba dda ke de.

* 13:33 13:33 SŌm 2.7 † 13:41 13:41 Abakuku 1.5

Pɔl de ke Barnabase turuje kemde ke rɔ dewje ke toje to Jiipije ang

⁴⁴ Ndɔ-kuwa-rɔ le Jiipije ke goe te a, dewje ke me bbe te ke Antiyose ke to nange te ke Pisidi le mbɔnje naa banya banya mba koo tar le Ebbe-dewje. ⁴⁵ Toke Jiipije ooje dewje ke banya banya le a, me ddade. N̂-paje tar ke tila kem tar le Pɔl ngaa n̂-tajeje. ⁴⁶ Pɔl de ke Barnabase n̂-paje tar ke bbeel ang darede na: «Sese a, a toje to dɔngɔr dewje ke jaa pa tar le Lubba neenn karese. A, e-mbeteje tar le ngaa sese njaa e-telje ooje rɔse to dewje ke aseje ta kinga tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ ang. Yeenn a, n̂-turu kemje ke rɔ dewje te ke toje to Jiipije ang ngaa. ⁴⁷ Mba, ndu ke jinga ta Ebbe-dewje te njaa na:

«Mundai kare e-ndoko horo kese gel-dewje te,

kare ta aw ke tar kaji neenn kɔyn nange te tɔyn.» † »

⁴⁸ Toke dewje ke toje to Jiipije ang ooje tar le a, rɔde neelde nya ngaa dɔsuje gaji tar le Ebbe-dewje. Dewje ke Lubba mberede kare dingaje kaji ke ke ndɔ ke ndɔ ddeeje to nje-me-kunnje.

⁴⁹ Tar le Ebbe-dewje taa dɔ nange ke Pisidi le tɔyn. ⁵⁰ A Jiipije ɔsuje kutu deneje ke isije lo te ke bo ngaa aw bbeelje Lubba ddem, ɔsuje kutu nje-kɔn̂-bbeje ddem are dinje n̂-ddaje Pɔl de ke Barnabase maji ang ngaa n̂-tubbade dɔ nange te lede le. ⁵¹ Pɔl de ke Barnabase le tundaje bum ke gɔlde aredeŋ, ngaa dawje bbe te ke Ikɔniyɔm. ⁵² A nje-njaje go Ebbe-dewje te ke naynje bbe te ke Antiyose eeje ke koko nya ddem, Ndil-me-nda ddusude ddem.

14

Pɔl de ke Barnabase dawje bbe te ke Ikɔniyɔm

† 13:47 13.47 Ejayi 49.6 § 13:51 13.51 Ne-dda lede le tɔju mare ne horo Jiipije te

¹ Pɔl de ke Barnabase n̂-teeje me bbe te ke Ikoniyoᵐ a, dandeje me key-mbɔn̂-naa te le Jiipije. N̂-tɔjuje tar are Jiipije, ke dewje nya ke toje to Jiipije ang ooje mede te. ² A Jiipije ke mbeteje ta koo mede te le aw tulaje dewje ke toje to Jiipije ang kare dejeje keje ke maji ang dɔ Pɔl de ke Barnabase te. ³ Dɔ neje teenn tɔyn, Pɔl de ke Barnabase n̂-naynje bbe te ke Ikoniyoᵐ le gode ew. N̂-paje tar le Ebbe-dewje ke bbeel ang. Ebbe-dewje le tɔju to tar me-maji laa le to ne ke tɔkɔɔ ddew ne-mɔrije te, ke neje te ke dum dɔ koo ke nare n̂-ddaje. ⁴ Dewje ke me bbe te le kaynje horo naa joo. Mareje unnje go Jiipije, a mareje unnje go nje-kayn-kulaje le.

⁵ Jiipije ke tɔku-mbayje lede ddem, dewje ke toje to Jiipije ang ddem, n̂-ndikije ta dda Pɔl de ke Barnabase maji ang ddem, ta tilade ke er tɔlde ddem. ⁶ Toke Pɔl de ke Barnabase dooje tare a, daw diyaje rɔde me bbeje te ke Likawoni, Listere, ke Derbe, ke loje te ke mbɔr bbeje teenn. ⁷ Loje teenn, n̂-tɔjuje Tar ke maji dewje tɔ.

Pɔl de ke Barnabase dawje bbe te ke Listere

⁸ Me bbe te ke Listere, mare dingaw ke duje to nje-gɔl-goto ke ase kar taar ang ddem ase nja ang ddem isi nangê. ⁹ Mare ndɔ naw noo tar ke Pɔl aw pa. A Pɔl aae a, gere to koo me te laa ase dda kare rɔe ddee maji. ¹⁰ Pɔl le pa ke singa na: «In taar ar njarara dɔ gɔli te!» Dew le in taar bbate ngaa unn kutu nja. ¹¹ Toke dewje ooje ne ke Pɔl dda le a, duruje ekii ke ndɔn tar Likawoni na: «Ooje, lubbaje ddaje rɔde to dewje ngaa teeje horoje te.»

¹² N̂-bbarje Barnabase to Juse ngaa n̂-bbarje Pɔl to Ermese*, mba ne a naw n̂-pa tar. ¹³ Key-polo Juse le to ta bbe te le njaa. A nje-polo Juse le ddee ke ngann mangeje

* 14:12 14.12 Juse de ke Ermese toje to ri lubbaje le dewje ke Gereke.

ke n̂-dda neje ke kura rɔde te ta bbe te le. Ne ke dewje ke banya banya n̂-ndikije ta kare to ne-polo nje-kayn-kulaje le. ¹⁴ Toke Pɔl de ke Barnabase dooje tar le a, n̂-tirje kubbuje ke rɔde te, dɔtuje ke ngɔru dawje ke rɔ dewje te ke banya banya le ngaa n̂-paje ke singa na: ¹⁵ «Mbata ddi a e-ddaje ne toke be wa? Jeje kara n̂-to dewje toke lese tɔ. Jaw n̂-pa Tar ke maji jarese kare ta e-mbeteje ne ke ture goto ta aaje lo ke rɔ Lubba te ke isi kem baa. Lubba le a dda dara, ke nange, ke ba, ke neje tɔyn ke toje te. ¹⁶ Dɔ ndɔje te ke ndayje, Lubba inya ddew are gel dewje tɔyn ddaje ne ke mede ndiki. ¹⁷ A n̂-tɔju me-maji laa ke ndɔ tɔyn ddew ndi te, ke kande ko te ke nare ande ke maje are ujaje. Narese ne-kusa asese ngaa nare isije ke koko.»

¹⁸ Dɔ tarje te neenn tɔyn bbo kare ne-polo Pɔl de ke Barnabase aw ddade bbay.

¹⁹ Jiipije ke inje bbe te ke Antiyose, ke bbe te ke Ikoniɔm ddaje are dewje ke banya banya le unnje gode. N̂-tilaje Pɔl ke er ta tɔle ngaa n̂-ndɔreje n̂-teeje saa me bbe te ke ddang, mba dɔjuje to noy. ²⁰ A kare te ke nje-njaje go Ebbe-dewje te ddeeje gukuje dɔe a, nin taar n̂-tel nande me bbe te le. Lo are a, ne de ke Barnabase dawje bbe te ke Derbe.

Pɔl de ke Barnabase n̂-telje bbe te ke Antiyose

²¹ Pɔl de ke Barnabase n̂-tɔjuje Tar ke maji bbe te ke Derbe. Dewje nya ddeeje to nje-njaje go Ebbe-dewje te. Goe te a, n̂-telje ke ddew ke bbe te ke Listere, Ikoniɔm ke Antiyose. ²² Me bbeje teenn, n̂-ndejeje nje-koo me teje kare mede enge ang ddem kare duwaje koo me te lede dare ngeng ddem. N̂-paje na: «Maji kare ne-wunguje dang dang ingaje bba ja kandeje me bbe-kɔn te le Lubba.»

²³ Me Egilisije te tɔyn ke n̂-teeje te a, n̂-dda mare nje-koo-me teje to ansiyenje, n̂-mbeteje ne-kusa bba n̂-dujuje

Lubba dɔde te ngaa dinyajede me ji Ebbe-dewje te ke dundaje koo me te lede dɔe te le. ²⁴ Pɔl de ke Barnabase le ñ-riyaje dɔ nange ke Pisidi dosoje dɔ nange te ke Pampili. ²⁵ Toke ñ-tɔjuje tar le Lubba me bbe te ke Perje a, dawje bbe te ke Atali. ²⁶ Keteenn, dunnje tɔku to mba tel bbe te ke Antiyose nange Siri te. Bbe te ke Antiyose le a nje-koo-meteje inyajede me ji Lubba te kete kare Lubba dda kede me-maji kare ñ-ddaje kula ke ñ-ddaje neenn.

²⁷ Toke Pɔl de ke Barnabase ñ-teeje bbe te ke Antiyose nange Siri te a, ñ-mbɔnje nje-me-kunnje. Dɔruje gel neje tɔyn ke Lubba dda ddew te lede, ke ddew ke Lubba ɔru ne ddew are dewje ke toje to Jiipije ang ooje mede te tɔ. ²⁸ Pɔl de ke Barnabase le ñ-naynje rɔ nje-me-kunnje te ke bbe te ke Antiyose le gode ew ngaji.

15

Mayn naa tar bbe te ke Antiyose wɔju dɔ tar kuja mɔtu

¹ Mare dewje inje dɔ nange Jude te ddeje bbe te ke Antiyose dɔ nange Siri te. Ñ-tɔju ne nje-koo-meteje ke Antiyose le na: «Toke ujaje mɔtuse ddew kara baa toke ndu le Moyije pa ang a, a kaseje ta kingaje kaji ang.» ² Pɔl de ke Barnabase ñ-mbeteje ne-tɔju lede ngaa ñ-maynje ke de tar. Yeenn a, nje-koo-meteje unnje ndu kare Pɔl de ke Barnabase, ke mare nje-koo-meteje dawje Jurusalam daw dingaje nje-kayn-kulaje, ke ansiyenje wɔju dɔ tar neenn le.

³ Egilisi ke bbe te ke Antiyose umade ke ne mba nja lede le. Ñ-ndayje ke ddew ke Penesi, ke Samari ngaa ñ-paje tar le dewje ke toje to Jiipije ang ke ooje mede te le dare nje-bbeje le. Tar le are koko nje-me-kunnje tɔyn. ⁴ Toke ñ-teeje Jurusalam a, Egilisi, ke nje-kayn-kulaje, ke ansiyenje taajede ke rɔ-neel. Dɔruje gel neje tɔyn ke Lubba dda ddew te lede dare dewje ke Jurusalam.

Tɔku mbɔn naa to me Egilisi te ke Jurusalam

⁵ Mare parijiyenje ke ooje mede te paje na: «Maji kare dewje ke toje to Jiipije ang are duja mɔtude ta n̂-njaje ke turu ndu le Moyije.»

⁶ Nje-kayn-kulaje, ke ansiyenje mbɔnje naa ta kisa me tar le. ⁷ N̂-maynje naa tar dare ngeng nya ngaa Piyar in taar pa na: «Ngakɔmje, e-gereje to Lubba bbarem horose te lew baa kare m-pa Tar ke maji mare dewje ke toje to Jiipije ang kare dooje tar le ngaa dooje mede te. ⁸ Lubba ke gere me dewje tɔju to n̂-taa dewje ke toje to Jiipije ang ke rɔe te. Yeenn a, narede Ndil-me-nda ddew kara baa toke nareje tɔ. ⁹ Nɔru-kemde dang ke jeje ang. Lubba toko mede mba dooje mede te. ¹⁰ Baann mban a, mba ddi bba aw taje naa ke Lubba ngaa aw undaje ne-koto ke kajeje wase jeje njaa kara jaseje ta koto ang dɔ nje-njaje go Ebbe-dewje te wa? ¹¹ A, n̂-gereje tɔ bbay to ddew me-maji te le Ebbe-dewje Jeju a Lubba aji ne je ddew kara baa toke najide.»

¹² Dewje tɔyn ke mbɔnje naa le isije ddekeke ngaa tukaje mbide ooje ne tar ke Barnabase de ke Pɔl daw n̂-paje wɔju dɔ ne-mɔrije, ke neje ke dumje dɔ koo ke Lubba dda ddew te lede horo dewje te ke toje to Jiipije ang le.

¹³ Dewje rɔde ta pa tar a, Jake pa na: «Ngakɔmje, ooje tar lem. ¹⁴ Bbasine bbay Simɔ ole meje dɔ ddew te ke Lubba mɔse kunn kutu ne te njaa ta mbere mare dewje horo gel-dewje te ke gere Lubba ang kare n̂-ddeeje to dewje laa. ¹⁵ Tar neenn le dda me-kara ke tar le nje-kilaje mber-tar le Lubba ke n̂-dda me maketuru te na:

¹⁶ «Goe te a, ma tel ddee dda key le Dabbiti ke oso.

Ma mɔse kese neje ke nayn,
ngaa ma mɔse key le kunda taar.

¹⁷ Yeenn bba kese dewje a sangeje Ebbe-dewje,

ddew kara baa toke gel-dewje tɔyn ke ri Ebbe-dewje to dɔde te.

Tar ke Ebbe-dewje pa le ann.

¹⁸ N̂-dda nare dewje gereje ne ke neje ta dda le lew baa.»*

¹⁹ Mba yeenn a, keje te lem m-ndiki kare n̂-ddaje neje ke a jɔku dewje ke toje to Jiipije ang ke unnje go Lubba neenn ang. ²⁰ N-ddaje maketuru julaje ne jarede kare dusaje ne ke n̂-polo ne kɔr ang, mba to ne-yerew, n̂-ddaje lo-to majang ang, dɔnje da ke kewn ute bba oy ang, dusaje mese ang. ²¹ Mba lew baa njaa dewje aw ɔruje gel ndu le Moyiji me bbeje te kara kara ngaa ndɔ-kuwa-rɔ a, daw n̂-tura maketuru-ndu le key mbɔn naa te le Jiipije.»

Dula ke maketuru dare nje-koo-meteje ke Antiyose

²² Nje-kayn-kulaje, ansiyenje, ke dewje ke Egilisi te ooje maji ta mbere mare dewje horode te kare dawje ke Pɔl de ke Barnabase Antiyose. Dewje ke n̂-mberede le to Judase ke daw n̂-bbare na Barsabase, ke Silase. N̂-toje to dewje ke dewje bbeeljede. ²³ Tar ke n̂-ddaje me maketuru te darede le toke be: «Jee nje-kayn-kulaje, ansiyenje, ke ngakɔnse n̂-dda lapiya ngakɔnjeje ke toje to Jiipije ang ke eeje Antiyose dɔ nange Siri, ke Silisi te. ²⁴ Joo na mare dewje leje ke jarede ddew ang aw paje tar ke jɔkuse ngaa tujuje lese. ²⁵ Mba yeenn a, jeje tɔyn njaa junn nduje mba mbere mare dewje kulade turuje te kare n̂-dannje Barnabase de ke Pɔl ke n̂-ndikijede nya. ²⁶ N̂-toje to dewje ke ilaje rɔde kɔrɔ mba kula le Ebbe-dewje Jeju Kiriste. ²⁷ Yeenn a, jula Jude de ke Silase jarese kare n̂-paje tar ke me maketuru te le ke tade darese. ²⁸ Ndil-me-nda ddem, jeje ddem, n̂-ndiki ta kunda mare ne-koto dang dɔ ne te ke to maji kare e-ddaje ang ngaa. Ne ke ta dda a neenn: ²⁹ usaje ne ke n̂-polo ne kɔr ang, usaje mese ang, ɔnje da

* 15:18 15.18 Amose 9.11-12

ke kewn ute bba oy ang, e-ddaje lo-to majang ang. Bbo e-ngemje rōse ddew neje teenn tōyn a, to ne ke maji. N-ddase lapiya nya.»

³⁰ Pōl, Barnabase, Jude, ke Silase le otuje awje Antiyose ngaa n̄-mbōnje nje-koo-meteje darede maketuru le. ³¹ N̄-turaje maketuru le a, deeje ke koko nya mba tar ke me maketuru te le arede singa. ³² Jude de ke Silase ke toje to nje-kilaje mber-tar le Lubba le paje tar nya arede kare dingaje ne singa. ³³ N̄-ddaje ndō ngaji a, nje-me-kunnje le inyajede ngaa dujuje kare n̄-telje ke me wul lōm rō dewje te ke ulajede le. ³⁴ [A, Silase oo maji ta nayn Antiyose.]

³⁵ Pōl de ke Barnabase n̄-naynje Antiyose tō ngaa mare dewje osoje dōde te, n̄-tōjuje ne ngaa n̄-paje Tar ke maji le Ebbe-dewje dare dewje.

Pōl de ke Barnabase n̄-kanyje naa

³⁶ Goe te ngaji a, Pōl pa are Barnabase na: «N-telje me bbeje te kara kara ke n̄-paje tar le Ebbe-dewje te le, jaa nje-koo-meteje joo se disije toke baann wa?»

³⁷ Barnabase ndiki kare Jan ke daw n̄-bbare na Marke aw ke de tō. ³⁸ A Pōl mbete, mba Jan le tusude inyade ta kula te Pampili. ³⁹ Tar lede aw naa te ang ngaa na na kara unn ddew laa. Barnabase ila Jan Marke goe te ngaa dunnje to dawje Sipere. ⁴⁰ A Pōl unn Silase ilae goe te. Goe te a, nje-koo-meteje ilaje Pōl ji Ebbe-dewje te kare dda saa me-maji ngaa nōtu. ⁴¹ Pōl nday nange te ke Siri, ke Silisi, n̄-ndeje dewje ke Egilisije te kare duwaje dare ngeng.

16

Timote ddee to nje-buwa-nja le Pōl de ke Silase

¹ Pōl tee bbe te ke Derbe, ke Listere. Mare nje-nja go Jeju te ke ria na Timote ee me bbe teenn le. Kōenje to Jiipi ngaa oo mee te, a bōje to Gereke. ² Nje-koo-meteje ke Listere,

ke Ikoniyoᄃᄃ paje tar le Timote le maji nya. ³ Pᄃl ndiki ta kaw saa. Yeenn a, nuja ganja wᄃju dᄃ Jiipije ke isije loje teenn le, mba ᄆ-gereje tᄃyn to bᄃ Timoteje to Gereke. ⁴ Me bbeje te ke Pᄃl de ke Silase ᄆ-teeje te a, ᄆ-ndajije nduje ke nje-kayn-kulaje, ke ansiyenje ke Jurusalam unnje le dare dewje. ᄆ-walde nya kare ᄆ-ddaje ne ke turu nduje le. ⁵ Egilisije aw sangeje ddew me-kunn te ngaa ke ndᄃ kara kara kᄃr nje-koo-meteje aw ke kete kete.

Lubba bbar Pᄃl kare aw Masedowann

⁶ Pᄃl de ke Silase ᄆ-ndayje nangeje te ke Piriji, ke Galati, mba Ndil-me-nda ᄃkude ddew kare ᄆ-tᄃjuje tar le Lubba nange te ke Aji. ⁷ Toke ᄆ-teeje ngange nange te ke Miji a, ᄆ-sangeje ddew ta tee nange te ke Bitini, a Ndil le Jeju ᄃkude ddew. ⁸ ᄆ-ndayje nange te ke Miji ngaa ᄆ-teeje bbe te ke Torowase. ⁹ Pᄃl oo mare ne toke le nijeenn mare til te. Noo mare dew ke Masedowann ke ar taar aw duje na: «E-ddee nange te ke Masedowann umaje!» ¹⁰ Go ne te ke Pᄃl oo toke mare le ni le a, kare teenn njaa ᄆ-sange ddew ta kaw Masedowann le mba ᄆ-gere to Lubba bbarje kare jaw ᄆ-pa Tar ke maji Masedowann le.

Lidi oo mee te bbe te ke Pilipi

¹¹ Toke junn to Torowase a, jaw njarara dᄃ dere te ke Samotarase. Ndᄃ kara goe te a, ᄆ-tee bbe te ke Neyapolise. ¹² Jin teenn ᄆ-tee bbe te ke Pilipi ke to tᄃku bbe ke Masedowann ke dewje ke Rᄃᄃ a ᄃnje dᄃe. N-dda ndᄃ ngaji Pilipi le. ¹³ Ke mare ndᄃ-kuwa-rᄃ le Jiipije, ᄆ-tee me bbe te le jaw kare maann te mba jeje to lo-duju Lubba le Jiipije a to keteenn. Jisi nangê ngaa ᄆ-pa tar jare deneje ke mbᄃnje naa lo teenn le. ¹⁴ Mare dene le kara to dew ke bbe te ke Tiyatir, ria na Lidi. ᄆ-to nje-labbe kubbu ke kase ke nare ngeng ngaa naw ᄆ-bbeel Lubba. Noo tarje ke jaw ᄆ-pa ngaa Ebbe-dewje unda mee are ᄆ-tuka mbia noo

ne tarje ke Pɔl aw pa. ¹⁵ Toke Lidi le de ke nje ke key laa dingaje batem a, n̂-bbarje ngaa n̂-pa nareje na: «Bbo ooje to moo mem te tɔkɔɔ ke Ebbe-dewje njaa a, e-ddeeje e-toje key lem.» Numa keje nya kare n̂-ndiki bbar ke n̂-bbarje le.

Dila Pɔl de ke Silase key kula te

¹⁶ Mare ndɔ jaw ke lo-duju Lubba te a, mare ngonn mande ke to nje-kula le mare dew tee ingaje. Ndil ne-ndɔn isi dɔ ngonn mande te le. Ne-ndɔn laa le dda are ebbejedede ingaje ne ne nya. ¹⁷ Nunn goje ngaa naw nuru ekii na: «Dewje neenn toje to nje-kulaje le Lubba ke isi dduutu dara te. Daw n̂-tɔjujese ddew kinga kaji.» ¹⁸ N̂-tel dɔ tar teenn le ndɔ banya nya. Ase ang boy a, Pɔl turu rɔe ngaa pa are ndil le na: «Ke ri Jeju Kiriste, munn ndu mari kare e-tee me ngonn ke dene te neenn ke ddang!» Kare teenn njaa ndil le unda lo tee. ¹⁹ Toke ebbejedede ooje to ne-kinga nare lede le goto ngaa a, duwaje Pɔl de ke Silase dawje ke de nata nɔ nje-kɔn̂-bbeje te. ²⁰ Dawje ke de nɔ nje-gangeje sariya te ke toje to dewje ke Rɔm ngaa, n̂-paje na: «Dewje neenn ilaje tar me bbe te leje. N̂-toje to Jiipije. ²¹ Daw n̂-tɔjuje ne-ji bbe ke jeje ke n̂-to ngann nje-bbeje ke Rɔm jee ke ddew ta ndiki te ang ddem ta n̂-nja goe te ang ddem.»

²² Dewje ke banya banya injje uruje dɔ Pɔl de ke Silase te ngaa nje-gangeje sariya le are n̂-tɔru kubbu le Pɔl de ke Silase. Dunnje ndu dare n̂-tundade ke ndey. ²³ Goe te ke n̂-tundade nya a, dare dilade key-kula te ngaa dunnje ndu dare nje-ngemje ta key kula kare ngemjede ke maje. ²⁴ Toke nje-ngemje ta key kula le inga ndu ke darede le a, dilaje Pɔl de ke Silase le suran key-kula te ngaa dilade poro.

²⁵ Lo mɔngu nyenene a, Pɔl de ke Silase daw n̂-dujuje Lubba ngaa daw dɔsuje pa n̂-walje ne Lubba ngaa kese dewje ke duwade le aw ooje ndude. ²⁶ A ta koo a, nange yeke ke singa are gɔl-key-kula ke dungu nangê le yeke. Kare teenn njaa ta keyje tɔyn teynje ngaa kula njamjije ke n̂-tɔ ne dewje tɔyn ke duwade le tɔruje. ²⁷ Nje-ngem ta key kula le ndol a, oo ta keyje ke toje take baa le. Noo to dewje ke duwade le aynje ngaa nunn tɔku kiya laa ta tɔl ne rɔe. ²⁸ A Pɔl uru ekii ke singa na: «E-tɔl rɔi ang, jee neenn tɔyn.»

²⁹ Nje-ngem ta key kula le duju puru ta koo ne lo ngaa ande me key-kula te le ke tɔke. Noso kɔ gɔl Pɔl de ke Silase te naw nisa. ³⁰ Goe te a, nje-ngem ta key-kula le are Pɔl de ke Silase n̂-teeje ddaka ngaa dujude na: «Ebbemjedede ddi a ma dda bba ma kinga kaji wa?» ³¹ N̂-paje dare na: «Oo mei te ke Ebbe-dewje Jezu a, a kinga kaji, ei ddem nje ke key lei ddem.» ³² Pɔl de ke Silase le n̂-paje tar le Ebbe-dewje dare nje-ngem ta key kula le ddem dare dewje tɔyn ke eeje me key te laa ddem. ³³ Me til teenn njaa, nje-ngem ta key kula le aw ke de aw toko doje lede. Ngaji goe te a, n̂-ddaeje batem ke nje ke key laa.

³⁴ Goe te a, naw ke Pɔl de ke Silase key laa. Narede nekusa ngaa n̂-dda rɔ-neel ke nje-nujuje laa mba noo mee te ke Lubba. ³⁵ Lo are a, tɔku nje-gangeje sariya ulaje pajaje lede rɔ nje-ngem ta key kula te le na: «Inya dewje neenn are tɔuje!» ³⁶ Nje-ngem ta key-kula le ndaji tar le are Pɔl na: «Nje-gangeje sariya ulajeje kare minyase. Yeenn a, e-teeje ta awje ke lapiya.» ³⁷ A Pɔl pa arede na: «N̂-gange sariya dɔje te ang a, n̂-tundaje kem dewje ngaa dilaje key kula te jeje ke n̂-to ngann nje-bbeje ke Rɔm tɔ. A bbasine, n̂-ndikije ta kɔruje lo kiyae te wa? Baann ang, maji kare dede njaa n̂-ddeeje dɔrujeje.»

³⁸ Pajaje le aw ndajije tar le are nje-gangeje sariya le. Bbeel ddade mba dooje na Pɔl de ke Silase n̂-toje to ngann nje-bbeje ke Rɔm. ³⁹ Yeenn a, nje-gangeje sariya le ddeje uwaje gɔl Pɔl de ke Silase. Goe te a, dɔrude key kula te ngaa n̂-paje darede ta kare dɔtuje me bbe te le. ⁴⁰ Toke Pɔl de ke Silase n̂-teeje key kula te le a, daw dingaje Lidi, dooje nje-koo-meteje, n̂-ndejeje ngaa dɔtuje.

17

Pɔl de ke Silase dawje Tesalonike

¹ Pɔl de ke Silase n̂-ndayje ke ddew ke bbe te ke Ampipolise, ke Apoloni, ngaa n̂-teeje bbe te ke Tesalonike, lo ke mare key-mbɔn̂-naa le Jiipije to te. ² Pɔl aw rɔ Jiipije te toke naw n̂-dda ke ndɔ tɔyn. N̂-mayn tar ke de dɔ maketuru te le Lubba me ndɔ-kuwa-rɔ te muta. ³ Nɔru gele narede ngaa n̂-tɔjude to maketuru le Lubba pa na Mesi a koo ndoo, ngaa na kin horo nje-yojeje te. N̂-pa na: «Jezu ke maw m-pa tar laa marese neenn le to Mesi le.»

⁴ Mare Jiipije le ndikije tar te le ngaa unnje go Pɔl de ke Silase. Gerekeje nya ke aw poloje Lubba, ke mare deneje ke isije lo te ke bo ddaje toke baann tɔ. ⁵ A Jiipije ke me ddade mbɔnje dewje ke toje to nje-dɔ-gotoje ke aw njaje go ddew te baa, dɔsuje kutu dewje ke banya ngaa n̂-yekeje lo dare ddekeke goto me bbe te. ⁶ Toke dingaje Pɔl de ke Silase le ang a, duwa Jasɔn ke mare nje-koo-meteje daw ke de nɔ nje-kɔn̂-bbeje te ngaa n̂-paje ke taar na: «Dewje neenn tujuje lo tɔyn, a bbasine n̂-teeje neenn ngaa. ⁷ Jasɔn a ngemde rɔe te. Ne ke ndu le tɔku-mbay Sejar mbete a dewje neenn le tɔyn aw ddaje. N̂-paje na mare tɔku-mbay ke dang to, ria na Jezu.»

⁸ Tarje neenn le oso wur dewje ke banya banya ddem nje-kɔŋ-bbeje ddem. ⁹ Duwaje Jasɔn, ke nje-koo-meteje le dare ukaje tɔku nare bba dinyade.

Pɔl de ke Silase Bere

¹⁰ Toke lo ndul a, nje-koo-meteje are Pɔl de ke Silase dawje bbe te ke Bere. Ŋ-teeje a, dawje key-mbɔŋ-naa te le Jiipije. ¹¹ Keje le Jiipije ke Bere maji uta keje le nje ke Tesalonike are ŋ-taaje tar lede le ke ngɔru baa. Ndɔ kara kara daw disaje me maketuru le Lubba ta gere se tar ke Pɔl aw pa le to ke dɔgɔle njaa wa? ¹² Dewje nya horode te ooje mede te. Dene Gerekeje ke toje to dewje ke bo, ke mare dingawje nya ooje mede te tɔ. ¹³ Toke Jiipije ke Tesalonike ooje na Pɔl aw tɔju tar le Lubba Bere tɔ a, ŋ-ddeeje ta yeke lo ngaa ta kɔsu kutu dewje ke banya banya le. ¹⁴ Njange njange baa a nje-koo-meteje are Pɔl unn ddew er ke ta tɔku ba te, a Silase de ke Timote ŋ-naynje teenn. ¹⁵ Dewje ke dannje Pɔl le awje ndereng teeje Atenn bba telje. Kare telde a, Pɔl ulade kare Silase de ke Timote dawje njange dingaeje Atenn le.

Pɔl pa tar are dewje ke bbe te ke Atenn

¹⁶ Wur Pɔl a ta ti kare te ke naw ŋ-gebbe ne Silase de ke Timote mba kɔrje ddusu me bbe ke Atenn le. ¹⁷ Naw ŋ-pa tar ke Jiipije, ke dewje ke aw poloje Lubba me key-mbɔŋ-naa te le Jiipije. A kese ndɔje a, naw ŋ-pa tar nata ke kese dewje ke naw ningade ke ndɔ tɔyn. ¹⁸ Mare nje-nereje ke daw ŋ-bbarde na Epikuriyenje, ke Isitiyisiyenje njaa kara ddeeje aw paje saa tar tɔ. Mareje paje na: «Tar ddi njaa nje-kunda bula neenn ndiki ta pa wa?» A mareje paje na: «A du ang na to mare nje-kila-mber tar le mare lubbaje ke dang.» Mba Pɔl aw tɔju tar le Jeju te, ke le nje-woje te ke a kinje.

¹⁹ Duwaje Pɔl dawje saa Ayeropaje* ngaa ɛ̂-dujeje na: «Ja kase gere ne-tɔ̄ju ke siki ke aw tɔ̄ju neenn wa? ²⁰ Mba tar ke joo kete ang a aw pa neenn are ɛ̂-ndiki ta gere gele.» ²¹ Nje-bbeje, ke nje-mbaje ke Atenn ndikije nya ta pa tar ne ke siki wase ta koo ne ke siki ke tee bbe te.

²² Yeenn a, Pɔl ar taar dann dewje te ke Ayeropaje le ngaa pa na: «Dewje ke Atenn, moose a, e-toje to dewje ke eeje ke bbo nya ta polo lubbaje. ²³ Mba m-nja me bbe te lese a, moo lubbaje ke aw polojede. A m-tee dɔ̄ mare baann te ke ɛ̂-dda maketruru te na: «Bann le mare lubba ke ɛ̂-gere ang.» Maji, ne ke aw poloje a e-gereje ang le a m-ddee maw mila mbere marese neenn. ²⁴ Lubba ke nje-dda dara, ke nange, ke neje tɔ̄yn ke toje te, ne ke ɛ̂-to nje-dara, ke nange le ɛ̂-to key-polo-lubbaje te ke dew dda ke jia ang. ²⁵ ɛ̂-ndiki ta kare dew are ne mba kumae ne toke le dew ke aw ndiki mare ne ji dew te ang, ne a nare dewje tebbe, kewn, ke kese neje. ²⁶ Dew kara baa njaa ɛ̂-dda ne dewje tɔ̄yn nare disije dɔ̄ nange te tɔ̄yn. Nɔ̄ju ngange nange lede kara kara kare disije te ngaa nɔ̄ju dɔ̄ kare neje narede. ²⁷ ɛ̂-ddaa baann bba kare dewje sangaeje. Toke ɛ̂-mamje lo a, a du ang da kaseje ta kingaeje. A bbo ta koo a, jeje kara kara tɔ̄yn Lubba ee ke je ngɔ̄si baa. ²⁸ Mba ddew te laa bba ɛ̂-to ne, jisi ke tebbe, jaw yeke rɔ̄je. To ddew kara baa ke tar ke nje-paje lese paje na: «N-to ngann le Lubba».

²⁹ «Tɔ̄kɔ̄rɔ̄ njaa ɛ̂-toje to ngann le Lubba. Yeenn a, ja kaseje ta keje to Lubba unda rɔ̄ kɔ̄r ke ɛ̂-dda ke ande, wase nare, wase er, wase mare ne ke dew tɔ̄l ke gusu laa wase eje to keje bba dda toke baann wa? ³⁰ A kare ke dewje gereje tar ke tɔ̄kɔ̄rɔ̄ ang bbay, Lubba oo to ne ang. A bbasine naw ɛ̂-bbar dewje tɔ̄yn ke isije loje te tɔ̄yn kare ɛ̂-turu ddew lede. ³¹ Mba nɔ̄ju ndɔ̄ ke na kare ɛ̂-mbere gange sariya ke gate gate dɔ̄ dewje te tɔ̄yn. Nare dew le in horo nje-yoje

te ta tɔju kare dewje tɔyn to ne njaa ñ-mbere.»

³² Toke dooje tar kin le nje-yoje ke Pɔl pa a, mareje kokoje ne. A mareje paje na: «Mare ndɔ bba ja koo tar lei dɔ tar te neenn bbay.»

³³ Go tar teenn le a, Pɔl inyade. ³⁴ Dɔe teenn njaa kara mareje naynje saa ngaa ooje mede te. Denisi ke to dew ke Ayeropaje, mare dene ke ria na Damarisi, ke mare dewje bbay eeje horode te.

18

Pɔl aw bbe te ke Korente

¹ Goe neje teenn a, Pɔl ɔtu bbe te ke Atenn aw Korente.

² Ninga mare Jiipi ke ria na Akilase keteenn. Duje nange te ke Pɔn. Akilase le de ke dene laa Pirisil dinje bbe te ke Itali bba ñ-ddeeje, mba Tɔku mbayje Kolode unn ndu kare Jiipije tɔyn ɔtuje me bbe te ke Rɔm. Pɔl aw rɔ Akilas de ke Pirisil te le. ³ A kula lede, ke kula le Pɔl ke aw dda to kara baa. Kula le to kula dda tande. Yeenn a, Pɔl le nayn rɔde te are daw ñ-ddaje kula le. ⁴ Ke ndɔ-kuwa-rɔ kara kara tɔyn Pɔl aw pa tar nya key-mbɔñ-naa te lede ke dewje ke toje to Jiipije ddem nje ke toje to Jiipije ang ddem kare ñ-ndikije tar te laa.

⁵ Toke Silase de ke Timote dinje bbe te ke Masedowann ñ-teeje a, Pɔl unn rɔe tɔyn mba tɔju tar le Lubba. Ñ-tɔju Jiipije to Jeju le njaa to Mesi. ⁶ A Jiipije mbeteje tar laa ngaa daw ñ-tajeje. Yeenn a, Pɔl le yeke kubbu laa ngaa pa arede na: «Mesese tel ke dɔse te, tare a kuwa dɔm ang. Bbasine neenn ma kaw ke rɔ dewje te ke toje to Jiipije ang ngaa.»

⁷ Nɔtu ketenn naw rɔ mare dew te ke ria na Titusu-Jusutusu ke key laa to mbɔr key-mbɔñ-naa te le Jiipije. Ñ-to nje-polo Lubba. ⁸ Kirisipusu ke to nje-kɔn dɔ key-mbɔñ-naa le Jiipije oo mee te ke Ebbe-dewje, ne de ke nje

ke key laa tōyn. Mare dewje ke Korente nya ooje tar ke Pōl tōju le. Dooje mede te ngaa dingaje batem.

⁹ Mare ndō til te, Ebbe-dewje pa tar are Pōl ddew ne te toke le ni na: «E-bbeel ang, ew rōi pa tar ang, utu tai ang. ¹⁰ Mba mee sei, dew kara a kase kuwai ta ddai ang, mba dewje lem banya me bbe te neenn.» ¹¹ Pōl nayn Korente tōju tar le Lubba bbal kara ke neyn misan.

Daw ke Pōl nō tōku-mbay Galiyōn te

¹² Bbal te ke Galiyōn to tōku-mbay nange te ke Akay, Jiipije ooje ta naa mbete Pōl. Dawje saa lo gange sariya te. ¹³ N̂-paje na: «Dew neenn aw dda kare dewje poloje Lubba ke ddew ke ndu mbete.» ¹⁴ Toke Pōl a ta pa tar a, Galiyōn ila tar Jiipije te na: «Bbo tar neenn to tar tōl dew wase tar ne ke ngeng a, ma kungu tar gelse te. ¹⁵ A tar le to mayn naa tar wōju dō ne-tōju, tar riye, ke ndu lese njaa are yeenn oose. M-ndiki gange sariya dō tarje te ke toke baann ang.» ¹⁶ Yeenn ngaa n̂-tubbade lo gange sariya te le. ¹⁷ Dede tōyn duwaje Sostenn ke to nje-kōn dō key-mbōn̂-naa le Jiipije le, n̂-tundaeje ta key gange sariya te le. A Galiyōn aa lo te ang.

Pōl tel bbe te ke Antiyose dō nange Siri te

¹⁸ Pōl nayn ndō banya ngaji Korente bba inya nje-me-kunnje ngaa unn to tel nange te ke Siri. Ne de ke Pirisil, ke Akilase. Kete bba ta kaw a, nare n̂-ngisa dōe bbe te Sankere mba to ndue ke nunn. ¹⁹ Daw n̂-teeje bbe te ke Epeje. Pōl inya Pirisil de ke Akilase lo teenn ngaa ōtu aw key-mbōn̂-naa te le Jiipije aw pa tar ke de. ²⁰ N̂-dujuje Pōl nya kare nayn ke de ndō banya bbay. A Pōl mbete. ²¹ Na ta kinyade a, n̂-ndejede na: «Toke Lubba ndiki a, ma tel rōse te mare ndō.» Goe te a, nunn to Epeje, ²² n̂-tee Sejare. Goe te a, naw n̂-dda lapiya nje-me-kunnje ke Jurusalam ngaa n̂-nday naw Antiyose. ²³ N̂-dda ndō ngaji lo teenn ngaa

nin nday nange Galasi, ke Piriji te nare ndeje nje-njaje go Ebbe-dewje te tɔyn kare dingaje singa.

Apolose aw bbe te ke Epeje

²⁴ Mare Jiipi ke ria na Apolose ke duje bbe te ke Alekejandiri ddee Epeje. \hat{N} -to dew ke gere pa tar ddem gere maketuru le Lubba nya ddem. ²⁵ \hat{N} -tɔje ddew le Ebbe-dewje toke kete are ninga singa ngaa \hat{n} -tɔju ne dɔ Jeju te ke dɔgɔle. A batem le Jan kara baa a \hat{n} -gere. ²⁶ Naw \hat{n} -pa tar ke bbeel ang me key-mbɔ-naa te le Jiipije. A toke Pirisil, ke Akilase ooje tar laa le tɔyn a, bbareje ke rɔde te ngaa tɔjeje tar ke tɔkɔrɔ wɔju dɔ ddew le Lubba. ²⁷ Goe te a, Apolose le ndiki ta kaw nange te ke Akay are nje-me-kunnje ndikije te saa ngaa ddaje maketuru are nje-me-kunnje ke Akay le kare \hat{n} -taaeje ke maje. Toke \hat{n} -tee nu a, Lubba dda saa me-maji are numa nje-me-kunnje nya. ²⁸ Mba tar ke tae te ngeng are Jiipije ooje tar ta kila te ang. \hat{N} -tɔju ke maketuru le Lubba ke ddaka to Jeju njaa to Mesi.

19

Pɔl tee bbe te ke Epeje

¹ Kare te ke Apolose nayn bbe te ke Korente a, Pɔl nday ke ddew ke nange te ke Aji ke to ddingirije ngaa tee bbe te ke Epeje. Ninga mare nje-njaje go Ebbe-dewje te lo teenn, ² ngaa \hat{n} -dujude na: «Ndɔ ke ooje mese te le ingaje Ndil-me-nda wa?» Dilaeje te na: «Joo ri Ndil-me-nda ndɔ kara ang.» ³ Pɔl tel dujude na: «Batem ddi a ingaje wa?» \hat{N} -paje na: «Batem le Jan.» ⁴ Pɔl ilade te na: «Jan are batem dewje ke ndikije ta turu ddew lede. Jan le duju dewje kare ta dooje mede te ke dew ke a ddee goe te. Dew le to Jeju.» ⁵ Dewje le ooje tar le ngaa ingaje batem ke ri Ebbe-dewje Jeju. ⁶ Pɔl ila jia dɔde te ngaa Ndil-me-nda ddee dɔde te. \hat{N} -paje tar ke ndɔn tar ke dang ngaa dilaje mber-tar

le Lubba. ⁷ Kɔr dewje le tɔyn aw ngɔsi ke dɔku gire joo. ⁸ Me neyn te ke muta, Pɔl aw key-mbɔŋ-naa te le Jiipije ke ndɔ ke ndɔ mba pa tar ke bbeel ang wɔju dɔ tar bbe-kɔn le Lubba. Ŋ-dda tɔyn kare ŋ-ndikije te saa. ⁹ A me mareje ketere ngaa ŋ-ndikije tar te le Pɔl le ang. Dar ke kem dewje te ke banya le njaa daw ŋ-paje tar wɔju dɔ ddew le Ebbe-dewje daw ŋ-kokoje ne. Yeenn a, Pɔl tusude inyade a mbɔn kese nje-njaje go Ebbe-dewje te aw ke de key-ne-ndo te le Tiranoso aw tɔjude tar le Lubba ndɔ ke ndɔ. ¹⁰ Neenn le to toke baann ndereng bbal joo are dewje ke nange Aji te, Jiipije, ke nje ke to Jiipije ang ooje tar le Ebbe-dewje.

Tar ne-singa ke inga ngann le Seba

¹¹ Lubba dda tɔku ne-mɔrije ddew te le Pɔl. ¹² Yeenn a bbo, dew ddee ke mbita kubbu, wase kubbu ke ɔru rɔ Pɔl ɔru ne nje-rɔ-to a, rɔ-to le goto ddem ndilje ke maji ang kara teeje ke ddang ddem. ¹³ Mare Jiipije ke aw tubbaje ndilje ke maji ang rɔ dewje te ke lo lo, aw unnje ri Ebbe-dewje Jeju bba aw tubbaje ne ndilje le tɔ. Ŋ-paje na: «Ke ri Jeju ke Pɔl aw ila mber-tar laa, e-teeje ke ddang!» ¹⁴ Seba mare Jiipi ke to tɔku nje-polo Lubba ee ke ngannje ke dingaw siri. Nganne le naje ta dda toke baann tɔ. ¹⁵ A mare ndɔ ndil ke maji ang le ilade te na: «M-gere Jeju ngaa m-gere Pɔl tɔ. A sese e-toje to nje ke dda wa?» ¹⁶ Dew ke ndil ke maji ang isi mee te le aal uru dɔde te, singa utade are ŋ-teeje ke ddaka ke ngɔru daynje rɔde baa ke do rɔde te. ¹⁷ Nje-bbeje tɔyn ke Epeje, ke Jiipije, ke Gerekeje, ooje tar neenn le. Bbeel ddade tɔyn are dɔsuje gaji ri Ebbe-dewje Jeju ke to ri ke bo. ¹⁸ Mare nje-me-kunnje nya ddeje paje tar neje ke maji ang ke ŋ-ddaje ke ddaka. ¹⁹ Mare nje-kumaje ke kɔrde banya unguje maketuru nekumanji lede dɔ naa te ngaa roje kem dewje te tɔyn.

Dewje turaje gate maketurule le a, ase kem kande nare doro dōmi. ²⁰ Baann bba tar le Lubba aw ke kete kete ngaa ee ke singa mōngu ddew te le Ebbe-dewje.

Tōku tar oso me bbe te ke Epeje

²¹ Go neje teenn a, Pōl unn ndu ddew te le Ndil-menda ta kaw Jurusalam ke ddew ke Maseduwann, ke Akay. N̂-pa na: «Toke m-tee nunn a maji kare m-tee Rōm tō.»

²² Yeenn a, nula Timote de ke Erasete ke toje to nje-buwa-kulaje laa ke joo Maseduwann, a ne n̂-nayn nange te ke Aji ndō ngaji bbay.

²³ Dō ndōe teenn njaa tōku tar oso bbe te ke Epeje mba tar ddew le Ebbe-dewje le. ²⁴ Mba mare nje-dda neje ke ande ke ria na Demeturusu unn ande aw dda ne ne ke unda rō key-polo-kōr ke dene. Ri kōr le na Artemis. Nje-kula mareje aw ingaje nare nya ddewe te. ²⁵ N̂-mbōn nje-kula mareje, ke dewje ke aw ddaje mare neje dang dang ke ande ngaa n̂-pa narede na: «Namdede, e-gereje ke maje to ddew kula te neenn a jisi ne ke maje. ²⁶ A sese njaa ooje ke kemse ddem ooje ke mbise ddem na Pōl mbōn dewje pa arede na kōrje ke n̂-ddaje ke jije to lubbaje ang are dewje banya banya ndikije te saa. Tarje neenn taa dō nange ke Aji tōyn bbo Epeje kara baa ang. ²⁷ Tar neenn a tuju ri kula leje kara baa ang. Key-polo-kōr leje Artemis ke to tōku kōr ke dene ke ria aw bbar nya ngaa dewje aw poleje dō nange te ke Aji, ke kese loje te tōyn le a tel to ne ang kem dewje te tō.» ²⁸ Toke dewje le ooje tar le a, wungu ōnde nya ngaa n̂-paje ke taar na: «Artemis ke Epeje bo nyal!» ²⁹ Tar le taa me bbe le tōyn are dewje nya ōtuje ke ngōru awje nata. Duwaje Gayusu de ke Aristarke ke toje to nje-buwa-njaje le Pōl jide dawje ke de tō. N̂-toje to dewje ke Maseduwann. ³⁰ Pōl ndiki ta kaw nō dewje te ke banya banya le, a nje-me-kunnje mbeteje. ³¹ Mare

tōku dewje ke Aji ke toje to nje-buwa-kuraje le Pōl kara ulaje ndejeje Pōl kare nila gōle nata le ang. ³² Dō dewje ke banya banya le turu are mareje paje mare tar uruje ne ekii ke taar a, mareje paje mare tar ke dang uruje ne ekii ke taar. Dewje nya horode te gereje gel ne ke n̄-mbōnje ne naa le ang. ³³ Mare dewje horo dewje te ke banya banya le ōruje gel ne le are mare dew ke Jiipije utaeje ke kete ke ria na Alekejandere. Alekejandere le dda jia are dewje na n̄-ndiki ta pa tar kare dewje ke banya le. ³⁴ A toke dewje le gereje to n̄-to Jiipi a, n̄-paje tar ke kara baa naa te ke taar kure ew ase ke gōl kare joo na: «Artemis ke Epeje bo nya!» ³⁵ Nje-kuja maketuru ke me bbe te le dda nya bba gange dewje tar te ngaa pa na: «Dewje ke Epeje, e-gereje to Epeje to bbe ke aw ngem key-polo Artemis ke to tōku kōr ke dene ddem aw ngem etaar laa ke in darâ ddem. ³⁶ Dew kara ase mayn tar neenn ang are maji kare isije ddekeke bbo e-ddaje ne ke tōke baa ang. ³⁷ Mba dewje ke e-ddeje ke de neenn ddaje majang ang ddem tajije kōr leje ke dene ang ddem. ³⁸ A bbo Demeturuse de ke nje-kula mareje a eeje ke tar ke mare dew a, lo dda tar, ke nje-gangeje sariya le Jiipije toje. Maji kare nje-tarje le awje lo gange sariya te. ³⁹ A bbo eeje ke mare tar dang bbay a, da dda tar le lo kuwa dō naa te ke nje-kōn̄-bbeje gereje. ⁴⁰ Mba mbōn naa ke bbokone neenn a dda kare doojeje to nje-mbeteje ndu, mba ne ke a kunn ddew kare n̄-dda mbōn naa ke be goto.» ⁴¹ Go tar teenn le a, n̄-tubba dewje le nare dōtuje.

20

Pōl aw nange te ke Maseduwann, ke Gerese

¹ Toke tar le gayn a, Pōl bbar nje-me-kunnje ndejede kare dingaje singa, n̄-ddade lapiya ngaa nunn ddew ke Maseduwann. ² Goe te ke n̄-nday nange ke Maseduwann ngaa n̄-ndeje nje-me-kunnje nya kare dingaje singa a, naw

Gerese. ³ Ñ-dda neyn muta keteenn. Kare te ke na ta kunn tōku to ta kaw Siri a, noo na Jiipije unguje tar me naa te ta ddae maji ang. Yeenn a, noo maji ta tel ke ddew ke Maseduwann. ⁴ Dewje ke danneje toje to Sopatorose ke to ngonn le Pirusu ke bbe laa Bere, Aristarke de ke Sekundusu ke bbe lede Tesalonike, Gayusu ke bbe laa Derbe, Timote, ke Tisike de ke Toropim ke toje to dewje ke ngann bbeje te ke Aji. ⁵ Dewjeenn le awje nōje te kete aw ngebbejeje Torowase. ⁶ A jeje, ndō kusu mapa ke ñ-dda ke um ang nday a, junn tōku to Pilipi, ñ-dda ndō mi a, jingade Torowase. N-nayn keteenn ndō siri.

Pōl ndeje dewje ke Torowase

⁷ Toke ñ-mbōn naa ke ndō-kuwa-rō ta kōn muru me-kara a, Pōl pa tar are nje-koo me teje ndereng lo mōngu, mba lo kare a, na ta kōtu. ⁸ Lambeje toje nya me key te ke to dō mare te taar ke ñ-mbōn naa te. ⁹ Mare ngonn ke dingaw ke ria na Etike isi penetere te ngaa bbi tōle. A Pōl nayn aw pa tar bbay. Bbi uta dōe are nin me muta te le key ke to dō naa te taar le noso nangê. Toke da ta kuwae ke taar a, noy mban. ¹⁰ Pōl ddisi ke ngōru aw rō ngonn ke dingaw te le, ñ-ddōm ngaa nunne nuwae jia te ngaa pa na: «Ejeje tar ang ñ-to kem baa.» ¹¹ Goe te a, Pōl tel aw taar. Ñ-tete mapa ngaa nusa. Ñ-pa tar ke dewje ndereng ta lo-kare a, nōtu. ¹² A ñ-ddee ke ngonn ke dingaw le kem baa ngaa me dewje oso nangê.

Pōl in Torowase aw Mile

¹³ Junn tōku to jōtu kete ta kaw bbe te ke Asos. Lo teenn a ja kunn Pōl mba nunn ndue ta kaw engae ke gōle. ¹⁴ Toke ningaje Asos le a, junne ngaa jaw bbe te ke Mitilenn. ¹⁵ Lo-kare a, jin teenn ke to ñ-tee ngōsi ke bbe ke Kiyō. Ndō kara goe te bbay a, ñ-nday ke ddew ke Samos ngaa ñ-dda ndō joo a, ñ-tee Mile. ¹⁶ Pōl ndiki ta kar lo kara bbe te ke Epeje

ang, mba ñ-ndiki ta kare gɔl kare laa nday baa nange te ke Aji ang. Ñ-ndiki ta kaw ke ngɔru bbo ddew to a, ta tee bbe te ke Jurusalam ndɔ kusu Pantekote te.

*P*ɔl ndeje ansiyenje ke Epeje bba ta kɔtu

¹⁷ Pɔl nayn Mile nu njaa a, ula bbar ansiyenje ke Egilisi te ke Epeje. ¹⁸ Toke ñ-ddeeje dingaeje a, ñ-pa narede na: «E-gereje ddew ke maw m-nja ne horose te ke maje. Unn kute dɔngɔr ndɔ te ke m-tee ne horose te nange te ke Aji. ¹⁹ M-dda ke Ebbe-dewje ke me ngonni kase, ke maanñ-ndɔ, dann ne-wunguje te ke Jiipije unguje tar me naa te ngaa ddaje sem. ²⁰ Ne kara ke a ddase maji ke m-tɔjuse ang goto. M-pa neje tɔyn marese ddem m-tɔjuse ne kem dewje te ddem me keyje te lese te ddem. ²¹ Mila mber mare Jiipije ddem dewje ke to Jiipije ang ddem kare telje rɔ Lubba te ngaa ta kare dooje mede te ke Ebbe-dewje Jeju. ²² A bbasine Ndil-me-nda uwam ke singa kare maw Jurusalam, m-gere ne ke a kingam nu ang. ²³ Uta tɔyn, me bbe te kara kara tɔyn ke m-tee te, Ndil pa arem na key-kula, kula njamji, ke ne kem-to-ndoo aw ngebbem. ²⁴ Moo tebbe lem to ne kem te ang. Ne ke m-ndiki njaa to enga dda kula ke Ebbe-dewje Jeju inya jim te ndereng kɔsu kɔen. Kula le to kula kila mber Tar ke maji ke to me-maji le Lubba.

²⁵ «M-nja horose te tɔyn mila mber-tar kɔñ-bbe le Lubba. A bbasine neenn m-gere to a telje kooje kem ang ngaa. ²⁶ Yeenn bba m-pa marese bbokone: Tar mesese a kuwa dɔm ang. Ne ke ase ta dda bba m-dda ang goto. ²⁷ Mba miyase mare ne ang, m-tɔjuse ne tɔyn ke Lubba mɔse ta dda. ²⁸ Undaje kemse dɔ rɔse te, ke dɔ ne-kuulje te ke Ndil-me-nda undase kare e-ngemje. E-ngemeje Egilisi ke Lubba ndoko ke mese njaa. ²⁹ M-gere ke maje to gom te a, dewje ke toje toke enjakemnjarije ke maji ang ke

a ddeje kandeje horose te mba ddase maji ang. ³⁰ Mare nje-ngemje a kinje horose te njaa ta dda kare mare nje-me-kunnje unnje gode. ³¹ Yeenn a, undaje kemse dɔ rɔse te, oleje mese to bbal muta njaa, til te ddem kara ddem m-ndejese kara kara tɔyn ke maanŋ-nɔ kem te.

³² «A bbasine minyase me ji Lubba te, ke me tar me-maji te laa ke ase ta dda kare e-sangeje ddem kare ingaje neje ke maji ke ŋ-mɔse mba dewje laa ddem. ³³ M-dda bbo nare, bbo ande, wase bbo kubbu le dew ang. ³⁴ Sese njaa kara e-gereje ke maje, ema njaa m-dda kula ke jim bba minga ne ne ke mem ndiki, ke ne ke a kuma nje-buwa njaje lem. ³⁵ Ke ndɔ tɔyn, maw m-tɔjuse to, to maji ta dda kula toke baann mba kuma ne nje-ndooje, ta kole ne mese dɔ tar te ke Ebbe-dewje Jeju njaa pa na: «Koko ee ke dew ke are ne uta dew ke dare ne.» »

³⁶ Goe te ke Pɔl pa tarjeenn le a, ne de ke ansiyenje dunguje mekeje-gɔlde nangê ngaa ŋ-duju Lubba. ³⁷ Yeenn a, dewje tɔyn uruje dɔ nɔn te. Dilaje Pɔl duwaeje karde te ngaa ŋ-toje mbiya. ³⁸ Ndoo ddade mba Pɔl pa arede na da telje koo kem ne ang ngaa. Goe te a, ŋ-danneje ndereng ta tɔku to te.

21

Kaw le Pɔl ke Jurusalam

¹ Toke jinya ansiyenje Epeje a, jaw ke to njarara jaw ŋ-tee Kose. Lo kare a, jaw ŋ-tee Rode ngaa jin teenn jaw ŋ-tee bbe te ke Patara. ² Jinga tɔku to ke aw ke nange te ke Penisi ngaa junn tɔku to le. ³ N-tee ngɔsi ke Sipere ngaa jaw joo dɔe a, jinya jaw ke beer er ke Siri. Jaw juru nangê bbe te ke Tir, mba nje-tɔku to le a ta kungu ne-kotoje lo teenn. ⁴ N-nayn ndɔ siri mba jinga nje-me-kunnje lo teenn. Ndil-me-nda ula nje-me-kunnje le are ŋ-paje dare Pɔl kare naw Jurusalam ang. ⁵ Toke ndɔ leje ase ngaa junn

ddew ta kɔtu a, dewje tɔyn dannjeje, dede, ke deneje lede, ke ngannde ndereng tee ke je me bbe te le ddaka. Jungu mekeje-gɔlje nangê ta ba te ngaa n̂-duju Lubba. ⁶ Goe te a, n̂-dda naa lapiya ngaa junn tɔku to, a nje-me-kunnje le telje key lede.

⁷ «Jin Tir n̂-tee bbe te ke Petolemayise a, junda ngange nja leje le lo teenn. N-dda lapiya nje-me-kunnje ngaa n̂-nayn ke de ndɔ kara. ⁸ Lo kare a, n̂-tel junn ddew jaw n̂-tee Sejare. Lo teenn jaw key le Pilipi nje-tɔju Tar ke maji le Lubba ke to kara le dewje ke siri ke n̂-mberede Jurusalam ngaa n̂-to key laa. ⁹ Nee ke nganne ke dene sɔ ke gereje ngaw ang bbay ngaa aw ilaje mber-tar le Lubba. ¹⁰ N-nayn lo teenn ndɔ banya nya le ngaa mare nje-kila mber-tar le Lubba ke nange te ke Jude ke ria na Agabusu in Jude te le ddee. ¹¹ N̂-ddee ningaje ngaa n̂-taa endaar kuwa-bber le Pɔl, ne njaa n̂-tɔ ne gɔle ke jia ngaa n̂-pa na: «Ndil-me-nda na Jiipije a tɔje nje-endaar kuwa bber neenn Jurusalam toke be ngaa da kulaeje ji dewje te ke gereje Lubba ang.» ¹² Toke joo tar le baann a, jeje ddem nje-me-kunnje ke bbe te le ddem n̂-wal Pɔl nya kare ta naw Jurusalam ang. ¹³ A nilaje te na: «Ddi bba aw nɔje ne ngaa aw ddaje are mem aw gange maann wa? Toke n̂-tɔm ke kula wase n̂-tɔlum Jurusalam wɔju dɔ ri Ebbe-dewje Jeju kara m-ndiki te.» ¹⁴ Juma saa pin n̂-ndiki ang are jew rɔje ngaa n̂-pa na: «Maji kare Ebbe-dewje dda ne ke mee ndiki.» ¹⁵ Go ndɔje te ke n̂-dda teenn le a, n̂-gɔl rɔje tɔyn ngaa junn ddew jaw Jurusalam. ¹⁶ Mare nje-koo-meteje ke Sejare ke aw dannjeje Jurusalam awje ke je are n̂-to key le Nasɔn bbe te ke Sipere. Nasɔn le to nje-me-kunn lew baa.

Pɔl aw mba koo Jake

¹⁷ Toke n̂-tee Jurusalam a, nje-koo-meteje taajeje ke koko. ¹⁸ Lo kare a, Pɔl aw ke je rɔ Jake te. Ansinyeje

tɔyn mbɔnje naa lo teenn le. ¹⁹ Pɔl ddade lapiya ngaa ɔru gel ne ke Lubba dda ddew te laa horo dewje te ke toje to Jiipije ang ddekere ddekere arede. ²⁰ Dewje ke ooje tar le Pɔl ɔsuje gaji Lubba ngaa paje are na: «Oo, ngokɔnje, Jiipije banya banya ooje mede te. Dede tɔyn tar ngemje ndu le Moyije uwa wurde nya. ²¹ Dooje tar ke aw nja ke rii ke maje. Na ne-tɔju lei a dda kare Jiipije tɔyn ke isije horo dewje te ke toje to Jiipije ang kara mbeteje ndu le Moyije. Na ei a e-pa arede tɔ ta kare duja mɔtu ngannde ang wase kare n̂-ddaje ne gel-bbe le Jiipije ang ngaa. ²² Ddi a ja ddaje wa? A du ang da koo na ee neenn. ²³ Maji kare e-dda ne ke ja ta pa kari neenn: Dewje sɔ eeje neenn ke unnje ndude. ²⁴ Aw ke de, ei, ke de e-tokoje yerew lese naa te, uka dɔde are n̂-ngisa dɔde. Baann bba, dewje tɔyn a gereje to tarje ke dooje dɔi te le to ngem ngaa da gere to ei kara aw e-ngem ndu le Moyije tɔ. ²⁵ A tar ke wɔju dɔ dewje ke toje to Jiipije ang ngaa ooje mede te le, junn ndu me maketuru te jula ne jarede mban kare dusaje da ke n̂-polo ne kɔrje ang, dusaje mese ang, dɔnje da ke kewn ute ang, ke n̂-ddaje lo to majang ang.» ²⁶ Ndɔ kara goe te a, Pɔl aw ke dewje ke sɔ le are ne ke de n̂-toko yerew lede naa te. Naw key-polo-Lubba te ta tɔju ndɔ ke na kare ne ne-polo wɔju dɔde kara kara toke ndɔ toko yerew lede le tunga.

Duwa Pɔl me key-polo-Lubba te

²⁷ Toke ndɔ siri ke go toko yerew te le nayn ngɔsi ta kase a, Jiipije ke Aji ooje Pɔl key-polo-Lubba te. Dɔsuje kutu dewje ke banya banya dare wungu ɔnde ngaa duwaje Pɔl. ²⁸ N̂-paje ke taar na: «Ngann ljarayelje, e-ddeeje bbo! Dew ke aw dda ddɔ ke dewje leje, ke ndu le Moyije ke key-polo-Lubba leje ddew ne tɔju te ke naw n̂-tɔju dewje leje tɔyn loje te tɔyn le a ar neenn. Gerekeje kara n̂-ddee ke

de key-polo-Lubba te neenn nare lo neenn ke maji tɔyn le tuju.» ²⁹ Kete, dooje Toropim ke to dew ke Epeje mbɔr Pɔl te le Jurusalam neenn are dejeje to naw saa key-polo-Lubba te.

³⁰ Lo yeke me bbe te le tɔyn are dewje ddeje banya, duwaje Pɔl dinje saa key-polo-Lubba te n̄-teeje saa ddaka ngaa dutu ta key le ngɔru. ³¹ Daw n̄-sangeje ddew ta tɔle a tare aw oso mbi tɔku mbayje te le mbambaje ke Rɔm na me bbe ke Jurusalam aw yeke. ³² Njange njange njaa n̄-bbar tɔku-mbayje le mbambaje, ke mbambaje kare dawje rɔ dewje te ke banya banya le. Toke dulaje kemde dooje tɔku-mbayje le mbambaje, ke mbambaje le a, dewje rɔde ta kunda Pɔl. ³³ Yeenn a, tɔku mbayje le mbambaje le ddee saa ngɔsi uwae ngaa unn ndu kare n̄-tɔe ke kula njamdi joo. Goe te a, n̄-duju tar na n̄-to na wa? Ddi a n̄-dda wa? ³⁴ Dewje ke banya le paje tar dang dang. Bula to nya are ddew ke na kase ta gere ne gel tar le ke maje goto. Yeenn a, nunn ndu nare daw ke Pɔl me ndoko te le mbambaje. ³⁵ Toke Pɔl tee dɔ esekaliye te a, mbambaje le bangeje, mba dewje ke banya le aw ddaje singa. ³⁶ Dewje le tɔyn ndoleje goe aw uruje ekii na: «E-tɔleje!»

Pɔl ɔru gel tar nɔ dewje te ke Jurusalam

³⁷ Kare te ke da ta kande ke Pɔl me ndoko te le mbambaje a, Pɔl pa are tɔku mbayje le mbambaje na: «Ddew pa sei tar to wa?» Nilae te na: «E-gere tar gereke wa? ³⁸ Dew ke Ejipite te ke bbasine bbay neenn ɔsu kutu dewje are ddaje dɔ ngeng ngaa oto dewje ke nje-tɔl dewje dorɔ sɔ aw ke de me kɔr te le, to ei a neenn ang wa?» ³⁹ Pɔl ilate na: «Ema, m-to Jiipi ke dujum Tarese, nange Silisi te, m-to ngonnn ke bbe te ke ria bbar nya. M-wali nya kare arem ddew m-pa tar mare dewje neenn.» ⁴⁰ Tɔku mbayje le are ddew Pɔl kare pa tar. Pɔl le ar dɔ esekaliye te dda

jia are dewje le. Lo to nyenene ngaa ñ-pa tar narede ke tar ebere na:

22

¹ «Ngakomje, boydede, ooje naji lem ke ma ta kōru karese.» ² Toke dooje to Pōl aw pa tar arede ke tar ebere a, lo to nyenene uta ye ke dōngōr bbay. ³ «M-to Jiipi, dujum Tarese nange Silisi te. A ñ-ngemem Jurusalam neenn. M-ndo ne kō Gamaleyel te dō tar ngem ndu te le kajeje. Munn rōm tōyn mare Lubba ddew kara baa toke aw ddaje bbokone. ⁴ M-dda singa ke dewje ke unnje ddew le Ebbe-dewje ndereng dingaje yo. Mare duwa dingawje, ke deneje ñ-tōde dungude key-kula te. ⁵ Tōku nje-polo Lubba, ke mbōñ-naa le ansiyenje a gereje to tar ke tōkōrō njaa maw m-pa neenn. Mba dede njaa darem maketuru ke ri ngakōnje Jiipije ke isije Damase kare maw muwa nje-mekunnje m-tōde m-ddee ke de Jurusalam kare dula kemde ndoo.»

Pōl ōru gel bbar ke Ebbe-dewje bbare

⁶ «Toke maw m-jaa ddew-bō ngaa m-tee ngōsi ke Damase a kare ee ngōsi ta kare danna. A a ta koo a, tōku lo-kare in darâ gukum. ⁷ M-tee moso nangê a, moo mare ndu pa sem tar na: «Sōl! Sōl! Mba ta ddi bba e-dda singa sem wa?» ⁸ Milae te na: «Ebbemje, ei na wa?» Ndu le pa na: «Ema Jeju ke Najarete a aw dda sem singa neenn.» ⁹ Nje-buwa lo-kawje lem ooje lo ke ndoko le ke maje a dooje ndu dew ke aw pa sem tar le ang. ¹⁰ M-duju tar m-pa na: «Ddi a ma dda wa Ebbemje?» Ebbe-dewje le pa arem na: «In taar aw Damase. Nunn da tōji ne tōyn ke to tar lei ta dda.» ¹¹ A lo le ndoko are moo lo ang ngaa nje-buwa-njaje lem le a uwaje jim to kuwa bba aw sem Damase.»

¹² «Mare dingaw ke ria na Ananiyase ee nunn, ñ-to dew ke bbeel Lubba, naw ñ-ngem ndu le Moyije, Jiipije tōyn

ke me bbe teenn aw paje tar laa maji. ¹³ *Î*-ddee ningam ngaa *Î*-pa narem na: « Ngɔkɔm, Sɔl e-tel oo lo!» Kare teenn njaa kem uja ngaa mooe. ¹⁴ Ananiyase le pa arem na: «Lubba le kajeje bbari undai dang kare e-gere ne ke mee ndiki, kare ta oo Jeju ke to dew ke gate gate, kare ta oo ndue ke mbii. ¹⁵ Mba maji kare e-tel to nje-tar naji laa ta pa ne ke oo ke mbii ddem, ke kemi ddem nɔ dewje te tɔyn. ¹⁶ A mbata ddi a aw e-ngebbe wa? Jaw jare inga batem, e-bbar ria are tar majang lei ɔru dɔi te.»

Lubba bbar Pɔl kare tɔju tar laa dewje ke toje to Jiipije ang

¹⁷ Goe te ke m-tel Jurusalam ngaa mare ndɔ maw duju Lubba me key-polo-Lubba te a, moo mare ne toke le ni jeenn. ¹⁸ Moo Ebbe-dewje ke pa sem tar na: «E-tee njange Jurusalam ke ddang, mba naji ke a kɔru dɔm te le dewje a ndikije te ang.» ¹⁹ M-pa mare na: «Ebbemje, *Î*-gereje ke maje to ema le njaa, maw mande key-mbɔ*Î*-naaje te mare duwa dewje ke ooje mede te sei, daw dilade key-kula te ddem, *Î*-tundade ke ndey ddem.» ²⁰ Kare te ke daw *Î*-kayn ne mese Etiyenne ke to nje-tar-naji lei le mee loe te tɔ, m-ndiki te ke de ngaa m-ngem kubbuje le nje ke tɔleje le. ²¹ A Ebbe-dewje le pa arem na: «Aw, mba ma kulai dde ew horo dewje te ke toje to Jiipije ang.» »

Tar le Pɔl de ke tɔku mbayje le mbambaje ke Rɔm

²² Toke Jiipije ooje tar laa ndereng teeje dɔ tar teenn a, uruje ekii na: «E-tɔlje dingaw neenn ke ddang! Maji kare *Î*-nayn ke tebbe ang!» ²³ Daw duruje ekii, daw *Î*-tɔruje kubbuje rɔde te ngaa daw *Î*-sanreje eaburu ke taar. ²⁴ Yeenn a, tɔku mbayje le mbambaje le unn ndu kare dande ke Pɔl me ndoko te le mbambaje kare ta dundae dare *Î*-pa tar bba ta gere gel ne ke dewje aw uruje ne ekii dɔe te le. ²⁵ Toke daw *Î*-tɔje ta kundae a, *Î*-pa nare

tōku-mbay le mbambaje ke ee teenn na: «Eeje ke ddew ta kunda ngonnn nje-bbe ke Rōm ke n̄-gange sariya dōe te ang wa?» ²⁶ Toke tōku-mbay le mbambaje le oo tar neenn le a, otu aw pa are tōku mbayje le mbambaje na: «Ddi a a dda wa? Dingaw le to ngonnn nje-bbe ke Rōm.» ²⁷ Tōku mbayje le mbambaje le ddee duju Pōl na: «Tōkōrō njaa e-to ngonnn nje-bbe ke Rōm wa? E-pa are mool!» Pōl pa na: «Tōkōrō njaa.» ²⁸ Tōku mbayje le mbambaje le na: «Dare muka nare bo nya bba m-ddee to ngonnn nje-bbe ke Rōm.» Pōl ilae te na: «Ema Pōl, dujum to ngonnn nje-bbe ke Rōm njaa.»

²⁹ Dewje ke a ta tundaeye kare n̄-pa tar ke tōkōrō le tuseje inyaeye ke ngōru. Toke tōku mbayje le mbambaje le gere to Pōl to ngonnn nje-bbe ke Rōm a nare duwae n̄-tōe a, bbeel ddae.

Daw ke Pōl lo gange sariya te

³⁰ Lo are a, tōku mbayje le mbambaje le ndiki ta gere gel ne ke Jiipije undaje ne tar dō Pōl te le ke maje. Yeenn a, nare n̄-tutu kula njamji gōle te ngaa nare tōku nje-poloje Lubba uwaje dō naa ke nje-gangeje sariya ngaa nare n̄-ddee ke Pōl nōde te.

23

¹ Pōl aa kem nje-gangeje sariya ke uwaje dō naa le ngaa pa na: «Ngakōmje, nja lem ke maw m-nja nō Lubba te ndereng bbokone neenn, mare ne jōku keje lem ndō kara ang.» ² A Ananiyase tōku nje-polo Lubba unn ndu are nje ke arje mbōr Pōl te le kare dundaje tae. ³ Yeenn ngaa, Pōl pa are na: «Ei ke e-to ddew kara baa toke kare key ke dōru pōr te, Lubba a kundai. Isi neenn ta gange sariya dōm te ddew ndu te, a inya ndu le are kunda a dundam wa?» ⁴ Dewje ke arje ngōsi ke Pōl paje areje na: «Aw e-taji tōku nje-polo Lubba wa?» ⁵ Pōl pa na: «Ngakōmje, m-gere to

ñ-to tōku nje-poloje Lubba ang, mba maketuru le Lubba pa na: «E-pa Tar ke maji ang dō nje-kōñ-bbe te lei ang.»
»*

⁶ Pōl gere to dewje ke aw uwaje dō naa mba gange sariya le, mareje toje to Saduseyenje, a mare toje to Parijiyenje. Yeenn a ñ-pa tar ke taar horo nje-gangeje sariya te le na: «Ngakōmje, m-to Parijiyen, m-to ngonn le Parijiyen. Gel ne ke da ta gange ne sariya dōm te to mem ke munda dō kin te le dewje ke oy.» ⁷ Ñ-pa tar nila nangê ang bbay a, kōl in horo Parijiyenje te, ke Sadusiyenje ngaa kayñ-naa to me mbōn naa te le. ⁸ Mba Sadusiyenje paje na: «Kin le nje-yoje goto, anjije gotoje, ndilje gotoje. A Parijiyenje paje na nejeenn toje tōkōrō. ⁹ Tōku bula in horode te. Mare nje-kōruje gel nduje ke toje to Parijiyenje inje taar ngaa paje tar ke singa na: «Joo mare ne kara ke ase kare jundaje ne tar dō dingaw te neenn ang. To mare ndil wase mare anji a pa saa tar a, ñ-gereje wa?» ¹⁰ Tar le aw ke kete kete are tōku mbayje le mbambaje le bbeel mba kare dewje le inje uruje dō Pōl te jakateje. Yeenn a, nunn ndu nare mbambaje aw ōruje Pōl horode te teeje saa aw saa me ndoko te le mbambaje.

¹¹ Lo ndul a, Ebbe-dewje tee inga Pōl ngaa pa are na: «Uwa are ngeng, e-pa tar naji lem Jurusalam mban, a maji kare e-dda toke baann Rōm tō.»

Jiipije gōlje tar mba tōl Pōl

¹² Lo are a, mare Jiipije unguje tar me naa te ngaa undaje yo na: «Ja kusa ne ang ddem, ja kay maann ang ddem ndereng ñ-tōl Pōl bba.» ¹³ Kōr dewje ke unguje tar me naa te le uta dōsō. ¹⁴ Daw dingaje tōku nje-poloje Lubba, ke tōkuje ñ-paje darede na: «Junda yo kem dewje te tōyn ñ-pa na: Ne a kōru taje ang ndereng ñ-tōl Pōl

* 23:5 23.5 Ekejode 22.27

bba.» ¹⁵ Yeenn a, maji kare ooje naa ke nje-gangeje sariya ta e-dujuje tōku-mbay le mbambaje areje n̂-ddeje ke Pōl darese. Ereje gusu to na ddee kare uruje gel tar laa ke maje ooje. A jeje ja kiya baan mba tōle kete bba kare n̂-tee neenn.»

¹⁶ A ngonn nann Pōl ke dingaw oo tar baan ke da ta kiya le ngaa aw ande me ndoko te le mbambaje pa are Pōl le. ¹⁷ Pōl bbar mare tōku-mbay le mbambaje pa are na: «Aw ke ngonn basan neenn nō tōku mbayje le mbambaje te mba nee ke mare tar ta pa kare.» ¹⁸ Mbay le mbambaje le unn ngonn basan le aw saa nō tōku mbayje te le mbambaje. N̂-pa na: «Pōl ke duwae le bbarem ngaa dujum kare m-ddee ke ngonn basan neenn rōi te, mba nee ke mare tar ta pa kari.» ¹⁹ Tōku mbayje le mbambaje le uwa ngonn le aw saa ngange lo te ngaa duje na: «Tar ddi a ee ne ta pa karem wa?» ²⁰ Ngonn basan le pa are na: «Mare Jiipije ooje ta naa ta duji kare bara a, are daw ke Pōl lo gange sariya te lede. Da kereje gusu to da ta kuruje gel tar laa le ke maje koo. ²¹ A dang bba oo tar lede ang, mba daseje ne ke dōsō gire ngaa diyaje baan. Dundaje yo ta mbete ne-kusa, ta mbete ne-kay ndereng ta tōl Pōl bba. N̂-mōseje rōde tōyn mban, ndui njaa daw n̂-ngebbeje.» ²² Tōku mbayje le mbambaje le ndeje ngonn basan le na: «E-pa are mare dew kara to uku me tar neenn arem ang.» Goe te a, ninyae nare nōtu.

Dula Pōl nō tōku-mbay Pelikese te

²³ Goe te a, tōku mbayje le mbambaje bbar mare tōku-mbayje le mbambaje joo ngaa pa arede na: «E-gōlje mbambaje kōr joo, nje-sundaje dōsiri, nje-ningaje kōr joo are darje perere ta dawje Sejare ke kare jikara ke til te. ²⁴ E-mōseje mare sundaje kare unnje Pōl aw saa ke rō ke maji nō tōku-mbay Pelikese te.» ²⁵ Goe te a, tōku mbayje le mbambaje dda maketuru are Pelikese le na: ²⁶ «Ema

Kolodiyusu Lijiyase m-dda maketuru neenn mari, ei tōku-mbay Pelikese ke e-to dew ke bo. M-ddai lapiya! ²⁷ Jiipije uwaje dingaw ke mulae mari neenn ta tōle. A moo na n̂-to ngonn nje-bbe ke Rōm are maw ke mbambaje maw mōre ne me jide te. ²⁸ M-ndiki nya ta gere gel ne ke dundaje ne tar dōe te are maw saa nō nje-gangeje sariya te lede. ²⁹ Moo a, dunda tar dōe te mba mayn naa tar dō nduje te lede. A minga tar ke ase kare ta n̂-tōle ne wase dilae ne key kula te ang. ³⁰ Moo na da ta kiya baan ta tōl dingaw le. Yeenn a, mulae rōi te ngaa, m-pa mare nje-kundaje tar dōe te le kare daw ke tar la le nōi te.»

³¹ Mbambaje le ooje ndu tōku-mbay lede ngaa, unnje Pōl til te awje saa Antipatirisi. ³² Lo are a, mbambaje ke nje-gōlje telje me ndoko te, a nje-sundaje le awje saa. ³³ Toke n̂-teeje Sejare be a, dareje maketuru le tōku-mbay ngaa n̂-tōjeje Pōl le. ³⁴ Mbay le tura maketuru le a, duju ta gere se Pōl to dew ke nange te ke dda wa? N̂-pa dare na Pōl to dew ke nange te ke Silisi. ³⁵ Mbay le pa na: «Ndō ke dewje ke undaje tar dōi te le ddeeje bba ma koo tar lei.» Nunn ndu kare n̂-ngem Pōl me key-tōku-mbay †.

24

Jiipije undaje tar dō Pōl te

¹ Ndō mi goe te a, Ananiyase ke to tōku nje-polo Lubba, tōkuje, ke Tertulusu ke to mare nje pa tar dō dewje te awje Sejare. Daw n̂-sekeje Pōl ta tōku-mbay Pelikese te. ² N̂-bbar Pōl dare ddee ngaa Tertulusu le unn kutu kunda tar dōe te na: «Dew ke bo Pelikese, tambal dōi a jisi ne ddekeke bbokone, ke ddew gusu te ke siki ke e-tee ne a bbe neenn maji ne. ³ Ke ndō kara kara tōyn, loje te tōyn

† ^{23:35} ^{23.35} Key-tōku-mbay: Key-tōku-mbay ke Erode dda kare te ke nōn ne bbe te le Erode

jaw jari wooyo mba neje ke maji ke jaw jinga toke be ddew te lei. ⁴ Ma pa tar ten baa mba m-ndiki ta tuju kare lei baa ang. Yeenn a, m-wali nya kare e-dda me-maji bbo e-tuka mbii oo tar leje. ⁵ Joo a, dingaw neenn to dew ke maji ang nya. \hat{N} -dda nare lo yeke horo Jiipije te tɔyn ke dɔ nange te. Ngaa \hat{n} -to mare tɔku-mbay dɔ mbɔ \hat{n} -naa te le dewje ke Najarete ke to mbɔ \hat{n} -naa ke maji ang. ⁶ \hat{N} -sange ddew ta ddee ke ne-yerew me key-polo-Lubba te leje are juwae. [N-ndiki ta gange sariya dɔe te ddew ndu te leje ⁷ A Lijiyase ke to tɔku-mbay le mbambaje a ddee ɔre jije te ke singa ⁸ ngaa duju kare nje ke undaje tar dɔe te le ddeje ke tar le nɔi te.] Ei njaa bbo e-duje tar a, a gere to neje tɔyn ke junda ne tar dɔe te le to neje ke tɔkɔɔ.» ⁹ Jiipije ndikije tar te le tɔ ngaa paje na tar le to tar ke tɔkɔɔ.

Pɔl ɔru naji laa nɔ Pelikese te

¹⁰ Goe te a, tɔku-mbay dda jia are Pɔl kare pa tar ngaa Pɔl pa na: «M-gere to e-to nje-gange sariya le dewje me bbe te neenn bbal banya nya. Yeenn a, ma kɔru naji lem nɔi te ke me ke oso pɔn. ¹¹ Bbo uru gele a, a gere. Dda ndɔ dɔku gire joo baa bbay a maw Jurusalam mba polo Lubba. ¹² Me key-polo-Lubba te wase key-mbɔ \hat{n} -naaje te wase me bbe te, mare dew ingam maw mayn tar ke mare dew wase maw mere dewje kare yeke lo ndɔ kara ang. ¹³ Dewje neenn a kaseje ta tɔji ne ke dundaje ne tar dɔm te le bbasine neenn ang. ¹⁴ Ne ke m-gere goe a neenn: Maw m-polo Lubba le kajeje ke ddew ke siki. A dede \hat{n} -paje na to ddew ke maji ang. Ne tɔyn ke \hat{n} -dda maketuru ndu te le nje-kilaje mber-tar le Lubba, m-ndiki te. ¹⁵ Munda mem to dewje ke gate gate ddem nje ke gate ang ddem ke oyje a kinje. Dede kara dunda mede toke baann tɔ. ¹⁶ Yeenn bba, ke ndɔ tɔyn maw m-sange ddew ta ngem keje ke maji nɔ Lubba te ddem nɔ dewje te ddem.

¹⁷ M-tee Jurusalam ang bbal banya nya. Yeenn bba m-ddee ta kare ne kuma ne dewje ke me bbe te lem ddem ta kare ne-polo Lubba ddem. ¹⁸ Kare teenn le a m-toko yerew lem me key-polo-Lubba te m-tunga a, dingamje. Ndœ teenn le dewje mbɔnje naa banya ang ddem bula goto ddem. ¹⁹ A mare Jiipije ke Aji eeje teenn. Dede a bbo deeje sem ke tar a, to tar lede ta ddee nɔi te mba kunda tar dɔm te. ²⁰ Wase dede neenn bbo dooje majang lem ndɔ te ke maw ne nɔ sariya te le a, maji kare n̂-paje. ²¹ Kare teenn le mar horo nje-gangeje sariya te muru ekii m-pa na: «Da ta gange sariya dɔm te wɔju dɔ nje-yoje ke munda mem to da kinje.» Mba tar ke kara baa neenn le njaa n̂-ddee ne sem sariya te nɔse te bbokone neenn.»

²² Pelikese gere tar dɔ ddew te ke siki ke Ebbe-dewje tɔju le ke maje ngaa nɔru ndɔ sariya le ke kete. N̂-pa na: «Ndɔ ke Lijiyase ke to tɔku mbayje le mbambaje ddee bba ma gange sariya lese le.» ²³ Nunn ndu nare tɔku-mbay le mbambaje kare n̂-ngem Pɔl key kula te, a ta ninya ddew nare n̂-dda mare neje ke mee ndiki ddem ninya ddew nare nje ke laa ddee umaeye ddem.

Pɔl aw nɔ Pelikese de ke Durusile te

²⁴ Dda ndɔ ngaji goe te a, Pelikese de ke dene laa Durusile ke to Jiipi n̂-ddeeje. Pelikese le ula bbar Pɔl ngaa dooje tar ke naw n̂-tɔju dɔ kunn me te kare te Kiriste Jeju. ²⁵ Kare te ke Pɔl aw pa tar kula-dda te ke gate gate, tar tɔ bbo ke da-rɔ te, ke tar sariya ke aw ddee a, bbeel dda Pelikese ngaa pa na: «Ase baann, ɔtu ngaa. Mare ndɔ ngaa bba ma bbari.» ²⁶ Nare Pɔl ddee tɔn saa tam taar taar, mba neje to Pɔl a kare ne nare. ²⁷ Bbal joo nday a, Pɔrusiyusu Pesutusu ɔn tɔku-mbay turu Pelikese te. A Pelikese le ndiki ddee maji kem Jiipije te are ninya Pɔl key-kula te.

25

Pɔl ɔru naji laa nɔ tɔku-mbay Pesutusu te

¹ Pesutusu tee nange te ke nɔn dɔe ngaa ndɔ muta goe te a, nin Sejare le naw Jurusalam. ² Tɔku nje-poloje Lubba, ke tɔku dewje le Jiipije awje nɔe te aw sekeje Pɔl. N̂-dujeje nya kare ³ n̂-dda ke de me-maji ta nare n̂-tel ke Pɔl Jurusalam. Daw n̂-ddaje baann ta kiya baan ddew-bô tɔlje Pɔl. ⁴ A Pesutusu pa na: «Key-kula ke Sejare a dila Pɔl te. Ema njaa kara mbɔr ang a ma tel Sejare tɔ. ⁵ Maji kare mare dewje ke kemde ɔru ke eeje horose te ddeeje ingamje are jaw Sejare, a bbo dooje mare ne ke to ke dɔgɔle ang dɔ Pɔl te a, n̂-sekeje Pɔl le.»

⁶ Pesutusu dda ndɔ jijoo wase ndɔ dɔku baa rɔde te ngaa goe te a, n̂-tel Sejare. Lo are a, naw nisi lo gange sariya te ngaa nunn ndu kare n̂-ddee ke Pɔl. ⁷ Toke Pɔl le tee a, Jiipije ke inje Jurusalam ddeeje gukuje dɔe ngaa undaje tarje ke ngeng ngeng dɔe te. A ne ke a kase ta tɔju to tarje ke dunda dɔe te le to tarje ke tɔkɔɔ goto. ⁸ A Pɔl ɔru naji laa na: «M-dda ne ke majang ke mbete ndu le Jiipije ang ddem, key-polo-Lubba ang ddem, ke tɔku mbayje ke Rɔm ang ddem.» ⁹ Pesutusu ndiki ta ddee maji kem Jiipije te, yeenn a, n̂-duju Pɔl na: «E-ndiki tel Jurusalam kare n̂-gange sariya lei nɔm te wa?» ¹⁰ A Pɔl pa na: «Lo ke neenn kara to lo gange sariya le tɔku mbayje ke Rɔm a mar te neenn, are lo ke neenn njaa da gange sariya lem ke te. Moo mare ne ke maji ang ke m-dda ke Jiipije ang are ei njaa kara e-gere ke maje. ¹¹ A bbo mare tar uwam wase m-dda mare ne ke maji ang ke ase gange sariya yo dɔm te a, m-mbete ta koy ang. A bbo tarje ke dunda dɔm te neenn to ngem baa a, dew kara ee ke ddew ta kiyam me jide te ang. Ma kaw ke tar le nɔ tɔku mbayje te ke Rɔm.» ¹² Pesutusu pa tar ke nje-kareje ndeje ngaa goe te a, pa are

Pɔl na: «E-ndiki ta kaw ke tar lei nɔ tɔku mbayje ke Rɔm te mban are a kaw nɔe te.»

Pɔl aw nɔ Agiripa te

¹³ Dda ndɔ ngaji goe te a, tɔku-mbay Agiripa de ke kɔnanne Berenise ɛ̂-ddeeje Sejare ngaa dawje ta dda lapiya Pesutusu. ¹⁴ Toke daw ɛ̂-ddaje ndɔ keteenn ngaji le a, Pesutusu ɔru gel tar ke dɔ Pɔl le are tɔku-mbay Agiripa le na: «Mare dingaw ke Pelikese inyae key-kula te ee neenn. ¹⁵ Kare te ke maw Jurusalam a, tɔku nje-poloje Lubba, ke tɔkuje le Jiipije sekeje tam te ngaa dujuje kare m-gange sariya dɔe te. ¹⁶ A milade te na: «Dewje ke Rɔm aw gangeje sariya dɔ dew te baa baann ang. Maji kare nɔru naji laa kem dewje te ke undaje tar dɔe te le bba da gange sariya dɔe te.» ¹⁷ Kare te ke ema jee ke de ɛ̂-ddee Sejare neenn a, m-ngebbe ang. Lo-kare njaa maw misi lo gange sariya te ngaa munn ndu kare ɛ̂-ddee ke dingaw le neenn. ¹⁸ Nje-tarje laa le ddeeje a, ne ke maji ang ke meje to ɛ̂-dda bba dundaje ne tar dɔe te le moo ang. ¹⁹ Bbaye njaa to tar ke ɛ̂-maynje naa wɔju dɔ ddew ke ta polo ne Lubba lede njaa, ke dɔ mare dingaw te ke ria na Jeju ke oy mban, a Pɔl aw pa na nisi kem baa. ²⁰ A m-gere ne ke ma dda wɔju dɔ tar neenn ang. Yeenn a, m-pa mare kare bbo ɛ̂-ndiki a, naw Jurusalam bba ta ɛ̂-gange sariya dɔ tar te laa le. ²¹ A Pɔl le ndiki ta kaw ke tar laa le nɔ tɔku mbayje te ke Rɔm. Yeenn bba munn ndu kare ɛ̂-ngeme ndereng ta mulae nɔ tɔku mbayje te ke Rɔm le.» ²² Agiripa pa are Pesutusu na: «Ema njaa kara m-ndiki nya ta koo tar ke ta dingaw te neenn.» Pesutusu le pa na: «Bara njaa a, a koo tar ke tae te.»

²³ Lo-kare a, Agiripa de ke Berenise ɛ̂-ddeeje ke dewje gode te toke banya, ke tɔku-mbayje le mbambaje, ke tɔku dewje ke me bbe te dawje lo gange sariya te. Pesutusu unn ndu are ɛ̂-ddee ke Pɔl. ²⁴ Yeenn a, Pesutusu unn kutu pa

tar na: «Mbay Agiripa, sese tɔyn ke eeje ke je neenn ooje dingaw neenn. Dewje ke toje to Jiipije tɔyn ddeeye oomje ke tar laa. Jiipije ke Jurusalam ddem nje ke neenn ddem aw uruje ekii na nase yo. ²⁵ Ema, moo mare ne ke n̂-dda ke a ase yo ang. A ne njaa n̂-duju ta koo tɔku mbayje ke Rɔm. Yeenn a, munn ndu ta kulae nɔ tɔku mbayje te ke Rɔm. ²⁶ A minga mare ne kara ke ma dda dɔe te me maketuru te kula ne kare tɔku mbayje ke Rɔm le ang. Mba yeenn a m-ddee saa nɔse te tɔyn, uta tɔyn, nɔ ei tɔku-mbay Agiripa te ta kisa me tar laa le. Goe te a, ma gere ne ke ma dda maketuru te kare tɔku mbayje ke Rɔm. ²⁷ Mba ke keje te lem, kula dew Rɔm a pa gel ne ke dunda ne tar dɔe te ang to kula mbe.»

26

Pɔl ɔru naji laa nɔ Agiripa te

¹ Agiripa pa are Pɔl na: «Jari ddew kare ɔru naji lei.» Pɔl ula jia ngaa ɔru naji laa na: ² «Tɔku mbayje Agiripa, rɔm neelem bbokone nya ta kɔru naji lem nɔi te wɔju dɔ tarje tɔyn ke Jiipije undaje dɔm te. ³ Mba e-gere ne-jibbeje le Jiipije tɔyn maji ddem, e-gere neje tɔyn ke daw n̂-maynje naa tar dɔe te ddem. Yeenn a, m-duji kare ore wuri oo tar lem.

⁴ «Jiipije tɔyn gereje pa-nja lem ke kasem baa. N̂-gereje kisi lem horo dewje te ke bbe lem, ke kisi lem Jurusalam. ⁵ N̂-geremje lew baa. Toke n̂-ndikije a, da kaseje ta pa kari to, m-to kara le dewje ke uwaje tar le Lubba ngeng nya ke toje to pariiyenje. ⁶ A bbasine, n̂-sekemje mba munda mem dɔ ndu Lubba te ke unn are kajeje. ⁷ Gel-dewje leje ke dɔku gire joo undaje mede to ne ke Lubba unn ndue ta dda a ddee ne ke tɔkɔrɔ. Yeenn bba daw n̂-poloje Lubba til, ke kare ke me ke enge ang. Tɔku mbayje, ema kara munda mem dɔ ne teenn le tɔ. Ne ke Jiipije undaje ne tar

dòm te le ann. ⁸ See Jiipije, ooje to Lubba ase ta ndol dewje ke oyje ang mba ddi wa?

⁹ «Ema kara meje lew m-pa na to maji kare m-dda singa nya mba koo ri Jeju ke Najarete neenn mbim te ang. ¹⁰ M-dda neenn Jurusalam. Tòku nje-poloje Lubba aremje ddew are ema ke da-ròm njaa mungu nje-me-kunnje nya key-kula te ngaa bbo da ta tólde a, m-ndiki te tó. ¹¹ Maw mande key-mbòn naa te lede ke ndó ndó maw mula kemde ndoo. Maw muwade ke singa mare ñ-tajije ri Jeju. Bbo wungu òm boy a, m-ndole gode ndereng dó bbe te ke ddang.»

Pól tel òru gel bbar ke Ebbe-dewje bbare are Agiripa

¹² «Mare ndó tóku nje-poloje Lubba aremje ddew kare maw Damase ke ride maw muwa nje-me-kunnje. ¹³ Tóku mbayje, mee ddew-bô maw maw ngaa kare ar danna a, moo mare lo-kare in darâ uru dóm te ke nje-buwa lo-kawje lem. Lo-kare le uta ndoko le kare. ¹⁴ Toke jeje tóyn ñ-tee joso nangê a, moo mare ndu dew pa tar arem ke tar arameyen na: «Sól! Sól! Mba ddi bba e-dda sem singa wa? A to ngeng sei nya ta dda singa toke da ke ebbeye òse ke kake a, aw dda dingaw.» ¹⁵ Milae te na: «Ei na wa? Ebbe-dewje.» Ebbe-dewje pa na: «Ema Jeju a aw dda sem singa ann. ¹⁶ A in ar taar. Gel ne ke m-tee mingai ne toke be: M-tee mingai kare e-tel to nje-kula lem ddem, kare e-pa tar koo ke oom neenn are dewje ddem, ngaa ta kare ila mber neje ke ma tóji bbay. ¹⁷ Ma kóri me ji Jiipije te, ke me ji dewje te ke toje to Jiipije ang ke mulai ke róde te. ¹⁸ Mulai róde te kare e-teyn kemde ta òrude lo-ndul te e-tee ke de lo-kare te. Kare òrude ji Satan te ke òn dóde e-ddee ke de ró Lubba te. Yeenn bba Lubba a kòru tar majang lede dóde te ngaa da kingaje lo horo dewje te ke ooje mede te sem ngaa majije tóyn.» »

Pɔl ɔru gel ne ke n̄-dda

¹⁹ «Tɔku mbayje Agiripa, mba yeenn a, m-tusu ne ke in darâ ke moo toke le nijeenn le minya m-dda ne ke dang ang. ²⁰ A dewje ke Damase, ke Jurusalam a mila mber-tar neenn marede dɔngɔr. Goe te a, mila mbere mare dewje ke Jude te, ke dewje ke toje to Jiipije ang. M-pa marede kare n̄-turuje mede ta daaje lo ke rɔ Lubba te ngaa ta n̄-ddaje ne ke tɔju to n̄-turuje mede mban. ²¹ Mba tar neenn le a Jiipije uwamje ne kare te ke me ne key-polo-Lubba te ngaa n̄-sangeje ddew ta tɔlemje. ²² A Lubba njaa ngemem ndereng bbokone, are nɔ dewje te tɔyn, nje ke ten, wase nje ke bo kara m-nayn maw m-pa tar-naji laa bbay. Ne ke a ta ddee ke nje-kilaje mber-tar le Lubba, ke Moyije paje tare le njaa maw m-pa. Mila mare ne dɔe te ang. ²³ N̄-paje na Kiriste a koo ndoo. Na to dɔngɔr dew ke a kin horo nje-yoje te ngaa na kila mber lo-kare kare Jiipije ke dewje ke toje to Jiipije ang.»

Pɔl duju Agiripa kare oo mee te

²⁴ Pɔl nayn aw ɔru naji laa baann a, Pesutusu uru ekii na: «Pɔl, e-to nje-wooy! Neje ke e-ndo nya le ilai wooy te!» ²⁵ A Pɔl pa na: «Pesutusu, dew ke bo, mayn wooy ang. Tar ke tɔkɔrɔ, ke tar kem-kare a maw m-pa. ²⁶ Tɔku mbayje Agiripa oo tarje neenn kete mban are ma kase pa tar neenn nɔe te ke bbeel ang. M-gere to n̄-gere nejeenn tɔyn, mba nejeenn le teeje lo kiyae te ang. ²⁷ Tɔku mbayje Agiripa, tar ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje le e-ndiki te wa? M-gere to e-ndiki te njaa.» ²⁸ Agiripa pa are Pɔl na: «Oo to a dda kare m-to nje-koo-mete ke ngɔru baa be wa?» ²⁹ Pɔl pa are na: «Ke bbasine neenn wase ke lew kara, ma duju Lubba kare ei ddem, esee dewje tɔyn ke aw ooje tar lem bbokone neenn ddem e-ddeje toke lem. A ta kula njamji a n̄-tɔ ne se ke toke be ang.» ³⁰ Tɔku mbayje

Agiripa ddem, tōku-mbay Pesetusu ddem, Berenise ddem, ke dewje ke isije ke de inje taar. ³¹ Dōruje rōde ke guku ngaa n̄-paje tar horode te na: «Dingaw neenn dda mare ne ke ase yo wase mare ne ke ase kilae ne key-kula te kara ang.» ³² Agiripa pa are Pesutusu na: «Bbo dingaw neenn duju ta kaw nō tōku mbayje te ke Rōm ang a, ja kinyae.»

27

Dula Pōl Rōm

¹ Toke dunn ndu kare junn tōku to jaw Itali a, dinya Pōl, ke mare dewje ke duwade me ji tōku-mbay te le mbambaje ke Rōm ke ria na Juliyusu. Dunda ri mbambaje le na « mbambaje le tōku mbayje.» ² Junn tōku to ke Adaramiti ke a ta kaw bbeje te ke Aji ke tōku toje aw arje te ngaa jaw. Aristarke ke to dew ke Tesalonike nange te ke maseduwann aw ke je. ³ Ndō kara goe te a, n̄-tee Sidōn. A Juliyusu ke aw dda Pōl maji le, inyae are naw rō nje-buwa-kuraje te laa mba kare dareje mare neje ke due. ⁴ Jin keteenn a, junn ddew ke tee giri Sipere te, mba yel aw tila kemje. ⁵ N-gange ba-kate ke to mbōr Silisi, ke Pampili te ngaa n̄-tee Mira nange te ke Lisi. ⁶ Keteenn, tōku-mbay le mbambaje le oo mare tōku to ke Alekejandiri ke aw ke Itali ngaa, areje jaal.

⁷ Jaw jann jann baa ndō banya ngaji are n̄-dda to kula ddaje bba n̄-tee Kinide. A yel ōkuje ddew kare n̄-nday ke ddew ke junn le. Yeenn a, n̄-nday mbōr Kerete te er ke Salemōnne. ⁸ N-dda to dda bba n̄-nday mbōr dō dere ba te le ngaa n̄-tee lo te ke daw n̄-bbar na « lo ke maji ke tōku toje aw arje te». Lo le to ngōsi ke Laje.

⁹ A ndō nday nya ngaa are nja dō maann te to ne-bbeel nya, mba ndō mbete ne-kusa ke dō neyn te nday mban*.

* 27:9 27.9 Ndō mbete ne-kusa ke dō neyn te

Yeenn a, Pɔl ndeje nje-yelje tɔku to le na: ¹⁰ «Ngakɔmje, moo a, lo-kaw leje neenn a maji ang. Tɔku to le ddem ne-kotoje ddem a tujuje nya. Jeje njaa kara jeeje ta yo te tɔ.»
¹¹ A, tɔku-mbay le mbambaje le ndiki ta koo tar le nje-yel tɔku to le, ke tar le nje-tɔku to le uta ndeje le Pɔl. ¹² Tɔ bbay, lo-kar le tɔku tojeenn le to lo ke maji kare dew isi te neyn kul te ang. Mba yeenn a, nya le dewje ke me tɔku to te le ndikije ta kɔtu lo teenn le. N̂-ndiki kare ddew to a, n̂-teeje Penikese, ke to lo-kar le tɔku toje ke Kerete. Lo le aa lo ke dagoo ddem beer ddem er ke lo kande te le kare, ta kisi teenn kare ney n̂-kul nday dɔde te.

Bamburabo ula dɔ ba-kate te

¹³ Mare yel ke ula ke singa ang in dagoo a dewje ke me tɔku to te le ejeje to da kaw teeje lo te ke dundaje mede ta tee te le. Yeenn bba dɔruje tɔku ande ke daw dila maânn kare to le nja ang ngaa n̂-sangeje ddew mba kuwa kare ba ke Kerete. ¹⁴ A njange njange baa, mare bamburanbo ke dunda ria na «Erakilɔn» in er dɔ dere ba te le ingade. ¹⁵ Bamburabo le unn tɔku to le ta kaw ne are ddew ke ja nar ne to le goto ngaa dinya jare to le aw ke je. ¹⁶ N-nday giri ngonn dɔ-dere ba te ke ria na Koda. N-dda to kula ddaje bba juwa ngonn to ke n̂-tɔ mbɔr tɔku to te le mba kaji ne nje ke maann a ta kuwade. ¹⁷ Nje-yelje tɔku to le unnje ngonn to ilaje me tɔku to te le ngaa tɔje tɔku to le ke kula. N̂-bbeelje mba kare tɔku to le aw ar ke de dɔ enangara te ke Libi. Yeenn a, dunnje mare ne ke ɔɔy ke n̂-tɔ tɔku to te le dilaje maânn ngaa dinyaje dare tɔku to le aw ke de. ¹⁸ Bamburabo le yekeje ke singa nya. Yeenn bba lo are a, dunnje kutu tila ne-kotoje maânn. ¹⁹ Ndɔ muta laa a, dede njaa dotoje ne-kulaje ke me tɔku to te le ke jide n̂-tilaje maânn. ²⁰ Ndɔ banya nya dew oo kem kare

ang ddem, oo endenterendenje ang ddem. Bamburabo le aw yeke lo to bbeel nya. Jeje to ja kaji ang ngaa.

²¹ Dewje ke me tōku to te le usaje ne ang ndo banya. Yeenn ngaa Pōl ar taar nō dewje te le tōyn ngaa pa na: «Namdede, bbo ooje tar lem ngaa areje naynje Kerete a, neje a tujuje be ang ddem, neje a naynje be ang ddem. ²² A ke bbasine neenn, m-pa marese: E-bbeelje ang, mba dew kara horose te a koy ang. Tōku to le kara baa njaa a tuju. ²³ Til te neenn, Lubba ke m-to dew laa ngaa maw dda saa are mare anji laa tee ingam, ²⁴ ngaa pa arem na: «E-bbeel ang Pōl. Maji kare ar nō tōku mbayje te ke Rōm are gange sariya lei. Lubba a ngem dewje tōyn ke eeje sei me tōku to te neenn wōju dōi.» ²⁵ Yeenn a, uwaje are ngeng, nje-buwa-kuraje lem! Munda mem dō Lubba te. Na dda ne ddew kara baa toke n̄-pa narem. ²⁶ Tōku to le a kaw kar ke je ta mare dō-dere ba te.»

²⁷ To til dōku gire sō laa a bamburanbo le aw yekeje dō tōku ba kate te ke Mediterane teenn. Lo aw to mōngu yenene a, nje-yelje to le ooje toke ne ke jaw n̄-tee ngōsi ke nange. ²⁸ Dilaje kula ke n̄-tō ande ke dōy gele te maānn mba gere ne kuru laa ngaa dingaje kilometere dōmuta gire siri. Daw ngaji ngaa n̄-telje dilaje bbay a, dingaje kilometere dōjoo gire jijoo. ²⁹ N̄-bbeelje kare tōku to le unda er ang. Yeenn a, dunguje ande-nareje ke dōy sō maānn kutu tōku to te le kare nja ang ngaa n̄-ndingaje kare lo are ke tōke. ³⁰ Kare teenn, nje-yelje tōku to le sangeje ddew ta tee me to te le kaynje. Dunnje ngonn to dilaje maānn ngaa dereje gusu to na ta tilaje ne ande-nareje ke dōy nō tōku to te le. ³¹ Yeenn a, Pōl pa are tōku-mbay le mbambaje, ke mbambaje le na: «Bbo dingawje neenn naynje me tōku to te neenn ang a, a kajije ang.» ³² Yeenn a, mbambaje le gangeje kulaje ke n̄-tō ne ngonn to le ngaa dinyaje dare aw.

³³ Kete bba kare lo are a, Pɔl ndeje dewje tɔyn kare usaje ne. N̂-pa na: «Ndɔ dɔku gire sɔ bbokone ke aw ngebbeje kare dɔ maann to ddekeke ngaa usaje ne ang. ³⁴ Yeenn a, m-dujuse kare usaje ne mba kisi ne ke tebbe. M-pa marese bbay to ben dɔ mare dew kara horose te a koso nangê ang.» ³⁵ Go tarje teenn a, nunn mapa, nare wooyo Lubba kem dewje te tɔyn, n̂-tete ngaa nunn kutu kusa. ³⁶ Yeenn ngaa dewje tɔyn ingaje singa ngaa usaje ne tɔ. ³⁷ Kɔrje tɔyn ke jisi me tɔku to te le to kɔr joo ke dɔsiri gire misan. ³⁸ Goe te ke jusa ne jare meje ndann a, n̂-tila bbɔl beleje maânn jare tɔku to le ɔle.

Dewje ke me tɔku to te tɔyn teeje ta yo te

³⁹ Toke lo are a, nje-yelje to le ooje dɔ nange a gereje ang. Dooje ta maann ke to enangara. Yeenn ngaa, n̂-ndikije ta bbo ddew to a, kaw ke tɔku to le tae te. ⁴⁰ Mba yeenn a, n̂-tutuje kula ke n̂-tɔ ne ande-nareje ke ɔɔy le dare osoje me maann te. Kare teenn njaa tɔ a n̂-tutuje kula neje ke aw tɔjuje ddew tɔku to le. Goe te a, n̂-tɔje kubbu nɔ tɔku to te le kare ta yel uta ne tɔku to le ngaa dunnje ddew er ke dɔ enangara te le. ⁴¹ Daw n̂-teeje dɔ enangara te ke tee dann maann te ke uru ngaa uwa tɔku to le ar ne lo kara. Nɔ tɔku to le ande me enangara te are ddew ke na ngese ne goto. Maann lenge ngaa unda kutu to le ke singa are tete. ⁴² Mbambaje ndikije ta tɔlje dewje ke duwade le na kare mare kara ale maann tee ayn. ⁴³ A tɔku-mbay le mbambaje le ndiki ta kaji Pɔl are nɔkude ddew kare n̂-ddaje ne toke baann. Nare ddew dewje ke gereje maann kare gaynje maânn dɔngɔr ta aleje teeje ddaka. ⁴⁴ Kese dewje a naaje kare kakeje te, ke gaji tɔku to ke guru le mba kɔru gode. N-dda toke baann ngaa jeje tɔyn n̂-tee ddaka ke rɔ ke maji.

28

Pɔl tee dɔ dere ba te ke Malte

¹ Go yo te ke n̄-tee tae te bba n̄-pa dareje na ri dɔ dere ba le to Malte. ² Nje-bbeje le taaje ke maje nya. N̄-yelje tɔku puru ngaa n̄-bbarje dare n̄-ndibbi mba ndi unn kutu ta kere are kul ɔn nya. ³ Pɔl oto ngann ngew ungu puro. A li tee me te mba puru le ɔbbe ngaa n̄-tɔn ji Pɔl n̄-tinya te. ⁴ Toke nje-bbeje le ooje li ke naa ji Pɔl te le a, n̄-paje tar horo naa te na: «A du ang dingaw neenn to nje-tɔl dewje. Maann a ta kuwae bba tee tae te. A ne ke gate gate a kinyae kare n̄-nayn kem ang.» ⁵ Pɔl tusu li le are oso puro. A ne kara njaa dda Pɔl ang. ⁶ Nje-bbeje le aw ngebbeje ta koo rɔe ke a ti wase koso ke na koso wate koy. A n̄-ngebbeje pin dooje mare ne kara ke dda Pɔl ang. Yeenn a, n̄-telje n̄-turuje ndude na: «N̄-to mare lubba.»

⁷ Ngɔsi baa keteenn, lo le mare tɔku dew ke dɔ dere ba te le ke ria na Pubiliyusu ee teenn. Nuwaje ke rɔe te ke maje ngaa n̄-to rɔe te ndɔ muta. ⁸ Bɔ Pubiliyusuje le to tuwa rɔ-tɔ te. Rɔe tunga nya ddem n̄-ndenge mese ddem. Pɔl aw ooe, duju Lubba dɔe te, ila jia dɔe te ngaa naji. ⁹ Goe te a, mare nje-bbeje ke Malte ke rɔde tode ddee ooeje ngaa rɔde ddee maji tɔ.

¹⁰ Nje-bbeje le waljeje nya ngaa kare te ke ja ta kunn tɔku to a, dareje neje ke a kumaje ddew-bɔ.

Pɔl tee Rɔm

¹¹ Go neyn muta te ke n̄-dda a, junn tɔku to ke in Alekejandiri. Ri tɔku to te le na « lubbaje ke toje to ndungaje». Tɔku to le ar teenn kare neyn kul nday bba ta kɔtu. ¹² N-tee Sirakusu a, n̄-dda ndɔ muta. ¹³ Jin teenn a, juwa kare mbal n̄-tee Rejiyo. Lo are a, yel ke dagoo ula nya ngaa ndɔ joo a, n̄-tee Pujɔl. ¹⁴ Jinga mare ngakɔnje me bbe teenn ngaa n̄-dujuje kare n̄-dda ndɔ siri rɔde te.

N-dda toke baann bann a jaw ne Rōm. ¹⁵ Ngakōnje ke Rōm ooje tar leje ngaa tilaje kemje ndereng ingajeje lo ne-labbe te ke Apiyusu, ke bbe ke to key-to-mbaje te ke muta. Toke Pōl oode a, are wooyo Lubba ngaa tel inga singa. ¹⁶ Toke n̄-tee Rōm a, dare ddew Pōl kare uwa key laa dang. Dunn mare mbamba kara kare ngeme.

Pōl pa tar le Lubba bbe te ke Rōm

¹⁷ Ndō muta goe te a, Pōl bbar tōku dewje le Jiipije ke isije me bbe te ke Rōm ta key te laa. Toke n̄-mbōnje naa a, n̄-pa narede na: «Ngakōmje, m-dda mare ne ke maji ang ke dewje leje ang ddem m-mbete ne-ji-bbe le kajeje ang ddem. A duwam Jurusalam ngaa dinyam me ji dewje te ke Rōm. ¹⁸ Go tar te ke nje ke Rōm dujumje ooje tōyn a, n̄-ndikije ta kinyamje mba dooje mare tar dōm te ke a kase kare n̄-tōlumje ne ang. ¹⁹ A Jiipije mbeteje. Mba yeenn a, m-duju ta ddee ke tar lem nō tōku mbayje te ke Rōm, bbo to tar a m-ndiki ta kunda dō dewje te ke bbē lem te. ²⁰ Wōju dō tar neenn njaa m-duju ta koose, ta tōn ke se tam. Ma kerese ang, n̄-tōm ke kula njamjije neenn wōju dō tar ne ke dewje ke Ijarayel undaje mede dōe te.» ²¹ Dilaeje te na: «Jinga mare maketuru ke in nange Jude te dōi te ang ddem, mare ngakōnje kara ddee pa tar dōi te areje ang ddem wase pa tar lei maji ang areje ang ddem. ²² A jaw n̄-duji kare ei njaa ōru gel ne ke aw eje areje, mba n̄-gere to loje te tōyn dewje aw mbeteje kuwa-dō-naa ke ee me te neenn to mbete dōrō.»

²³ Dōjuje ndō dareje ngaa ndōe le ase a, n̄-ddeje toke banya dingaeje lo toe te. Ke endōō ndereng lo-kul Pōl pa tar arede. N̄-pa tar kōn̄-bbe le Lubba narede. Nunn tar ndu le Mōyiji, ke tar le nje-kilaje mber-tar le Lubba n̄-pa ne tar le Jeju kare n̄-ndikije te. ²⁴ Mareje ndikije te saa, a mareje mbeteje. ²⁵ Horode te tar lede aw naa te ang ngaa

kare te ke da ta kɔtuje a, Pɔl pa tar kara na: «Tar ke Ndil-me-nda pa are kajeje ddew te le Nje-kila mber-tar le Lubba Ijayi neenn to tar ke tɔkɔrɔ. Ndil-me-nda pa na:

²⁶ «Aw inga dewje neenn

e-pa arede e-pa na:

a kooje tar ke maje,

a a gereje kande tar le ang,

a kooje loo ke maje,

a a kooje ne ang.

²⁷ Mba me dewje le ketere,

dutuje mbide,

ɛ̂-bbirije kemde

baann bba ta kare kemde oo lo ang ddem,

ta kare mbide oo tar ang ddem,

ta gere ne ang ddem

mba ɛ̂-ndikije ta telje rɔm te kare majide ang.» *

²⁸ Pɔl pa arede bbay na: «Maji kare e-gereje. Lubba ula ke tar kaji neenn are dewje ke toje to Jiipije ang. Dede da ndikije tar te le.»

²⁹ [Go tar te ke Pɔl pa le a, Jiipije maynje naa tar ɔtuje ne.] ³⁰ Pɔl dda bbal joo kakara key te ke nuka ke nare laa

njaa. Naw taa dewje tɔyn ke ddeeje aw ooeje ke rɔe. ³¹ ɛ̂-tɔju tar kɔɛ̂-bbe le Lubba ngaa ɛ̂-tɔju ne dɔ Ebbe-dewje Jeju Kiriste te ke bbeel ang. Mare dew ɔke ddew ang.

* 28:27 28.27 Ejayi 6.9-10

Tar le Lubba ke tar Kabba
Kaba: Tar le Lubba ke tar Kabba Bible

copyright © 2015 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kabba

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 14 Jun 2022 from source files dated 25 Mar 2022

42d55340-9c90-56ec-bf99-50cbf96e48a7